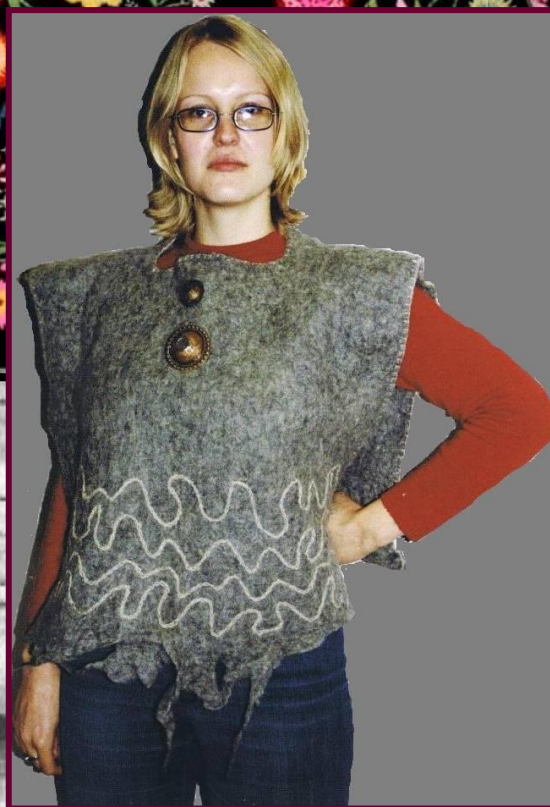
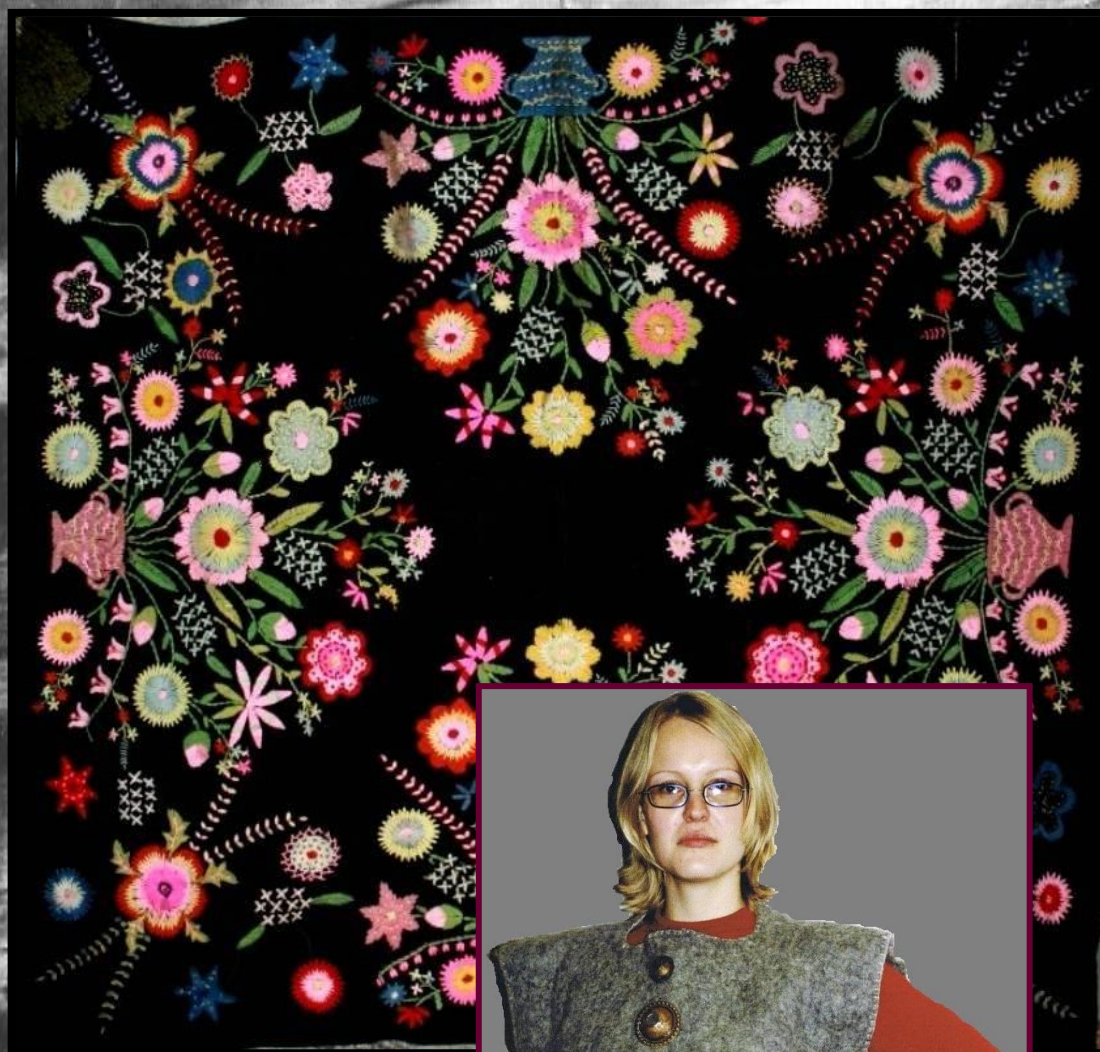

Koostaja Tiia Artla

VEIMEVAKA JÄLGEDES

Tallinna Ülikool
2009

Ettevõtmise **eesmärgiks** sai soov saavutada seda, et rahvakunsti valdkond oleks hariduse tunnustatud osa, leiaks piisavalt tähelepanu ja mõistmist ning jõuaks enam kasutusse tänapäevases omaloomingus ning ka soov pakkuda Tallinna Ülikooli üliõpilastele võimalus eesti rahvakultuuri väärtustamiseks, selle edasi arendamiseks ja seeläbi rahvusliku ning kultuurilise identiteedi hoidmiseks. Projektiga on seotud ligi 40 üliõpilast TLÜ tööõpetuse osakonna käsitöö ja kodunduse erialalt. Projektitööde juhendajad: **õppejõud Juta Piirlaid ja Tiia Artla.**

Esemelisel rahvakunstil on Eesti kultuuriloos ja rahvuse püsimajäämisel oluline roll, sest rahvakultuuris on meie juured, mille tutvustamine aitab kujundada rahvuse kindlustunnet ja identiteeti. Rahvuskultuuri säilimine toimub traditsiooni püsivuses ja järjepidevuses ning kohanemises uute olude ja arenguga.

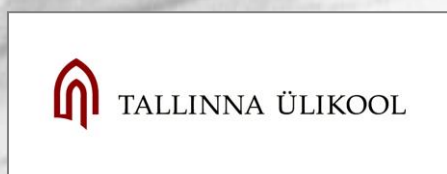
Tänapäeval puutuvad Tallinna Ülikooli üliõpilased väljaspool muuseume eheda originaaletnograafiaga harva kokku, 2008 aasta augustikuus avanes selleks aga Kuuskemaade lahel loal ja kaasabil oivaline võimalus. Küllastades Kuuskemaade galeriid olid kõik vanad esemed korraga esil, koheselt silmaga haaratavad, muuseumis aga tuleks esemetest ülevaate saamiseks neid üksikeksemplaridena fondist tellida. Üliõpilaste vaatenurgast pean väga väärtuslikuks asjaolu, et nad said loengulises vormis galeriis kuulata ajaloolase **Jüri Kuuskemaa** ja tema abikaasa **Aet Kuuskemaa** ülevaateid erakogus sisalduvate esemete kogumise taustast.

Kaunilt kirjatud vanad esemed jutustavad meile lugusid. Mustritel-kirjadel, värvidel olid ju ikka tähendused, mille peale tänapäevai inimene sageli enam ei mõtle. Igasugune etnograafial põhinevate mustrikirjade kasutamine moekunstnike, kunstikoolide, harrastuskäsitöölise poolt loovtööde kujundamisel on populaarsust koguv trend, mis valmistab ainult rõõmu. **Tähtis ongi see, et “oma ja ehe“ ei kaoks meie mõtetest, ideedest, tegevustest.**

Projekti juht **Tiia Artla**

Suur tänu toetajatele!

- **AET ja JÜRI KUUSKEMAA**
- **Tallinna Ülikooli tööõpetuse osakonna õpetaja JUTA PIIRLAID**
- **Tallinna Ülikooli käsitöö ja kodunduse eriala ÜLIÕPILASED**
- **Tallinna Linnamuuseumi direktor MARUTA VARRAK**
- **Kunstiteadlane ELO-MIRJAM PEIL**
- **Eesti Käsitööõpetajate Selts “AITA“**
- **Eesti Rahvusraamatukogu**

SAATESÕNAKS

Aet Kuuskemaa (sündinud Reemets) sai juba kodust koos emapiimaga kaasa kiindumuse eesti talupoegliku rahvakunsti ja eesti kunsti vastu kasvades üles kunstnikust ema **Elgi Reemetsa** (1910-1987) kogutud Kristjan ja Paul Raua, Johannes Greenbergi, Eduard Wiiralti, Herman Talviku ja teiste eesti kunsti klassikute teoste ning kõikvõimaliku vanavara keskel. Kirjatud puunõud, vaibad, rahvariided ja nende manused moodustasid omaette kodumuuseumi väärilise kogu. Koos emaga käis Aet ka vanavara kogumisretkedel. Oma esimesest palgast ostis tema nimeka Gardneri firma portselanist kohviserviisi.

Jüri Kuuskemaa sai „nakkuse” vanade asjade suhtes külge Eesti Kunstimuuseumist, asunud sinna tööle 1964. aastal, ent mõneti internatsionaalsel alusel. Tema esimene vanavarasoetus oli renesanssstiilis nõudekapp. Kolm suvepuhkust veetis ta matkates Karjalas ning Arhangelski kubermangus tuues sealt kaasa karjala ning vene rahvakunsti näidiseid. Ta on natuke himustanud ka sinimaalingulist hiina portselani, vanu vask- ja tinanõusid.

Kui Aet ja Jüri 1978. aastal abielludes oma elud ja kogud ühendasid, siis jäi igasugune kollektsioneerimine enamaks kui kümneks aastaks kõrvale, sest eluenergia ja ainelised vahendid kulusid peatselt neljalapseliseks saanud perekonna peale. Ent niipea kui lapsed hakkasid kaela kandma ja majanduslikud olud paranesid, võtsid „vanad pahed” mõlemas taas võimust. Toona tekkinud antikvariaatidest, vanakraamipoodidest ja –laatadelt soetas Aet eelkõige rahvakunstilist, Jüri aga keskendus pigem barokkstiilis sisustusesemete jahtimisele ning Tallinna ja Põhja-Eesti vanade graafiliste vaadete kogumisele.

Täienduseks Aeda ja tema ema hangitud eesti etnograafiale hankis Jüri tosina õllekannusid, vakka ja rasja, pool tosinat talutooli, mõnikümmend hõbedast ja pronksist ehet.

Aastal 2002 oli Kadrioru lossis ja Narva kunstigaleriis näitus „Antiquarium. Kunsti ja vanavara perekond Kuuskemaa kogust”. Toona ei esitatud eesti tekstiile ega talupoeglikke ehteid, mis moodustavad „Veimevaka jälgedes” põhiosa.

Mistahes pärand on seni elav, kuni inspireerib looma uut. Seetõttu on järgnevad leheküljed järjekordseks tõendiks mitte üksnes eesti rahvakunsti võlust, vaid ka elujõust.

Aet ja Jüri Kuuskemaa

Koostaja Tiia Artla

MOONIDEGA LINANE KÄTERÄTIK

Jekaterina Jermolajeva

Tallinna Ülikool
2009

Eseme lugu

Tegemist on juugendtikandiga jämedal, kergelt pleegitatud poollinasest telgedel kootud kangast, palistatud otstega käterätikuga. Pigem järeljuugendiga 1920-ndaist aastaist. Pole aga päriselt välistatud ka kümme aastat varasem dateering. Sellist rätti võib nimetada ka ilurätikuks, mis kaunistas pealmise rätina rätikunagi, varjates tema taha riputatud rätikurida. Monogramm rättil viitab, kas tikkijale, või siis isikule, kellele rätik kingituseks sai tehtud. Tikitud lilled ja varred ning lehed on juugendlikult ebasümmeetrilised ning välja venitatud. Juugend omakorda on innustust saanud rokokoostiiulist.

Aet ja Jüri Kuuskemaa

Ese ajaloolises kontekstis

Vanemate tikitud sisustustekstiilide hulgas jäävad silma tekstidega käterätikud, seinavaibad, padjapüürid, taskurätikud ja mitmesugused kotid ning kinda- ja kammitaskud. Lisaks tikandile äratavad need tähelepanu õpetlike, kohati isegi moraliseerivate, kuid ka romaantiliste sõnumitega.

Et 19.-20. sajandil hakkas käsitöö kiiresti arenema, siis toimusid sügavad muutused ka tikandikunsti. Kasutusse ilmusid täiesti uued kaunistus- ja tarbetekstiilid: vooditele kattevaibad ja põrandatele kaltsuvaibad, peagi ilmusid nende kõrvale ilukäterätikud, ajalehehoidjad, pesukotid, seinavaibad.

Esialgul tiki nendele sisustustekstiilidele saksakeelseid tekste, 1903-st aastast tulid eestikeelsed sõnumid. Tikitud ja sõnumitega käterätikud olid majapidamises iluasjad, mis riputati käterätinagile üle pulga, selle taga rippusid omakorda konksude otsas käte- ja näopühkimiseks mõeldud, ilma kaunistusteta rätikud.

Tekst oli tikitud enamasti lillemustrite või inimfiguuridega stseenide juurde vars- või madalpiistetega, harvem ristpiistetega.

Vaatamata sellele, et enamik nendest tikanditest ei esindanud tikkimiskunsti kõrgtaset ja mustrid on pigem naivistlikud, jätavad nad igati sooja mulje ja toovad veel aatakümneid hiljemgi vaataja näole mõnusa naeratuse.

Eseme kirjeldus

Moonidega poollinase käterätiku üldmõõdud on 43 x137 cm, kangas on kootud telgedel risttoimses koos peenikese valge, korrutatud puuvillase lõime ja halli linase koega. Lõime niitluses ja kirja tallamises esineb palju vigu, mistõttu mustrikordades on märgata juhuslikkust. Kanga laius on ebaühtlane.

Käterätikule on töödeldud õmblusmasina pisteridadega 0.5 cm laiused 2x palistused. Moonibuketi poolse otsa palistus on pööratud eseme paremale poolele.

Käterätikul esineb nii lill- kui ka monogrammtikand. Lilledest on esindatud moonid ja tähtedest E ning J. Monogrammi poolse rätiku otsa tikand on hõreda kompositsiooniga, elemendid omavahel sidumata. Elementide paigutus käterätiku mõlema otsa lõikeservast 10 cm ja parempoolsest koeservast 4-5 cm kaugusel, paremal all on rohelisega aedpistetes tikitud väike märg (nähtavasti omaniku tunnus).

Tikkimiseks on kasutatud oranži, rohelist, roosat, helepunast, tumepunast värvi puuvillaseid merseriseeritud mulineelõngu ja vars-, hääbe-, madal- ning mähkpisteid. Nii hääbepistelised õied kui ka lehed ja monogrammi mähkpistelised tähed on ääristatud varspistetega.

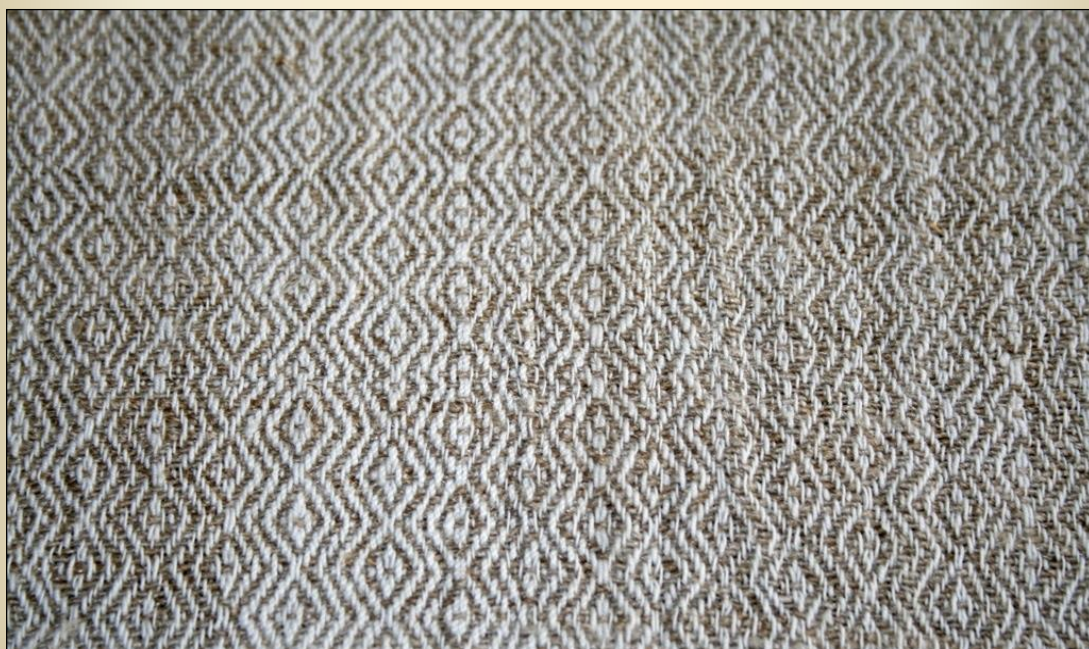
Käterätiku üldmõõdud

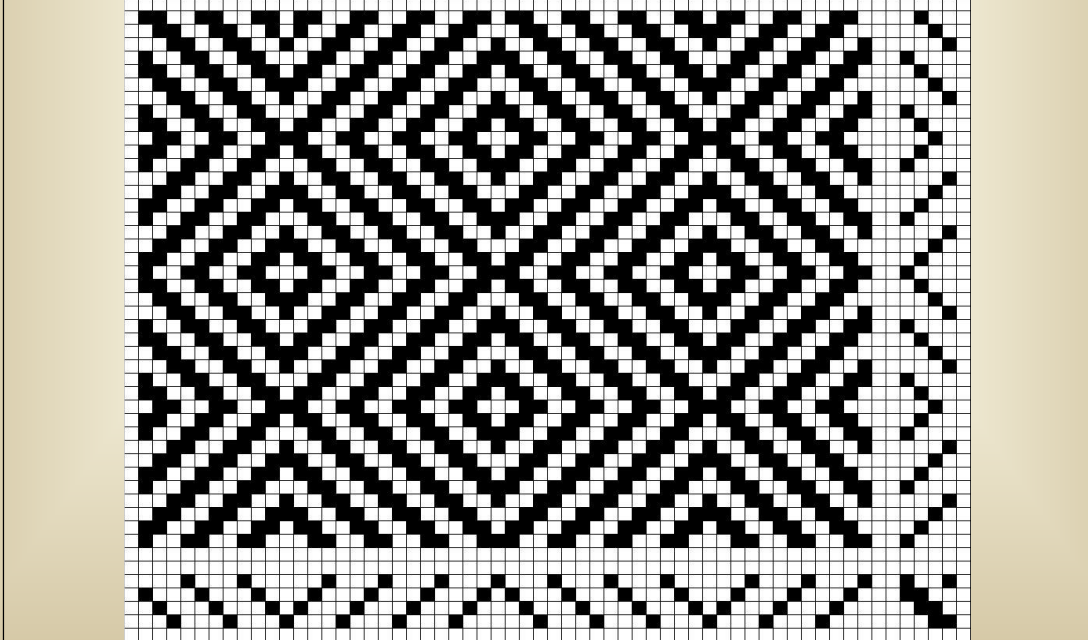
Telgedel kootud käterätiku kangas

- Sidus: risttoimne
- Suga: 150/2
- Tihedus: **Lõime tihedus:** 30 lõnga/ cm
 Koe tihedus: 20 lõnga/ cm
- Materjalid:
lõim: valge, korrutatud, peenike puuvillane lõng;
kude: hall, kergelt pleegitatud linane lõng.
- Märkused:
Lõime niietluses, kirja tallamises esineb vigu, mistõttu kanga mustrikordades on märgatav ebaühtlus.

Telgedel kootud käterätiku kangas

Telgedel kootud käterätiku kanga SEADLUS

Palistused

Rätiku monogrammi poolses otsas on 0.5 cm laiune 2x palistus pööratud pahemale poolele, moonibuketi poolses otsas on palistus pööratud eseme paremale poolele.

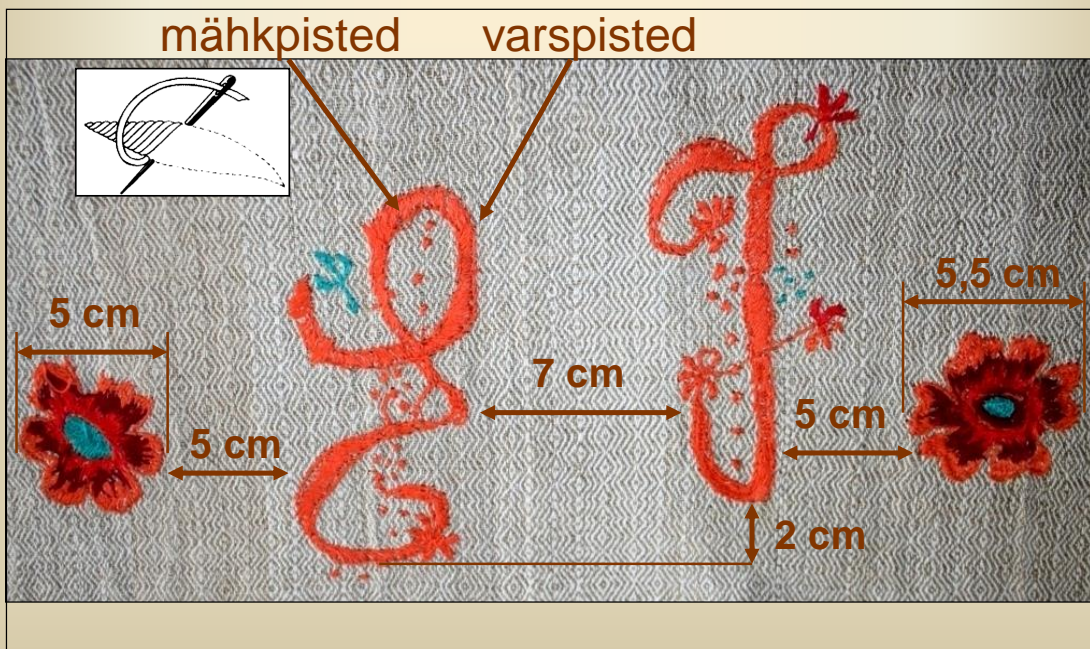
Palistused kinnitatud õmblumasina pistereaga.

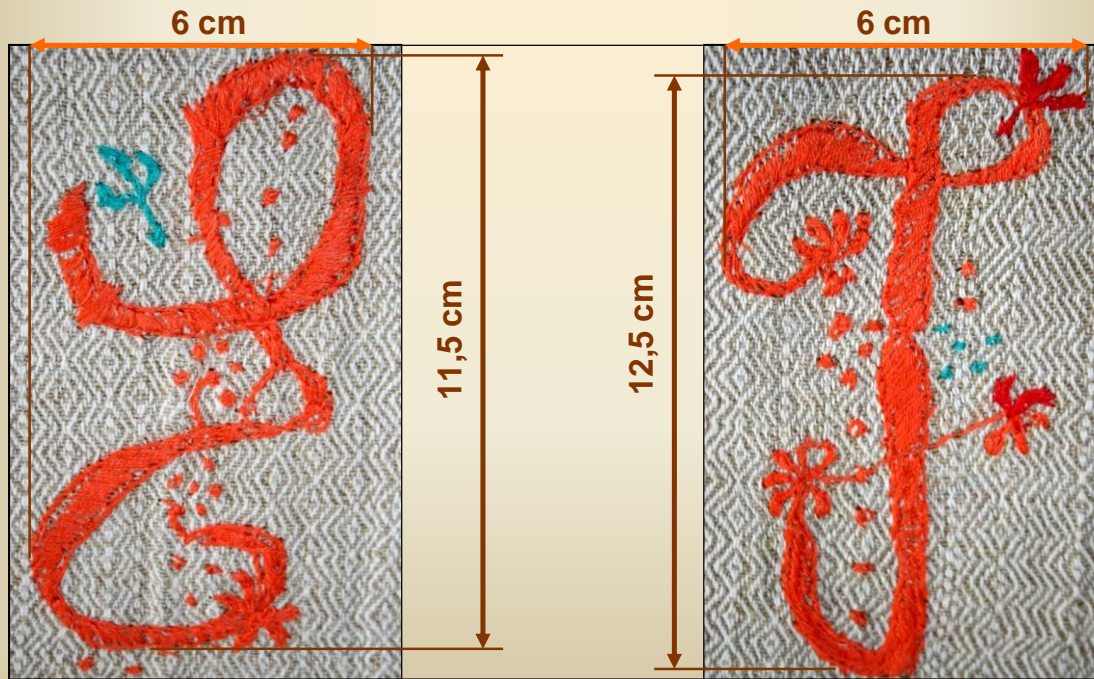
Käterätiku tikandi mõõdud

Käterätiku monogrammi mõõdud

Käterätiku monogrammi mõõdud

Koostaja Tiia Artla

Väiksem üksik mooniõis

Tallinna Ülikool
2009

Käterätiku tikandi materjalid, värvitoonid

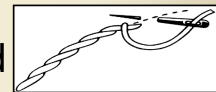
Puuvillased
merseriseeritud
mulineelõngad:

1. oranž
2. roheline
3. roosa
4. helepunane
5. tumepunane

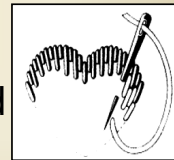
Käterätiku tikandi kaunistuspisted

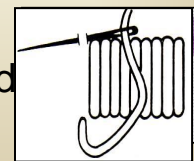
Varspisted

Hääbepisted

Madalpisted

Koostaja Tiia Artla

Tallinna Ülikool
2009

Koostaja Tiia Artla

Tallinna Ülikool
2009

Käterätiku tikandi mooniõis

Algallikad

- **Artla, T.** (2008). Fotod etnograafilisest esemest.
- **Reinvelt, R.** (2007). *Tikitud soovid ja õpetussõnad*. Eesti Rahva Muuseum.
- **Vunder, E.** (1992). Eesti rahvapärane taimornament tikandis. Tallinn: Kunst.

Koostaja Tiia Artla

Anneliis Puu

MOONIDEGA LINIK

Tallinna Ülikool
2009

Eseme lugu

Linik umb. 1910.a.

Kummutilinik. Kahes osas. Üks ots raamitud. Puuvillane, tikand punaste moonidega, ääristatud pilupalistustega. Heegeldatud otsapitsid hilisemad. Kasutatusel olnud Helmi Aurelia lienurme kodus Tallinnas 1940.–1960. aastatel.

Aet ja Jüri Kuuskemaa

Ese ajaloolises kontekstis

- 19. saj. II poolel hakkas naiskäsitöölise tegevus elavnema.
- Tekkis näputöötegijate rühm, kes rahaldas aina suurenevat nõudlust uute käsitöötoodete järele.
- Tikandi arengu üheks oluliseks teguriks sai kaunistatavate esemete sfääri laienemine.
- Seoses kambrite muutumisega alaliseks elukeskkonnaks, tulid ruumide kaunistamiseks kasutusele erinevad tekstiilesemed.
- Kasutusse ilmusid rohked põrandariided, ilukäterätid, ajalehehoidjad, kammitaskud; veidi hiljem aknakardinad, päevatekid, **kummuti- ja laudlinad** ning seinavaibad.
- Kodukootud linaste ja villaste kangaste kõrval hakati kasutama poest ostetud odavaid vabrikukangaid, eriti puuvillast riidet ja vabrikukalevit.
- Villase lõnga kõrval hakaksid levima ka pesukindlad märk- ja puuvillased niidid, pehmed jämedad villased loelõngad.
- Rahvapärane geomeetriline ja lillkiri asendusid trükitud muustrinäidiste vahendusel uue lillornamendiga.
- Lemmiktikand maal oli madal- ja varspistetikand. Lemmikmotiivideks olid **lihtsad lilleoksad**, dekoratiivse paelaga seotud kimbud, pärjad, vabalt arenevad lillede ja lehtede väädid jne.

Liniku üldkirjeldus

- Tänapäevaks on linikust üks otsamotiiv eemaldatud ning eraldi seinapildiks klaasitud-raamitud.
- Nii liniku kui motiivi lõikeserva 2x palistusele (palistus kinnitatud õmblusmasinal tikkpistereaga) on eraldi kinnitatud heegelpitsiriba.
- Ristküliku kujuline piklik linik on valmistatud labasekoelisest õhemast puuvillasest kangast.
- Peale on tikitud mulineelõngadega moonid; algselt vastamisi pööratud kaks suurt kompositsiooni mõlemal pool otstes ja kaks väiksemat lillekest keskel.
- Liniku 2x palistus on pilutatud kahepoolse lihtpilu võttega töö paremalt poolelt suunaga
V → P-le.

Materjalikasutus

- Valge labasekoeline peen (õhuke) puuvillane riie.
- Tikkimiseks puuvillased merseriseeritud mulineelõngad:
 - Õied: tumepunane, punane, tumeroosa, must, hele- ja tumekollane.
 - Lehed: helekollane, kollakasroheline, samblaroheline;
 - Varred: tumeroheline – jämedam korrutatud puuvillane lõng.
- Pilupalistusteks valge peenike puuvillane niit.
- Heegelpitsile – valge puuvillane heegelniit.

Koostaja Tiia Artla

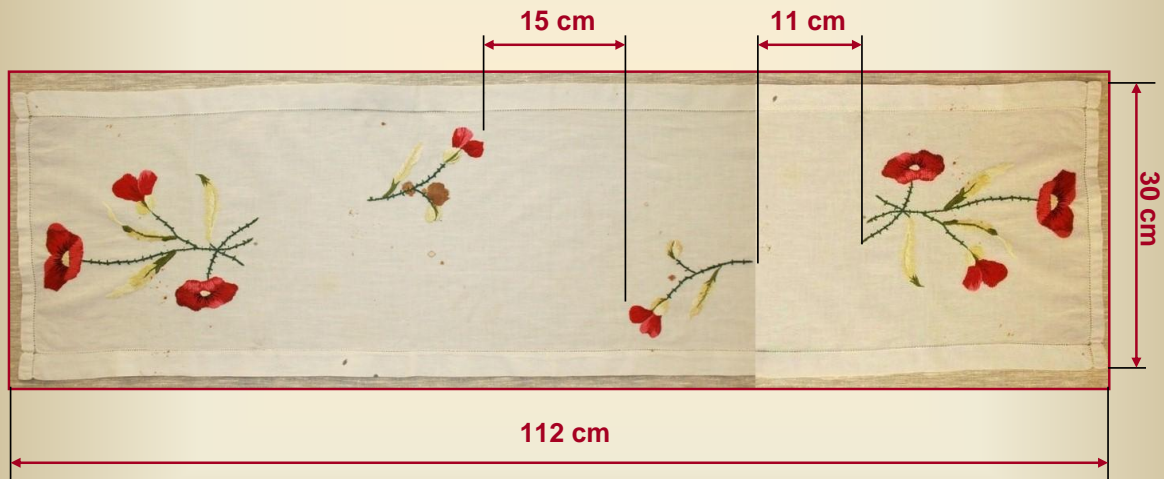
Tallinna Ülikool
2009

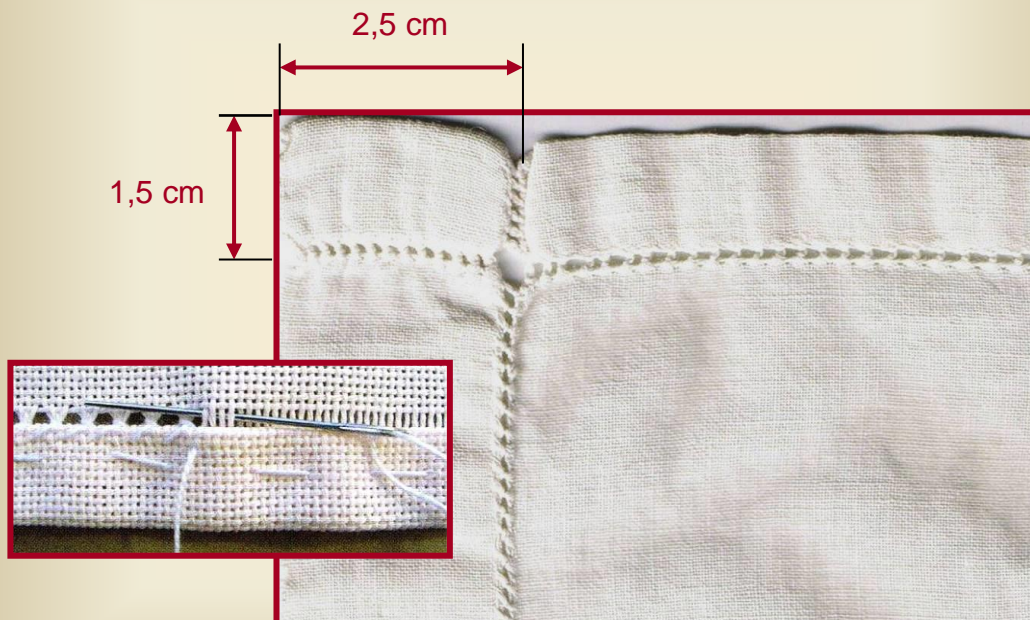
Liniku valmistamine

1. Riide suuruseks võtta 37 cm x 117 cm (sisse on arvestatud ka palistusteks kuluv osa).
2. Pilutamine:
 - Esmalt palistusjoonelt välja tõmmata 3-4 niiti. Pikemast servast mõlemalt poolt 6 cm kauguselt ja lühemast servast 4 cm kauguselt.
 - Moodustada 2x palistused: pikikülgedel valmislaiusega 2,5 cm ja otstes valmislaiusega 1,5 cm (õmblusvarud 1 cm), mis kinnitada väljatõmmatud niidiridadest pilureale töö paremalt poolelt, kus omavahel pilutada V → P-le kokku 6 niiti kahepoolse lihtpilu võttega.

Liniku + detailide mõõdud

Omavahel on kokku pilutatud 6 niiti

3. Koostada mustrileht ning selle järgi märkida kangale motiivide asukohad:

bukett – ülaservast 2,5 cm kaugusel,
vasakust servast 7 cm kaugusel,
üksikmotiivini 11 cm;

üksikmotiiv – õis servast 4 cm kaugusel,
kahe üksikmotiivi vahekaugus 15 cm.

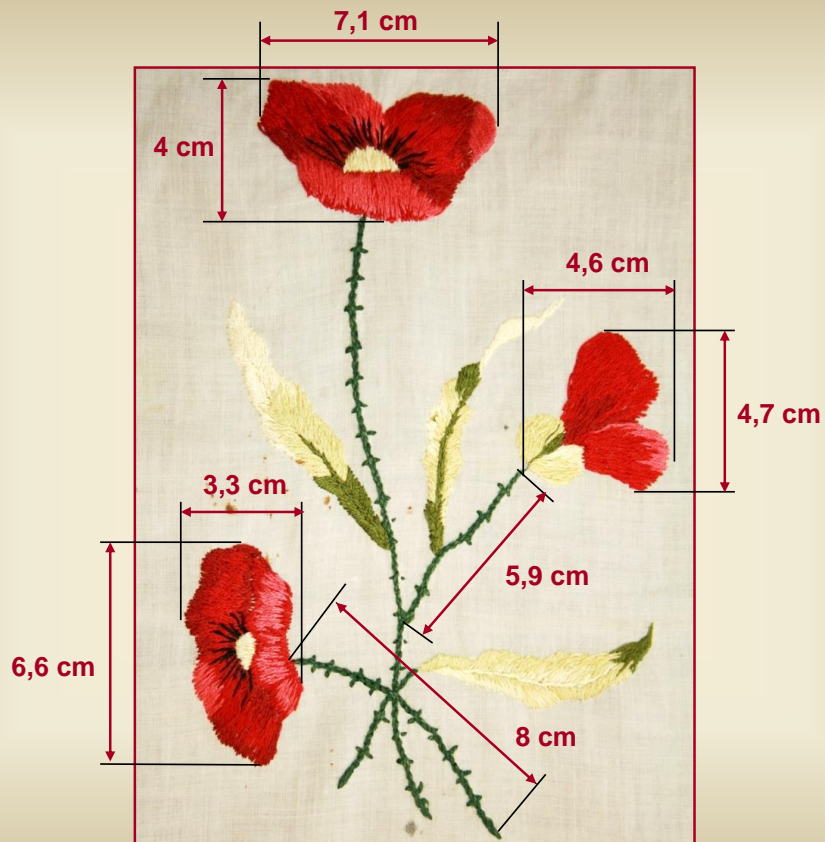
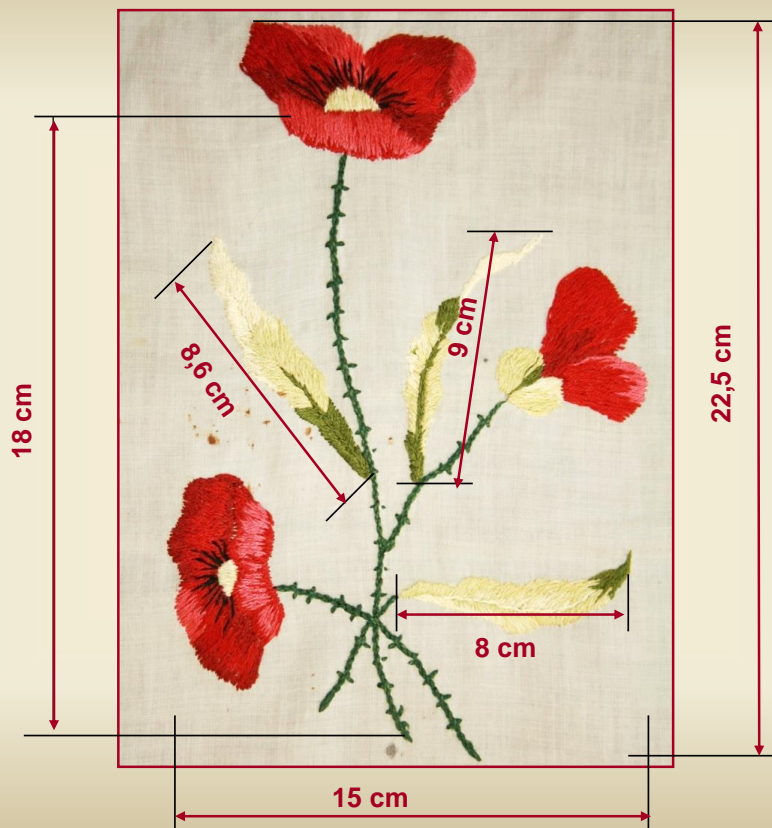
4. Alustada tikkimist:

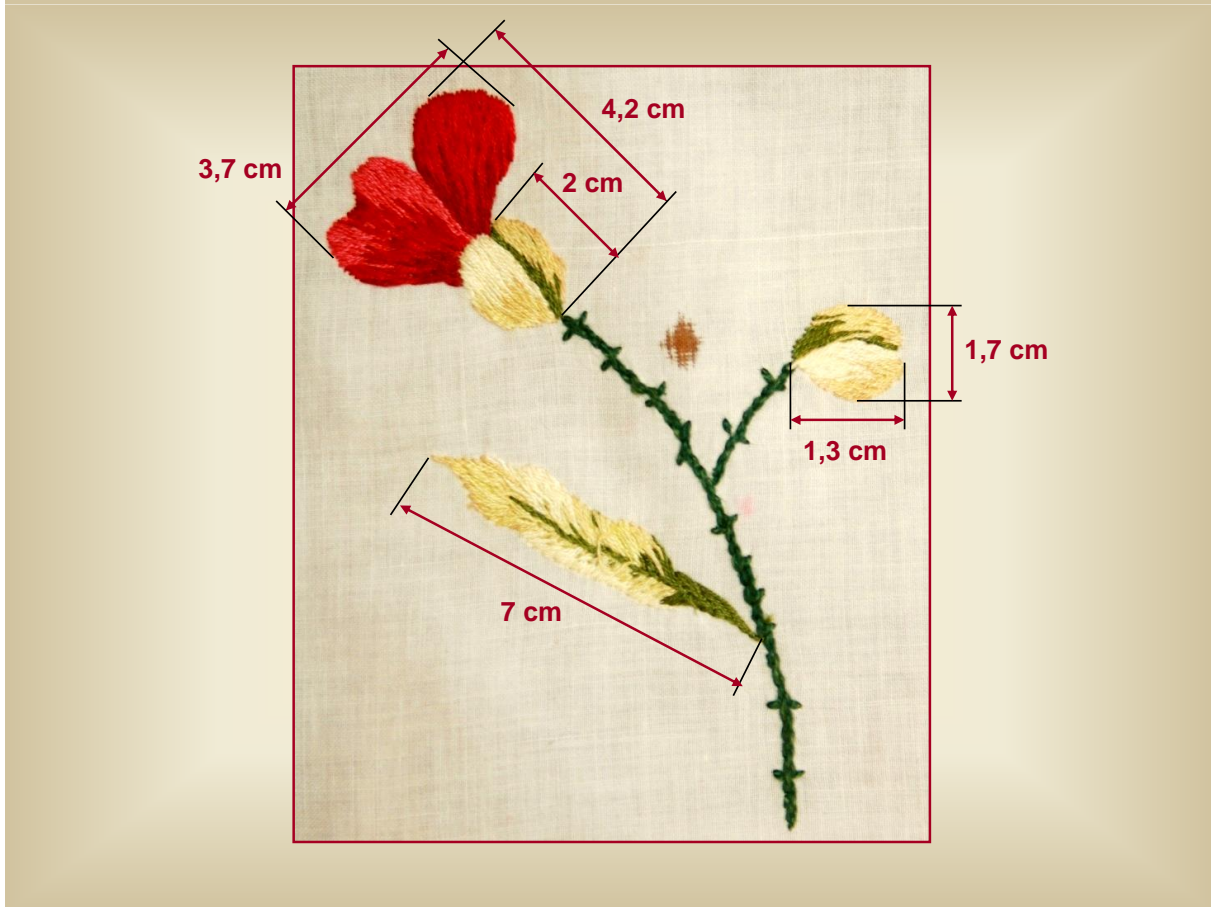
esmalt õied, siis lehed ning lõpuks varred.

Tikkimisel on kasutatud varspistet, madal-, mähk- ja hääbepisteid.

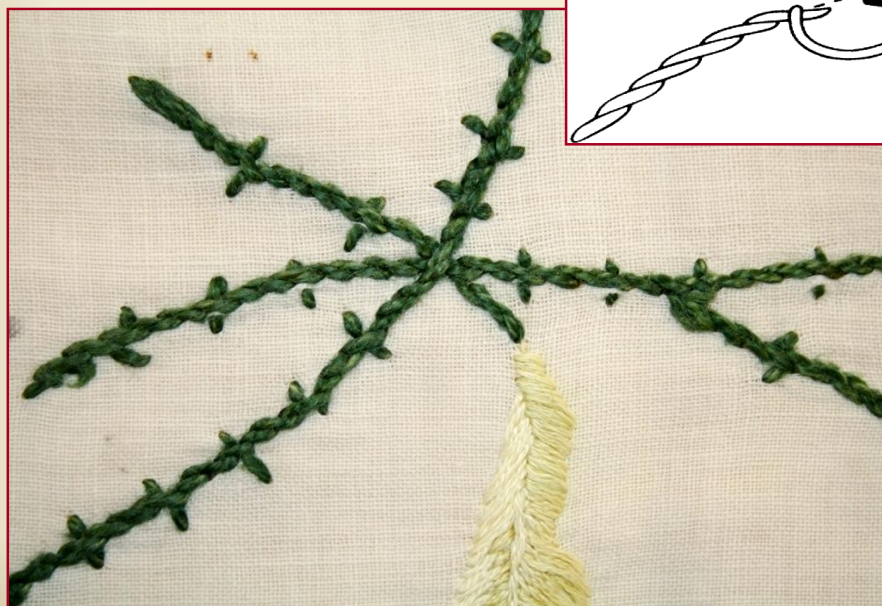
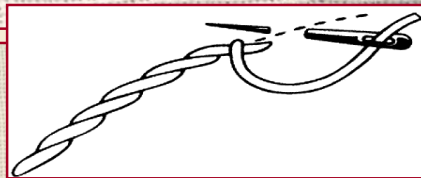
5. Lõpuks töö viimistleda (peita lõngaotsad, vajadusel pesta, triikida).

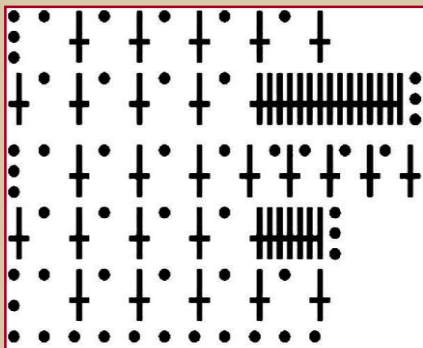

Algallikad

- **Artla, T.** (2008). Fotod etnograafilisest esemest.
- **Vunder, E.** (1992). *Eesti rahvapärane taimornament tikandis*. Tallinn: Kunst.
- **Pink, A., Teder, K.** (2005). *Tikkimine. Väike rahvarõivaõpetus*. Saara Kirjastus.

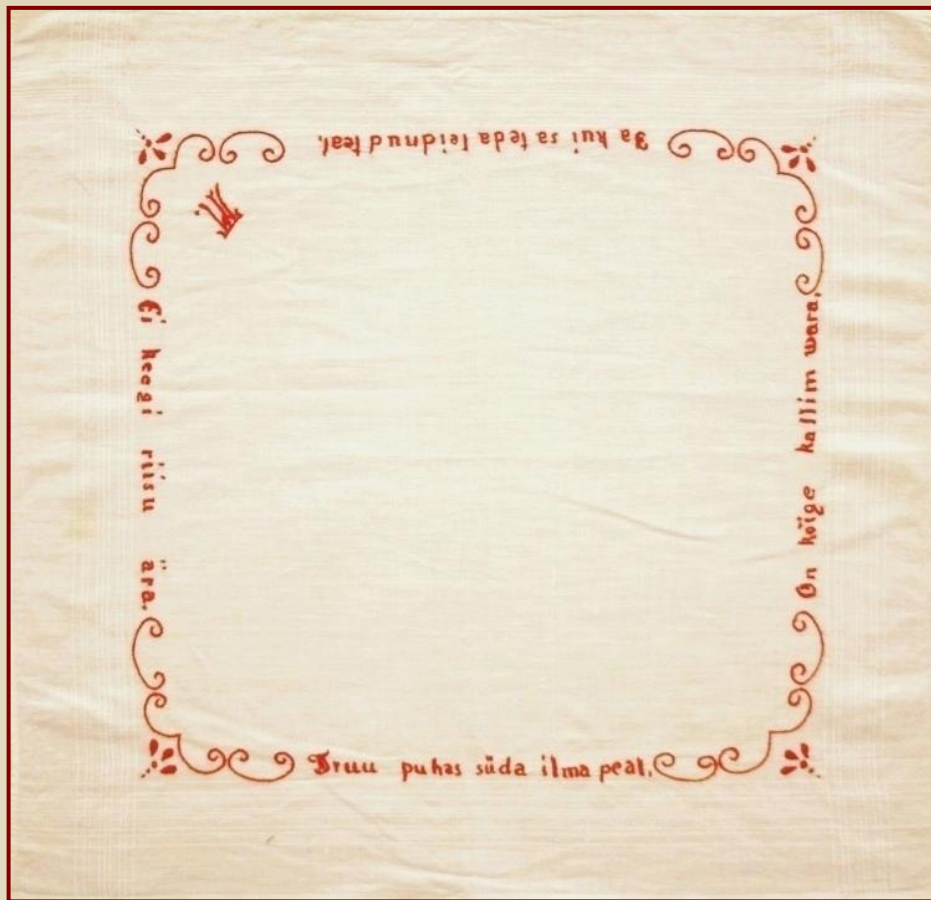
Koostaja Tiia Artla

Tuuli Saaremets

Tikitud kirjadega taskurätik

Tallinna Ülikool
2009

Eseme lugu

Taskurätik umb. 1910.a.

Ümberringi tikitud punasega tekst ja ühes nurgas monogramm.

Omandatud Tallinnast 1990. aastatel.

Aet ja Jüri Kuuskemaa

Ese ajalooloses kontekstis

- 19. saj II poolel hakkas naiskäsitöölise selts Eestis elavnema ning laialdasemalt erinevaid käsitöötehnikaid propageerima.
- Ristpiste kõrval kujunes perioodi lemmiktikandiks maapiirkondades madal- ja varspiste- ning kõrgtikand.
- Meelismotiivideks olid lihtsad lilleoksad, dekoratiivse paelaga seotud kimbud, pärjad, lillevanikud jne.
- Vastavalt toleaegele moele esines tikandites ka sõnaline tekst.
- Ilukäterättidele ning pesukausi kohal rippuvatele vaibakestele tikiti lisaks figuraalsetele stseenidele igasuguseid õpetlikke lauseid, nt: “märjad silmad kuivata”, “hoia puhtust” jne.
- Koduste villaste ja linaste kangaste kõrval hakati kasutama poest ostetud vabrikukangaid. Eriti puuvillast riiet ja vabrikukalevit.
- Kuigi eesti rahvapärases tikandis on valdav geomeetiline ornament, on taimornamendi osatähtsus silmapaistvalt suur.

Eseme kirjeldus

- See ristkülikukujuline taskurätik on valmistatud labasekoelisest õhemast puuvillasest kangast.
- Kanga laius on ebaühtlane. Taskurätikule on töödeldud õmblusmasina pisteridadega 0,5 cm laiused kahekordsed palistused.
- Peale on tikitud igasse nurka punase mulineega lilleaineline kompositsioon ja ühte nurka monogramm. Kasutatud on mähk- ja varspisteid.
- Rätiku igale servale, kompositsioonide vahele, on mähkpistetega tikitud sõnaline tekst:

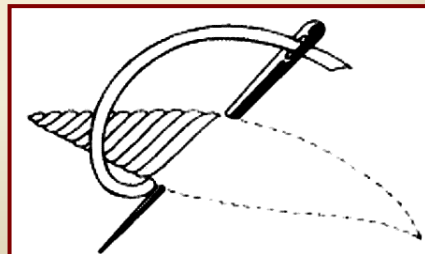
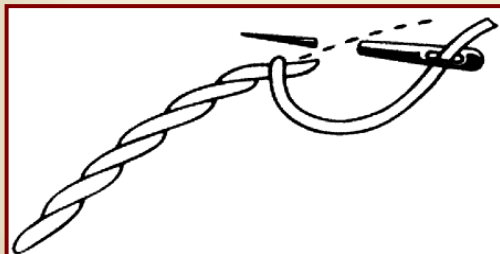
*Truu puhas süda ilma peal.
On kõige kallim Wara.
Ja kui sa seda leidnud seal.
Ei keegi riisu ära.*

- Rätiku materjaliks on valge labasekoeline õhuke puuvillane riie, mille igal serval on üheksa jämedamat koetriipu.

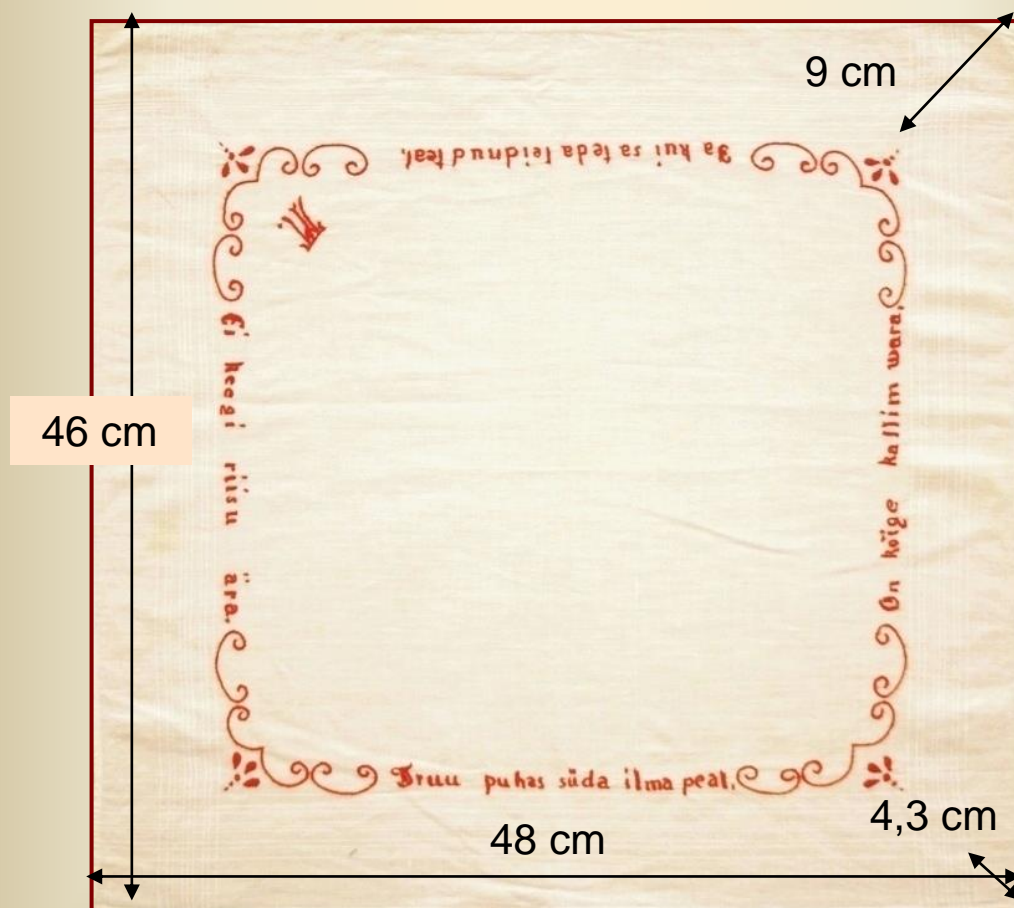

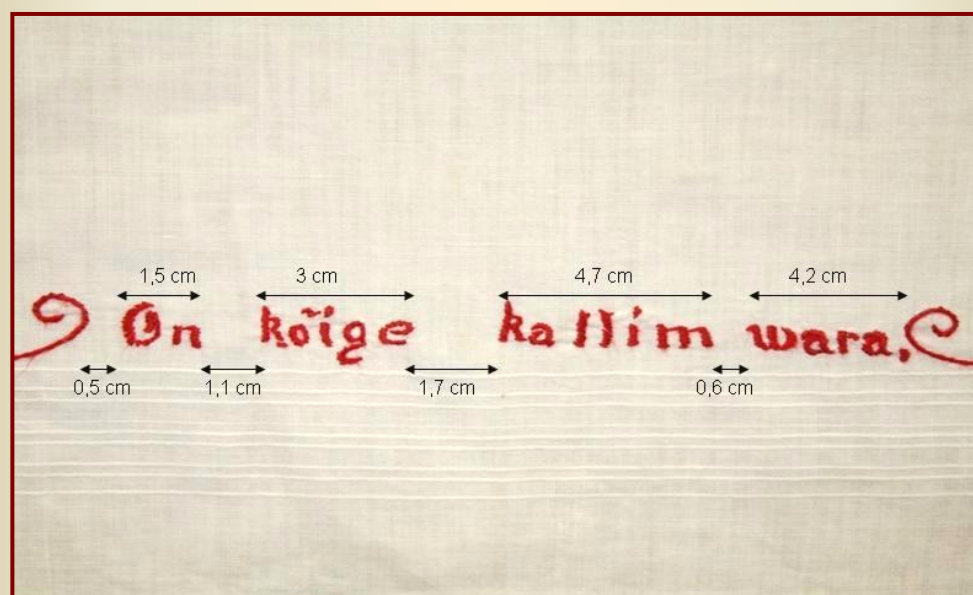
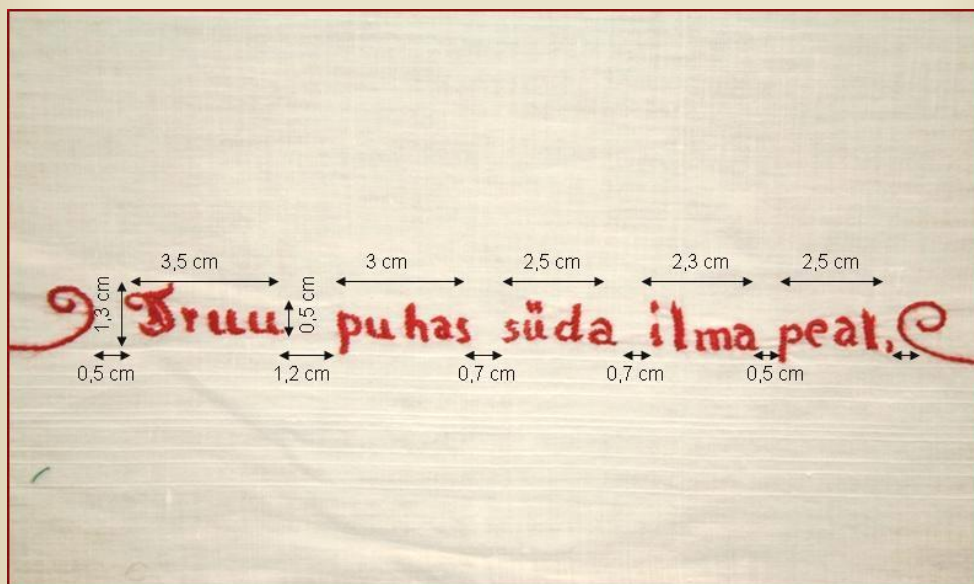
- Tikkimiseks on kasutatud tumedamat punast mulineelõnga.

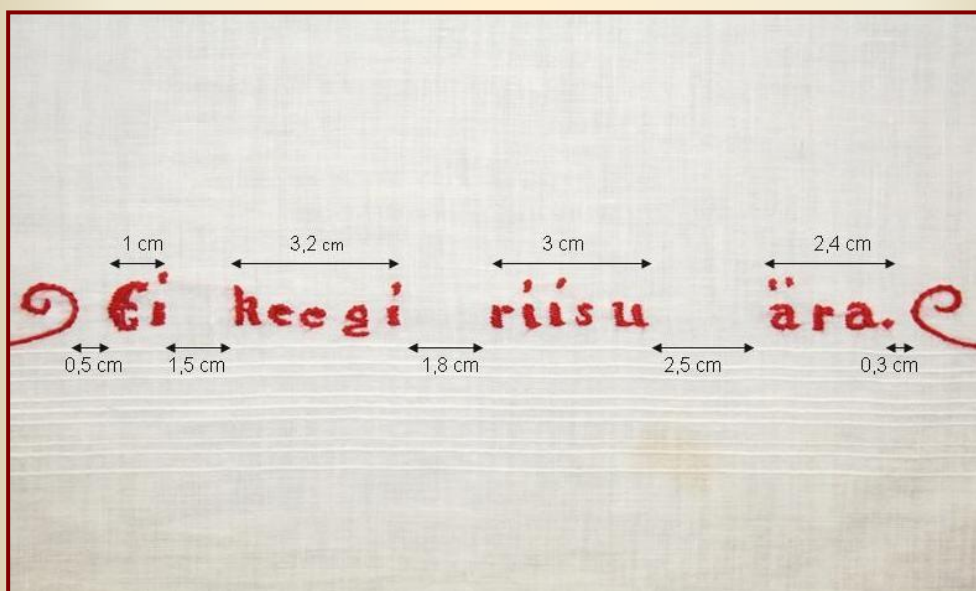
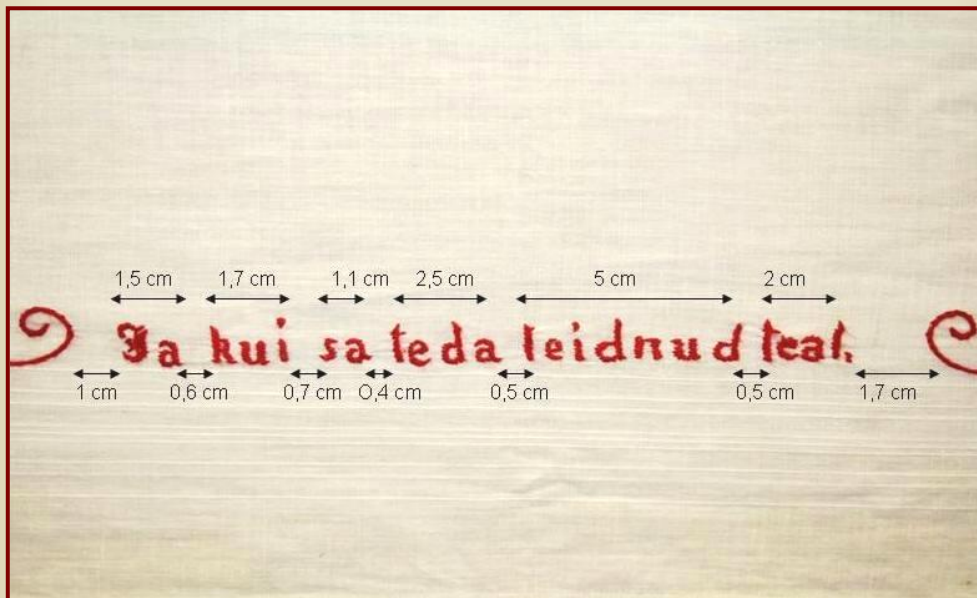

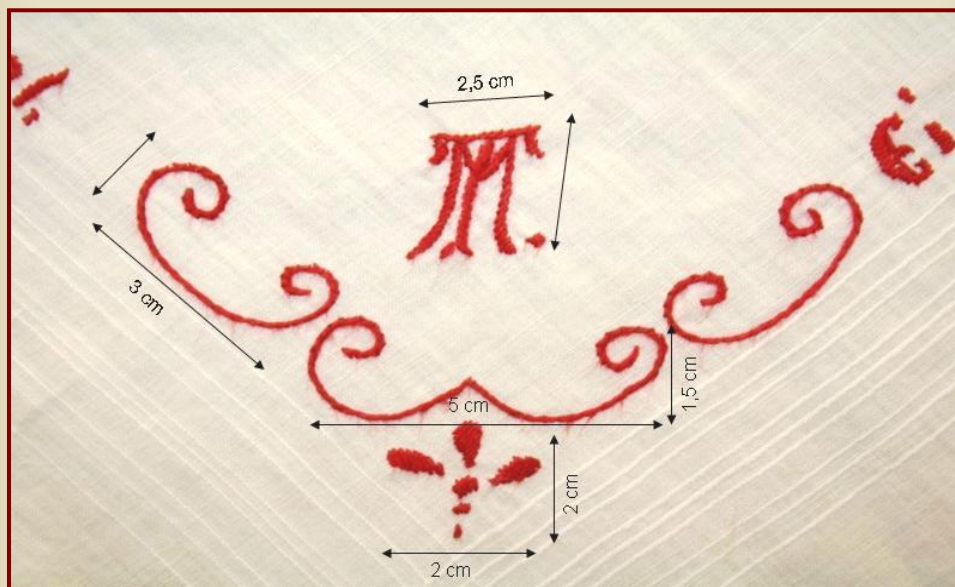
Taskurätiku valmistamine

- Kangatüki suurus 48 cm x 50 cm (sisse on arvestatud ka palistusteks kuluv osa).
- Äärte palistamine. Kahekordne 0,5 cm palistus (1 cm õmblusvaru).
- Koostada mustrileht ning selle järgi märkida kangale motiivide asukohad.
- Tikkida motiivid ja tekstid.
- Viimistlemine (peita lõngaotsad, vajadusel pesta ja triikida).

Algallikad

- **Artla, T.** (2008). Fotod etnograafilisest esemest.
- **Vunder, E.** (1992). *Eesti rahvapärane taimornament tikandis*. Tallinn: Kunst.

Tuuli Saaremets

Tallinna Ülikool
2009

Koostaja Tiia Artla

Laila Illak

POEPITS ja KARIKAKRAD

Tallinna Ülikool
2009

Koostaja Tiia Artla

Eseme lugu

Linik umb. 1920.-1930. aastad.
Sini-valge lilltikandi ja poepitsidega. Omandatud
Võrust 1999.a.

Aet ja Jüri Kuuskemaa

Ese ajaloolises kontekstis

- 19. sajandi teisel poolel hakkas eesti talupoja elamukultuur omandama üha uusi jooni, eriti kiired olid arengud sajandi viimasel veerandil.
- Toimused muutused vanas elukorralduses, ruumide kasutamises ja sisustamises, tähelepanu hakati pöörama eluruumide esinduslikkusele.
- Kambrid võeti aastaringsesse kasutusse, tagakambrisse asusid elama peremees ja perenaine, eeskamber sai teiste pereliikmete magamiskohaks, samuti mitmete tubaste tööde tegemise ja söömise kohaks.
- Täiesti uus ilme kambrite ja tubade interjööri andsid mitmesugused linnast ja laadalt ostetud väikesed tarbeesemed ning eelkõige naispere omavalmistatud, uutele hügieeni- ja kaunistamisnõuetele vastavad tekstiilid.
- Samal ajal elavnes tänu majanduselu arengule ka käsitöö. Käsitöö arengut soodustas käsitöökoolide rajamine ning kursuste korraldamine väiksemates keskustes.
- Nendel kursustel said talunaised õppida uuemaid ja sageli ka linliku joonega käsitöövõtteid.
- Sügavad muutused toimusid tikandikunstis, kasutusse ilmusid täiesti uued kaunistus- ja tarbetekstiilid.
- Nii hakati 19.-20. sajandi vahetusel eluruumide kaunistamiseks kasutusele võtma mitmesuguseid tekstiile.
- Mustreid levisid maainimeste seas nn kaubajuudid, kes pakkusid perest peresse riiet ja käsitöölõngu, ning neil oli enamasti kaasas ka trükitud mustrilehti.
- Selliseid mustreid anti edasi ühest perest teise, kus neid ümber kopeeriti.
- Selleks kasutati aknaklaasi, kus muster kopeeriti valguse abil mustrilehelt puhtale paberile ümber.
- Mustreid kopeeriti ka valmis käsitöödelt, pannes paberi valmis töö alla ja torkides mustri sinna nõelaga läbi valmis tikandi.

Liniku kirjeldus

- Liniku materjal: linane.
- Pits: puuvillane poepits.
- Tikkimislõngade värvid: valge, kollane, hele- ja tumesinine, roheline.
- Tikkimislõng: puuvillane lõng ja merseriseeritud mulineelõng.
- Tikkimispisted: vars-, sõlm- ja mähkpisted.
- Linased vahetükid on ääristatud üleloomispistetega ja pitsidega ühendatud: käsitsi üleloomispiste abil.

Koostaja Tiia Artla

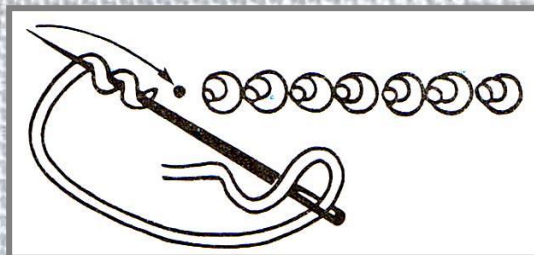
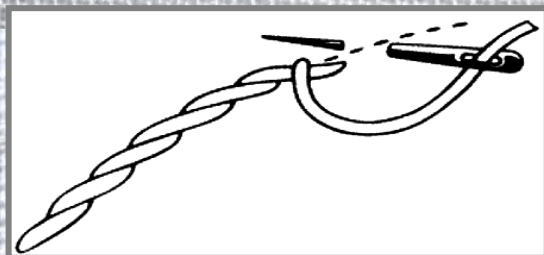
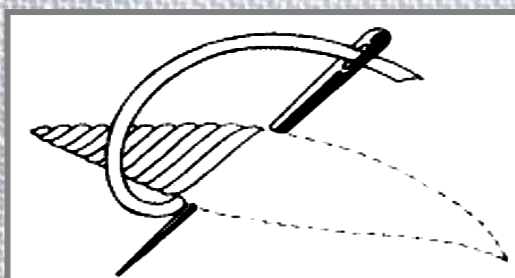

Tallinna Ülikool
2009

Koostaja Tiia Artla

Tallinna Ülikool
2009

Liniku mõõdud

- Pikkus: 42 cm
- Laius: 31 cm
- Äärepits: 1 cm
- Vahepits: 2,5 cm
- Linase riidest vahetüki laius: 8,5 cm
- Keskmine tikand algab linase tüki äärest: 3,5 cm
- Keskmise mustri pikkus: 22 cm
- Muster asub keskmisest pitsist: 1 cm
- Äärmistest pitsidest: 1,5 cm
- Äärmiste tikandite pikkus: 19 cm

Algallikad

- **Artla, T.** (2008). Fotod etnograafilisest esemest.
- **Reinvelt, R.** (2007). *Tikitud soovid ja õpetussõnad*. Eesti Rahva Muuseum.

Laila Illak

Tallinna Ülikool
2009

Koostaja Tiia Artla

Irina Šatalova

MUHU ARGITANU

Tallinna Ülikool
2009

Eseme lugu

"Põlleta rikub põldu ja tanuta rikub taevast."

Kui naine tuli toast välja ja tanu polnud peas, pani käe pea peale.

Fotol esitatud tanu on saadud Võlla külast Sepa-Antsu talust. Tanu tikkis ja õmbles u. **1910.a.** Maria Vaher (sünd. 1892.a. Sepa-Mihkli) Sepa-Mihkli talust.

Aet ja Jüri Kuuskemaa

Ese ajaloolises kontekstist

Seda, kas tegemist oli neiu või naisega, näitas peas kantav **tanu**. Pulmade lõpul pandi Muhus noorikule pähe väike naisetanu ehk **argitanu**, mille kandmine oli abielunaisele kohustuslik.

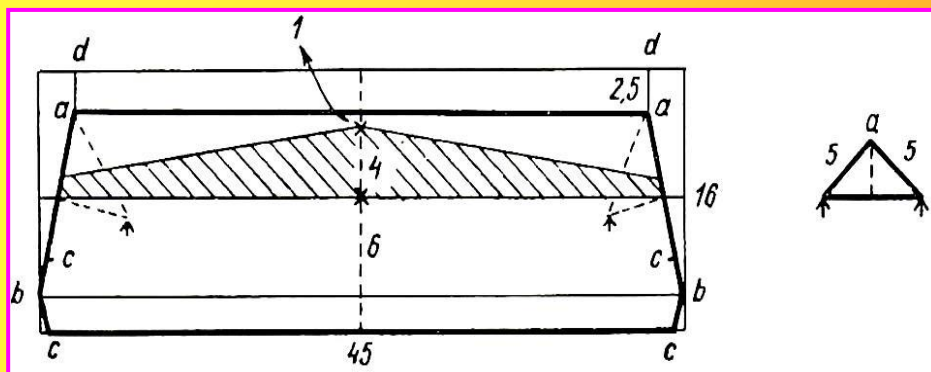
Muhu naisetanu erineb märgatavalt ülejäänud Eesti omadest. Aja jooksul on nii Muhu tanu kuju kui seda kaunistavas tikandis toimunud märgatavaid muutusi. Paadikujuline argitanu, mis hilisemal ajal kattis vaevalt pealage, oli varasemal ajal märksa suurem. 19.sajandi keskpaiku olid argitanud pähe tõmmatava mütsikese taolised, need valmistati ühest riidetükist ja nende laius oli peaaegu sama suur kui pikkus.

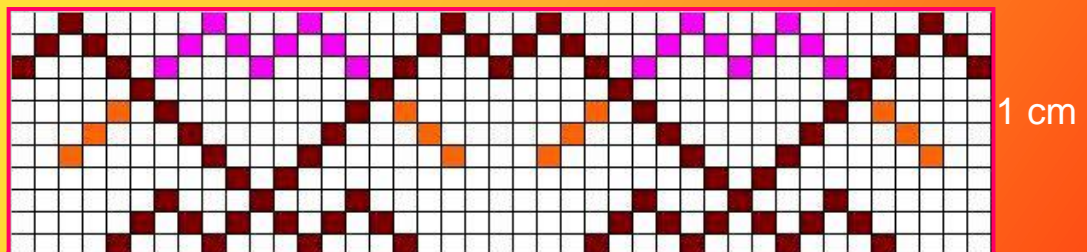
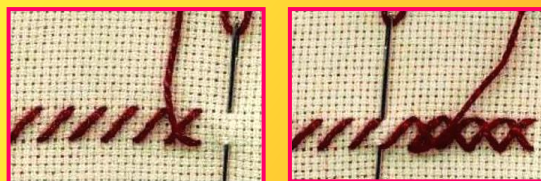
Nagu muudeski Muhu naise ülikonna osades, nii toimusid muutused ka tanu äärekirja värvides. Tanu äärekirjad, mis veel 19.sajandi viimase veerandi algul olid punakasroosa põhitooniga, muutusid oranziks. Esimese maailmasõja ajal, seega samaaegselt kollaste seelikutega, hakati kandama kollasest või oranžist poevillasest riidest või satäänist äärega tanusid. Tanu äärt ja päist hakati kaunistama looduse eeskujusid matkiva lillkirjaga, mida tikiti algul villaste, hiljem ka siidlõngadega. Kaunistuseks hakati kasutama poepaelu, pitse ja litreid.

Tanu kirjeldus

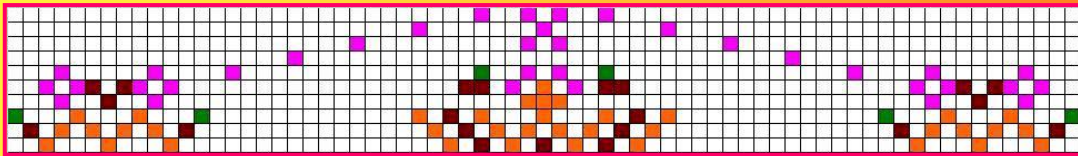
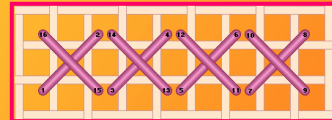
Muhu argitanu on õmmeldud valgest linasest riidest, tanu ülaosas 2x valge linase voodriga.

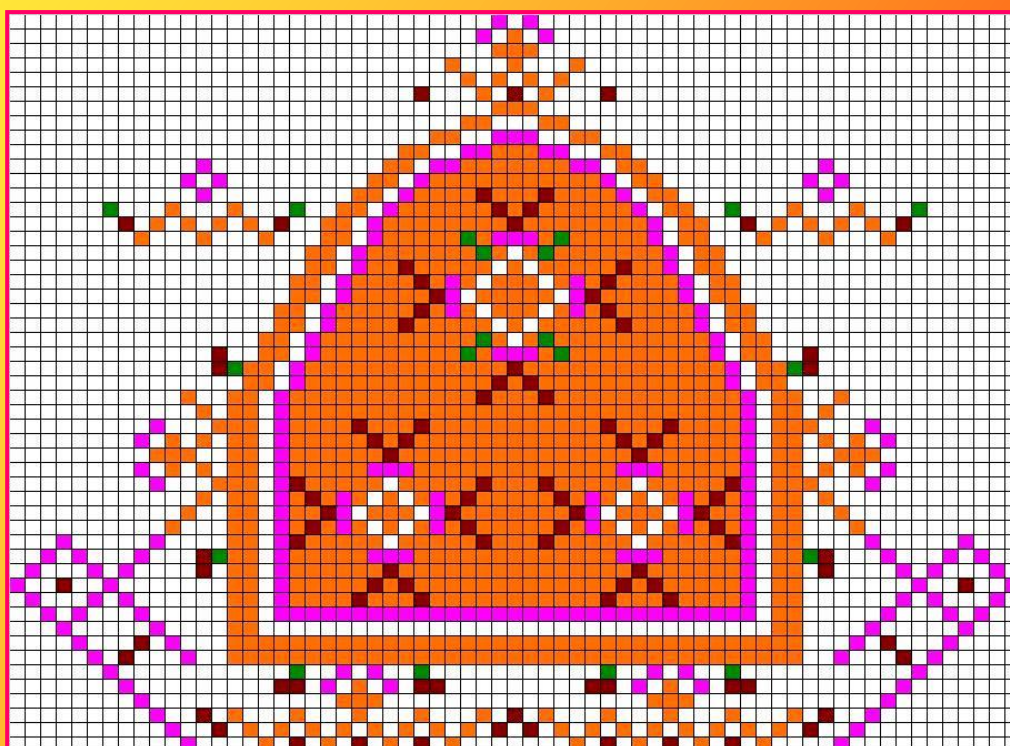
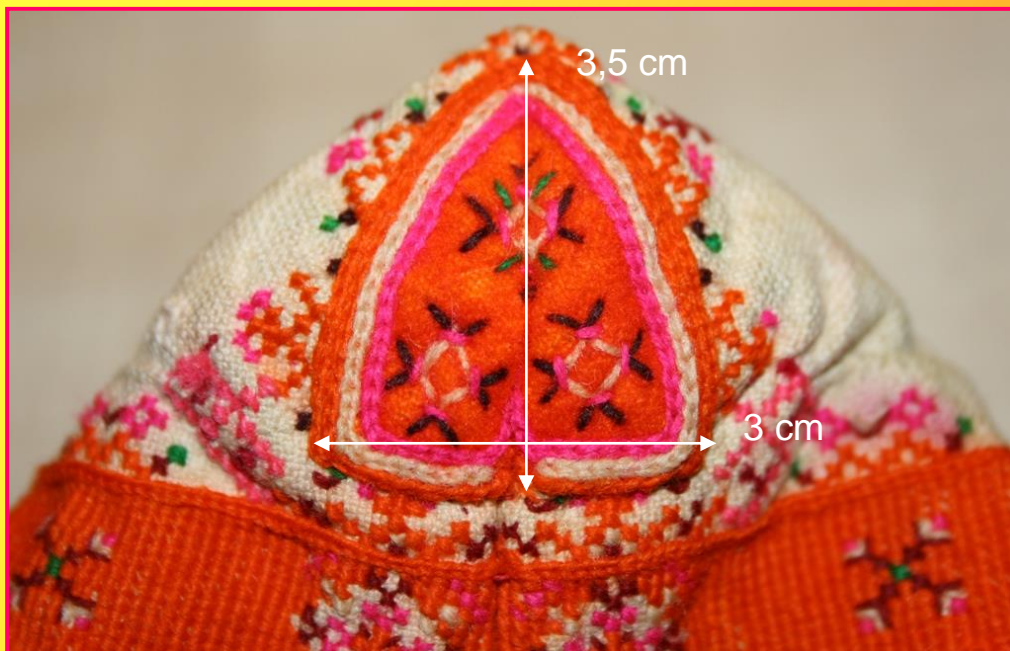
Tanu pealael ehk **päisel** on õmblus, millele on käsitsi kinnitatud roosa sik-sak poepael; kahel pool paela asetseb musta niidiga masinõmblus. Tanu linase voodriga valgele põhjale on tikitud ristpistetega lihtsam kiri.

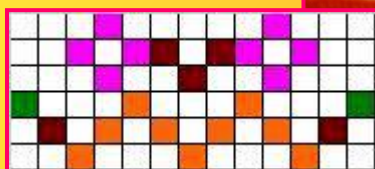
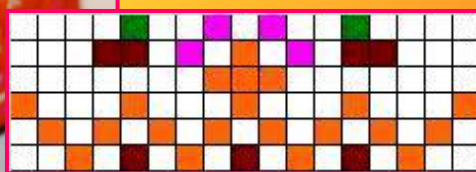
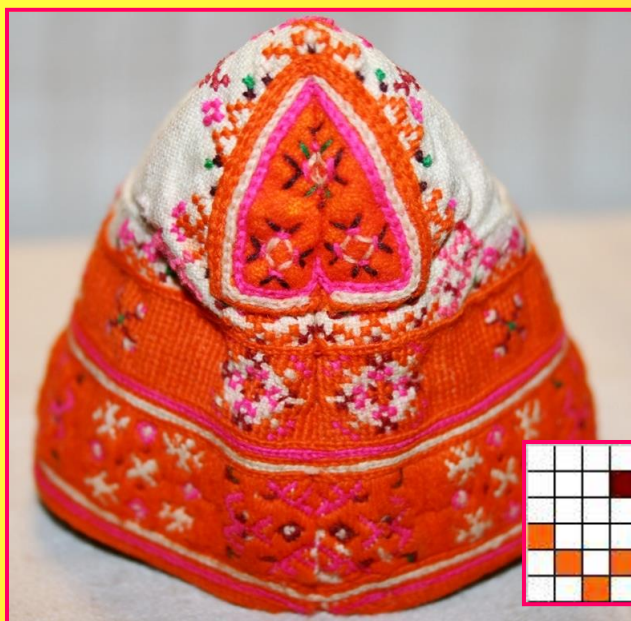
Tanu madalam esiosa on kurrutatud, äärt kaunistab tikand. Tanu eespoolset otsa, mis pidi olema natuke juuksepiirist kõrgemal, nimetas rahvas *notiks*, tagumine ots oli *perse*.

Tanu kuklaosale õmmeldud kolmnurksele oranžile riidelapile on tikitud peenvillaste lõngadega kiri.

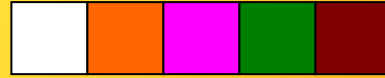

Koostaja Tiia Artla

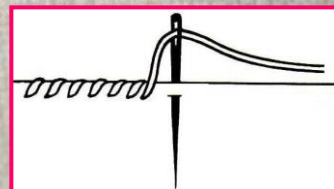
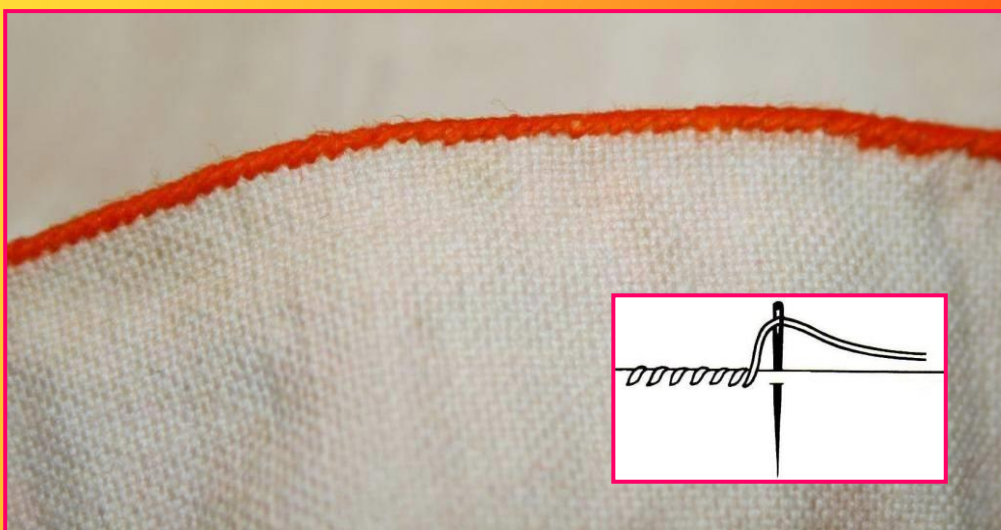

Tallinna Ülikool
2009

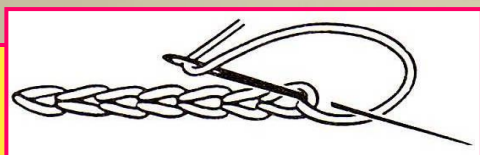
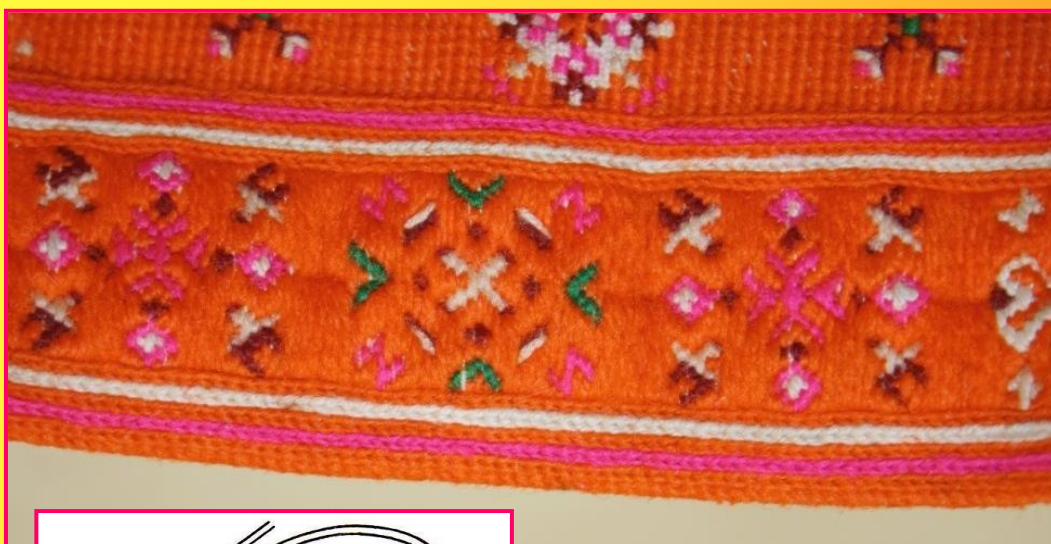
Tanu alaosal on peenvillaste (valge, oranž, muhu roosa, roheline, tumepunane) lõngadega rist,- madal- ja ahelpestetega tikitud geomeetriliste motiividega tikand.

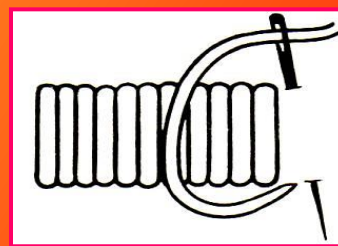
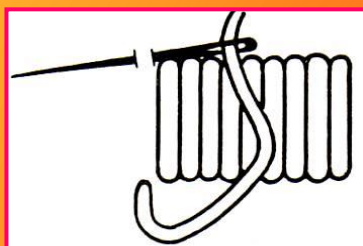
Äärekirjade eri osadel on täpsed nimetused ja kindel järjekord. Alumiste pistete rida, mis on tihedalt üle ääre õmmeldud, kannab nime **luodus**.

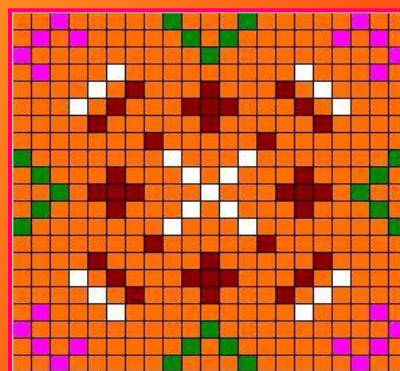
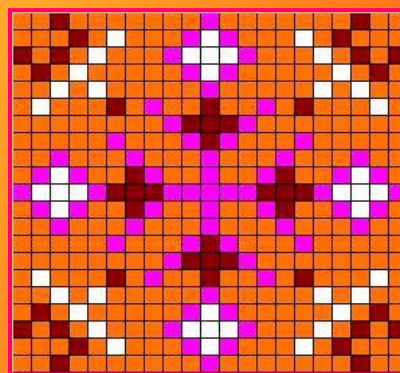
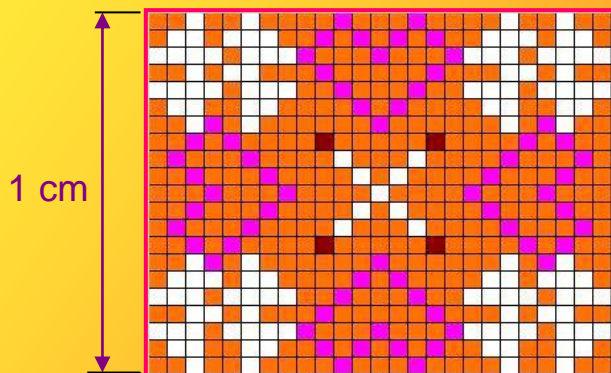
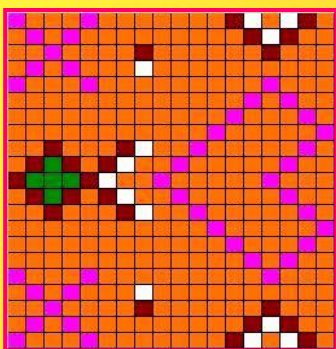
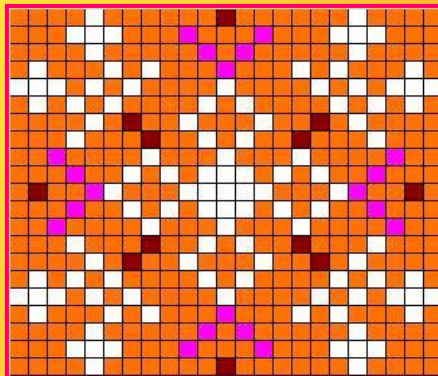
Sellele järgneb nn **laikord**, ka **laivahe**, mis koosneb 5 ahelpiste reast. Iga ahelpiste rida on ise värvi, read on tihedad ja külg-küljes kinni. Värvide järjekord: oranž, roosa, oranž, valge, oranž.

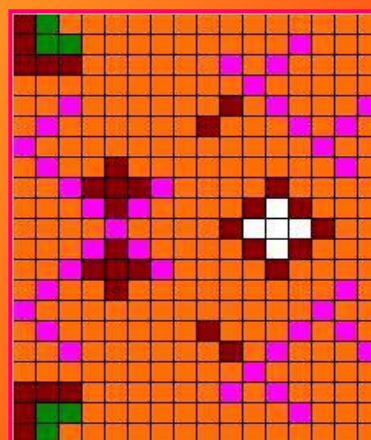
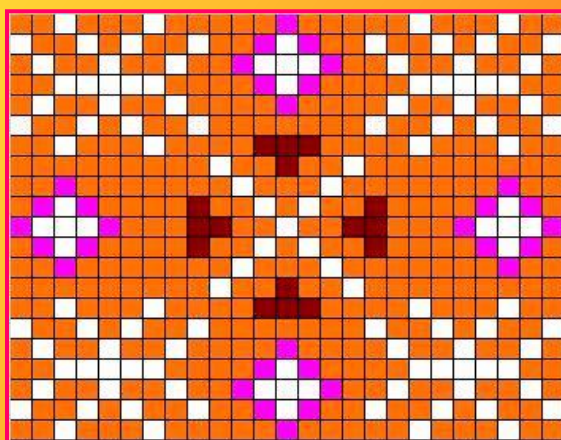
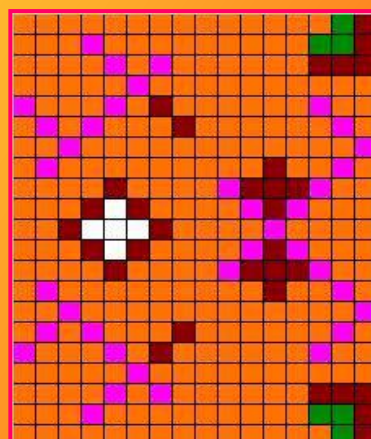
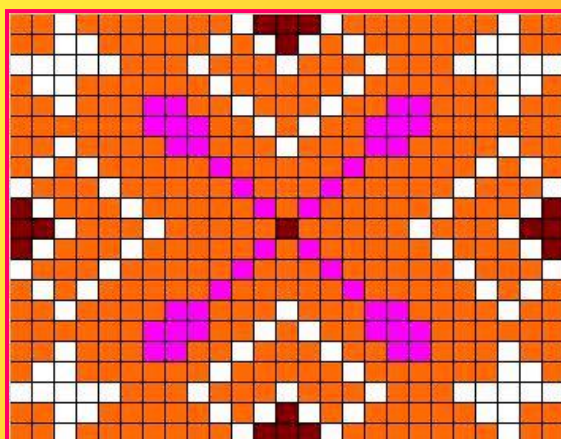
Laikorra järgnevad **pakud** (vanemal ajal rispistes), madal- või mähkpistes tikitud / kirjutatud. Siis tulevad **ülemised laikorrad**, ka **laivahe**, mis koosnevad samasugustest joontest nagu alumisedki laikorrad, ainult vastupidises värvide järjekorras. Pakkkude oranž taust on samuti madalpistetega tikitud, pisted on nõ rühmitatud / tikitud kaheosaliselt, lõngade kinnitused on sätitud ühele joonele (keskele).

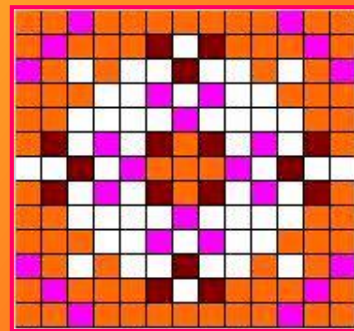
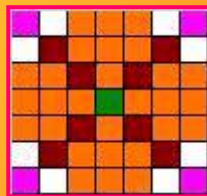
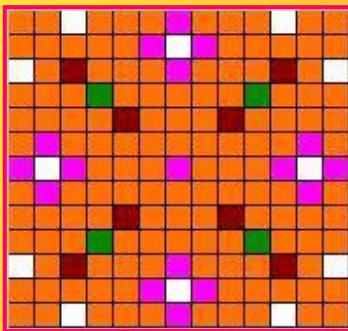
Pakud

Pakud

Pakkudest ülalpool asub **suurkiri**, ka **silmad**, mis on tikitud ristpistes, oranž taust poolristpistes. Suurkirja muster oli vanemal ajal suur ja selge, hiljem muutus see väiksemaks ja kribuliseks. Suurkirja piirab ülal kitsas **vahekord** ja selle küljes **nukupiäd**, millised võivad ka puududa.

Koostaja Tiia Artla

Tallinna Ülikool
2009

Algallikad

Artla, T. (2008). Fotod etnograafilisest esemest.

Moora, H., jt. (1957). *Eesti rahvarõivad*. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus.

Rullingo, A. (2001). *Muhumaa. Loodus aeg inimene*. Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus.

Irina Šatalova

Tallinna Ülikool
2009

Koostaja Tiia Artla

Kristi Eelmäe

MUHU SIILIK

Tallinna Ülikool
2009

Eseme lugu

1912.a.

Oranz villane erinevat värvi (kollased, roosad, rohelised) ning eri laiuste harvade kiri- ja tikitud triipudega Muhu seelik. Seeliku kõlapoogal ja laiematel värvitriipudel on villane natuurilähedane lilltikand.

Meister - Nautse küla Pärdi talu perenaine Raisa Sonn.

Aet ja Jüri Kuuskemaa

Ese ajaloolises kontekstist

- 1930. a. paiku läksid Muhu saare naised üle valdavalt linnamoelisele rõivastusele.
- Selleks ajaks oli Muhu rahvarõivaste värvi- ja mustrimaailm saavutanud enneolematu kirevuse.
- 1870. a. hakati kandma triibuseelikuid – siilikuid, mis olid Muhule iseloomulikult punakasoranžid.
- 20. saj. I poolel muutus seeliku värv veelgi. Esimese maailmasõja eel valmistatud seelikud olid põhitoonilt keskmised oranžid, esimese maailmasõja ajal munarebukollased, miinikollased, 1930-ndatel aastatel aga juba sidrunikollased.
- Seelikutel allääres oli, kas kõladega kootud pook või villasest riidest pealeõmmeldud kant, millele tikiti lillornament – **langitud ai**.
- Seelikute laiematele koetriipudele tikiti samuti lillemotiive, millel on sarnasus Lihula ümbruses levinud uuemate seelikute lilltikandi motiividega.
- Seelikutriipude juures paistavad silma värvirohkus ja kiritriipude mitmekesine laius ning kooskõla.
- Enamasti on seelikutriipe kududes sisse löödud üksik valge lõng, pleegitud linane niit, mis oma läikega eraldub tavalisest villasest pinnast, viimast elustades. On tarvitatud ka jämedat puuvillast lõnga.
- Suurem osa seelikuid on poolvillased, linase lõime ja villase koega.

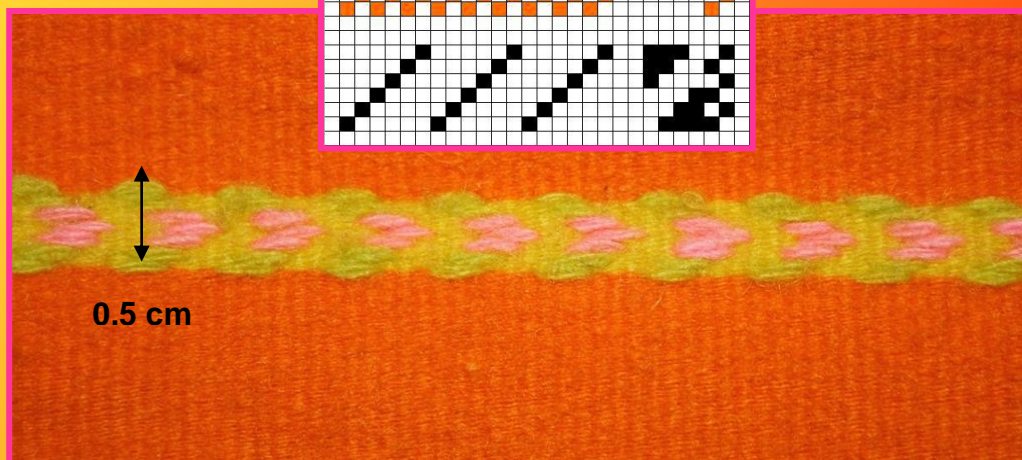
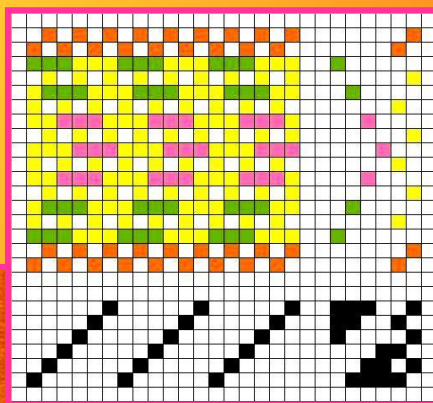
Seeliku üldkirjeldus

- Seelikut on palju kantud, ehk isegi aja jooksul teise kandja jaoks ümber kohandatud. Pooga värvid on üsna luitunud ja seelikus esineb koiauke ning määrdunud pindu. Värveldamine ja allääre pahema poole töötlus robustne (viimistlemata).
- Seeliku allääre ümbermõõt on 310 cm.
- Eraldi kootud värvli pikkuseks on 87 cm, millest 19 cm moodustab seelikukangast valmistatud jätk.
- Seeliku kogupikkuseks on 81 cm, millest:
 - värvli laius 3,5 cm
 - pooga laius 3 cm, pikkus 312 cm.
 - heelepitsi laius 0,5 cm.
- Seelik on poolvillane, rakendatud sõbakirikangana, liht -ja kiritriipudega, allääres kõlatehnikas kootud lilltikandiga kaunistatud pook (24 kõla).
- Poogale on heegeldatud allaäärde 0,5 cm laiune kollane heegelpits.
- Pooga kohale, seeliku serva peale on kinnitatud 3 cm laiune valgest puuvillasest niidist pits.
- Seeliku ülaosa on kurrutatud, kurrulõngad on jäetud kurdudesse.
- Seeliku värvel kinnitub niidist valmistatud aasakase ning poenööbiga, lõhik metalltrukiga.

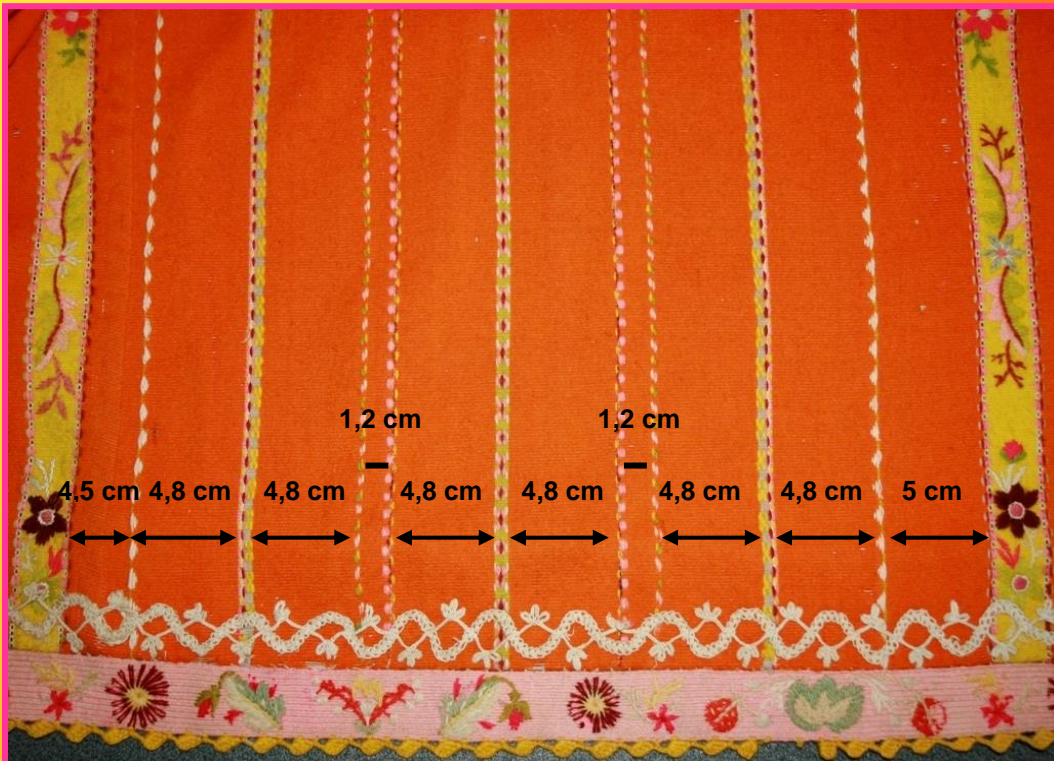

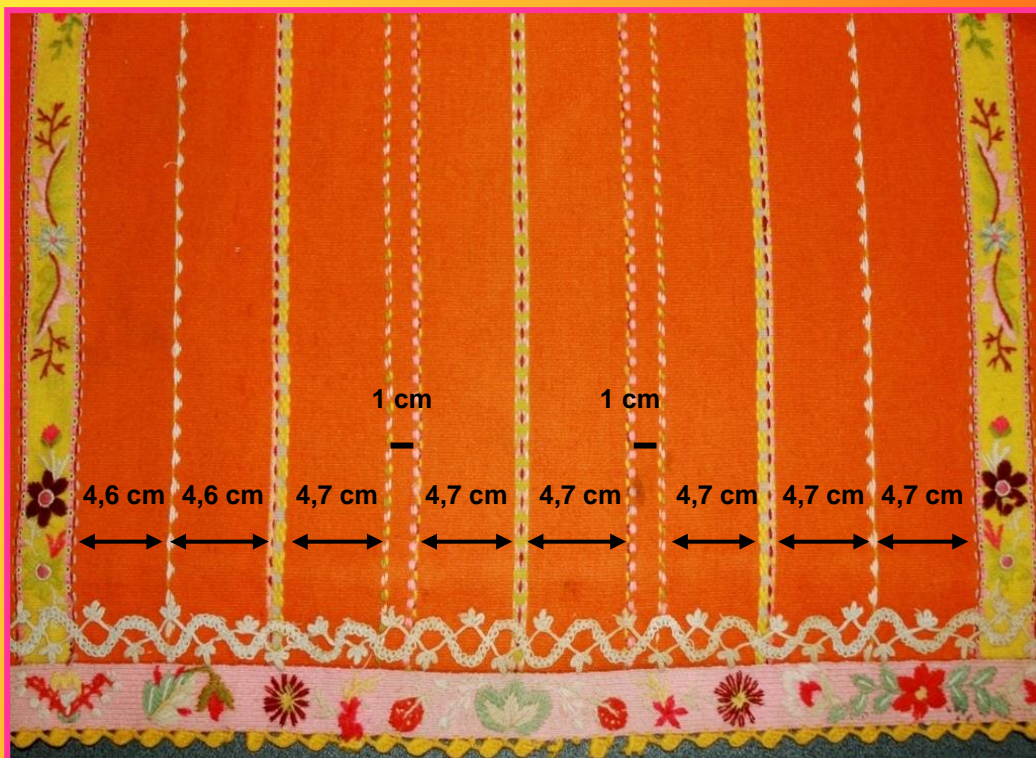
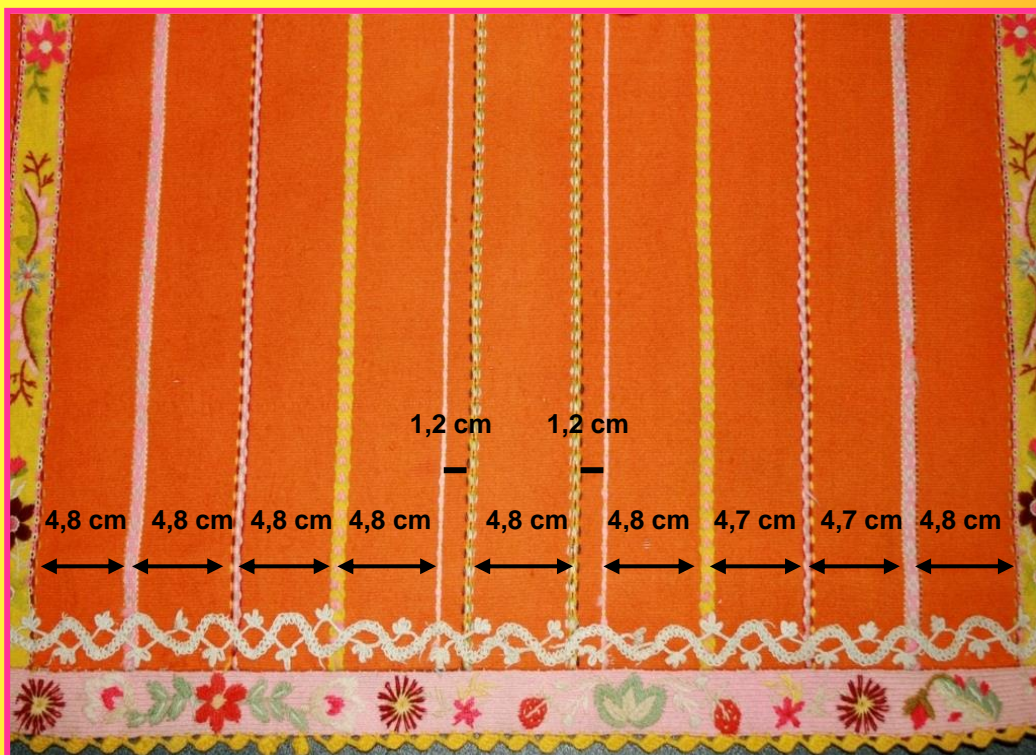
Seeliku kangas

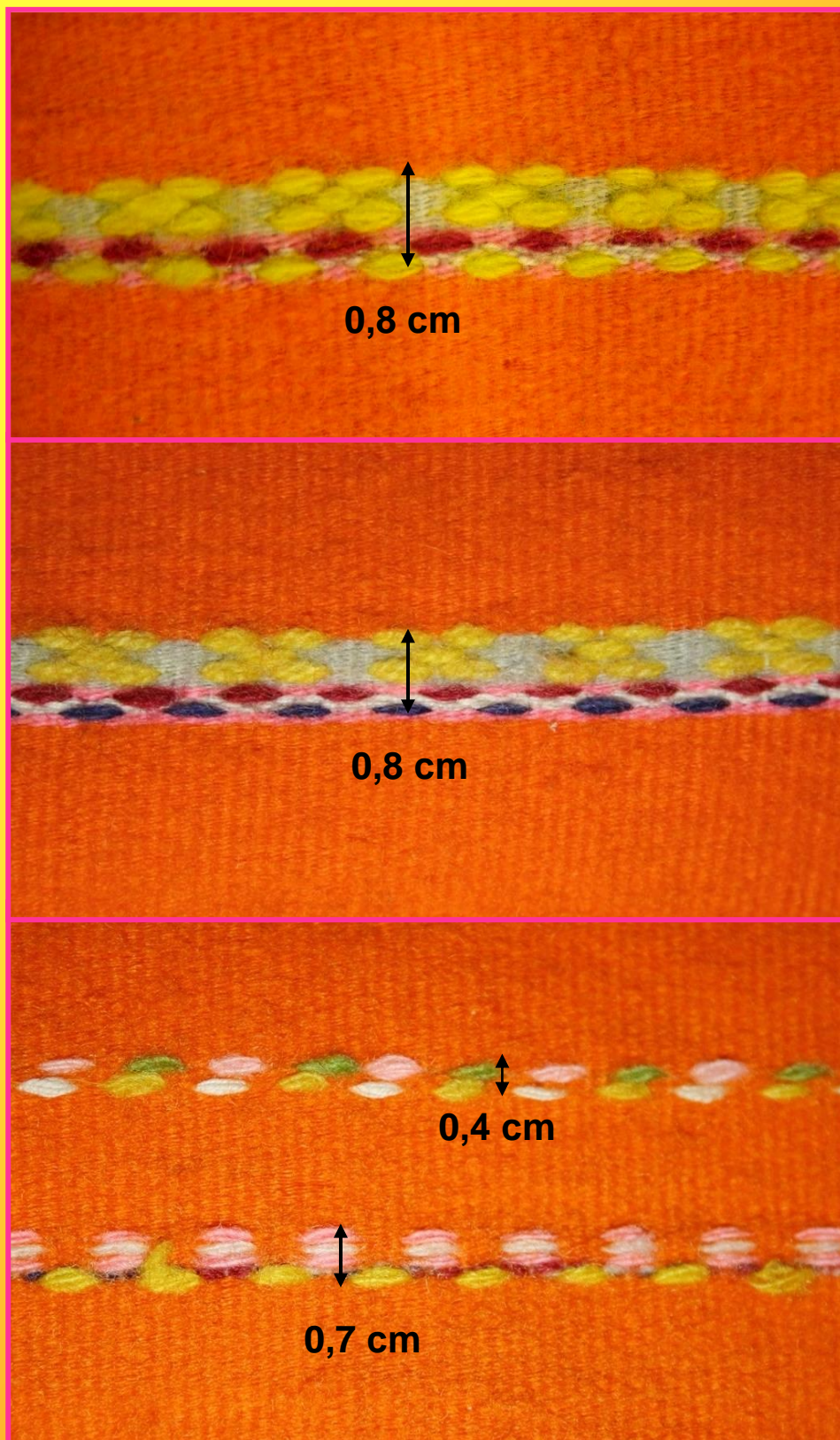
- Sidus: toimne, sõbakirikangas.
- Suga: 70/1
- Lõime tihedus: 7 lõnga cm
- Koe tihedus: 30 lõnga cm
- Materjalid:
lõim: linane
kude: ühekordne peenike oranž villane lõng
kiritriibud: keskmise jämedusega korrutatud villane- ja valge puuvillane lõng.
- Triibulõngade värvikasutus:
roosa, muhu roosa, hall, kollane, kirsipunane, roheline, salatiroheline, tumesinine, valge, must.
- Seelik on valmistatud telgedel kootud poolvillasest oranži põhitooniga kangast.
- Kootud kupongi suuruseks on 313 x 83 cm.
- Kangasse on kootud hõredama jaotusega koekirjalised kiritriibud (76 triipu) ning triibud on jagatud 6 rühmaks, rühmade vahel 3 cm laiused kollased lihtriibud, mis on kaunistatud lilltikandi motiividega ja kahelt poolt ääristatud kiritriipudega, laiemaid koetriipe on kokku 6.

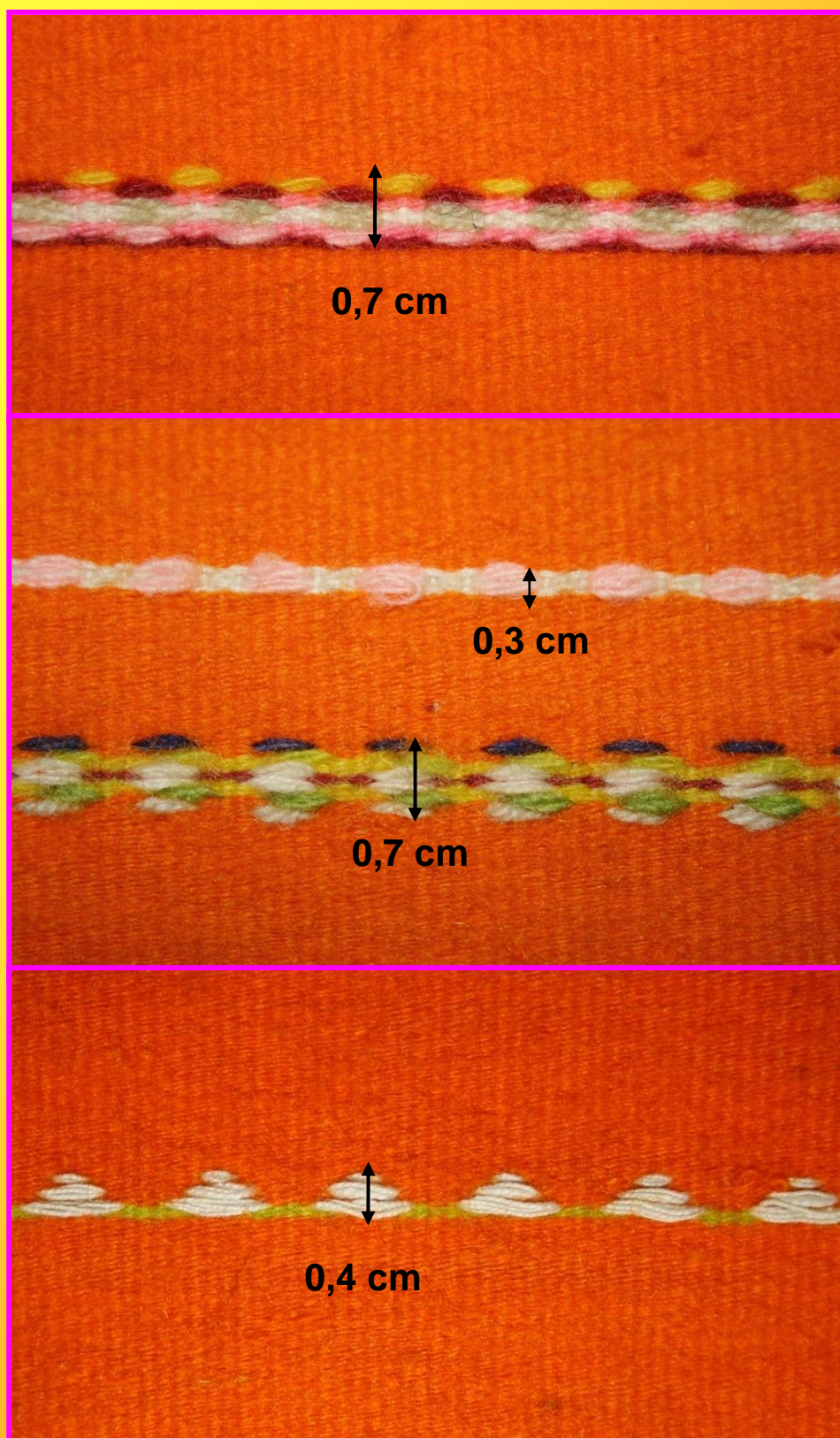

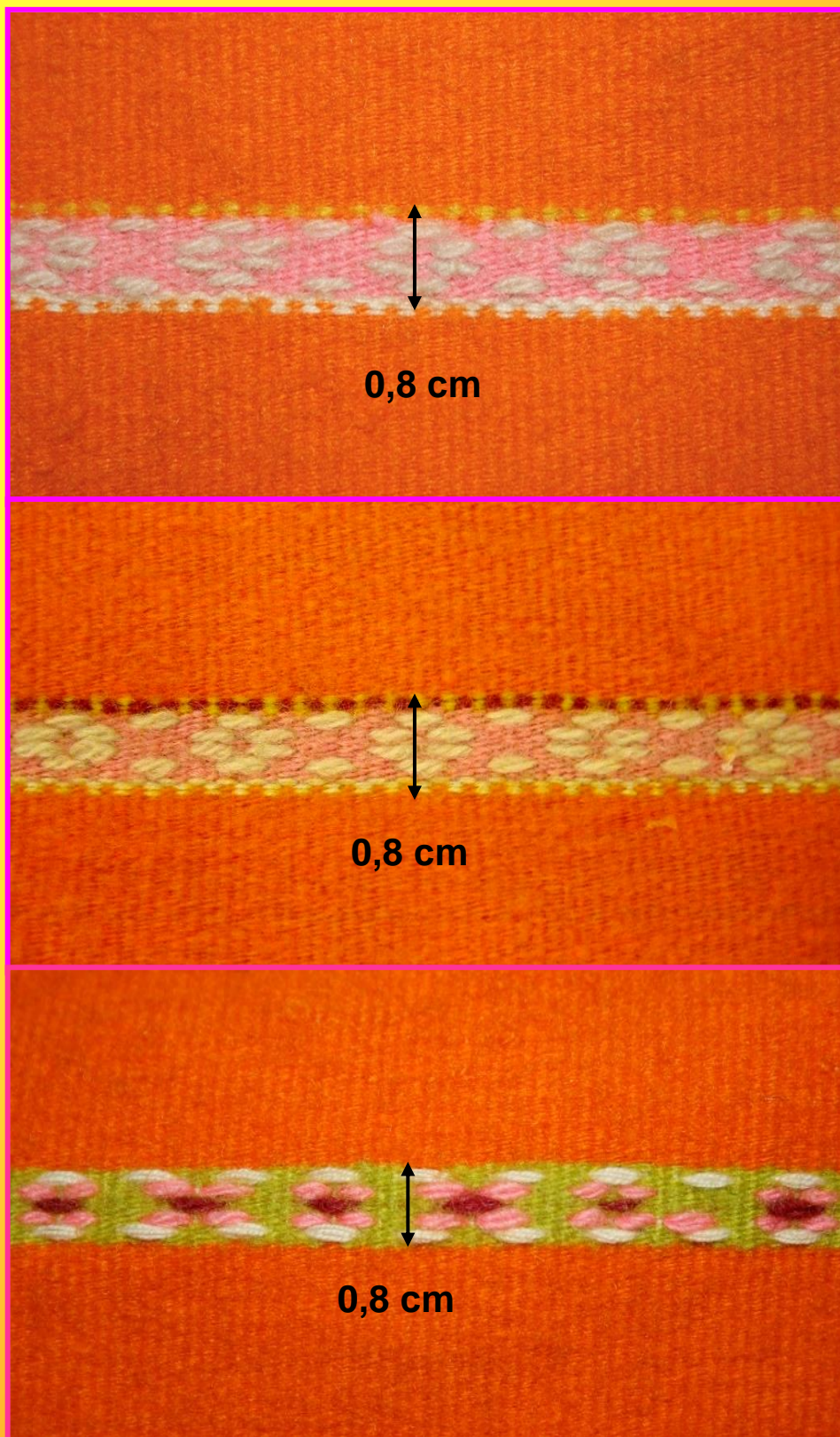

- Lilltikandi motiivide tikkimisel on kasutatud ühekordset ja korrutatud villast lõnga.

- Värvilõngad:

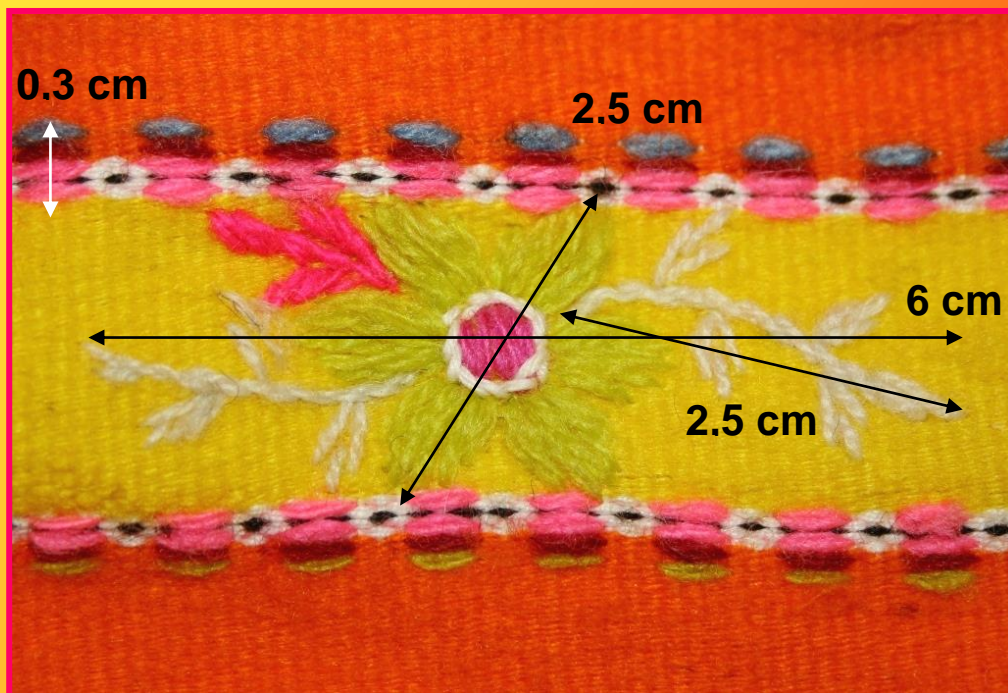
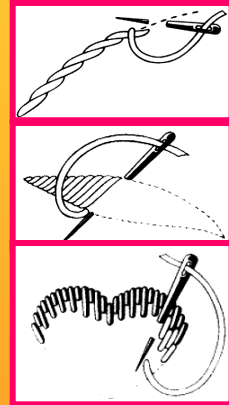

Tikkimisel on kasutatud:

varspisteid

mähkpisteid

hääbepisteid

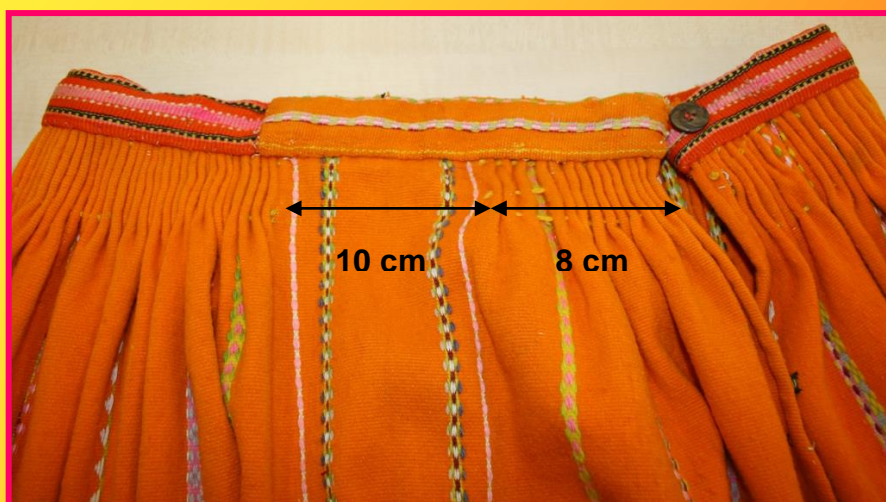

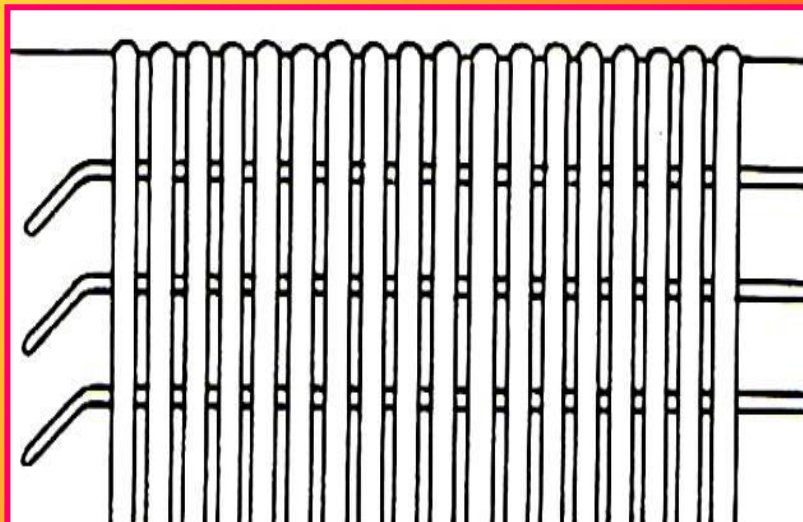
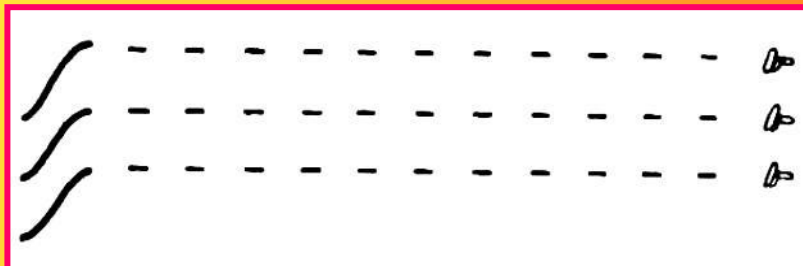
Seeliku valmistamine

- Telgedel kootud seeliku kupong on ringseks ühendatud õmblusmasinal 1,5 cm laiuse kappõmblusega.
- Ülaosa ühendusõmblusesse on jäetud 20 cm pikkune lõhik, mille servad on 2 x tagasi pööratud ning 1 cm laiune palistus kinnitatud õmblusmasinaga.
- Lõhiku keskosa kinnitub 1 metalltrukiga.

- Seeliku ülaosa on **kurrutatud** sobivaks vööümberrõõdule 87 cm.
- Kurdude sügavus 1 cm, kurrutamisel on jälgitud, et paremal poolel tuleks kurruniitide pingutamise järgselt esile oranž põhitoon, kõik sisse kootud triibud jäävad nõ kurrupõhja.
- Kollase tugevama lõngaga on seelikusse aetud 2 cm vahedega 3 kurruniiti, mis on seelikusse jäetudki.
- Seeliku esiosal 10 cm laiune sile kurrutamata pind, sileda pinna kõrvale jääv lühem seelikuosa on kuni lõhikuni kurrutatud, samuti on kurdudes ülejäänud kanga osa. Kurrutatud osa kõrgus 6 cm.

- Seeliku värvlikangas on kootud nii, et värvli paremal poolel jääb nähtavaks värviline ***hambakirjaline*** triibustik ning pahemale poolele pööratud värvliosas hall linane pind.

- Värvlikanga kudumise laius – 90 cm.

- Värvli värvide järjekord:

65	hall linane
32	oranž
4	muhu roosa
1	kollane
1	must
1	kollane
1	must
1	kollane
1	must
2	hall
2	kirsipunane
16	oranž
1	valge
1	oranž
1	valge
1	oranž
1	valge
1	oranž
20	muhu roosa - KESKJOON

3,5 cm

- Seeliku kurrutatud ülaääre paremale poolele on töödeldud 2x värvel, kinnituspisted kurruharjadel on õmmeldud käsitsi.

- Värvli üks ots on pööratud 5 cm ulatuses lõhiku servast pahemale poolele ja kinnitatud.

- Seeliku esiosa sileda pinna kohale on alusvärvlile peale töödeldud seeliku kangast 19 cm nõ jätk.

- Seelikuvärvel kinnitub suurema poenööbi ja niidist valmistatud aasnööpauguga.
- Seeliku pahemal pooleel, värvli kõrgusele, on tikitud musta niidiga täht A, mis märgib nähtavasti omanikku.

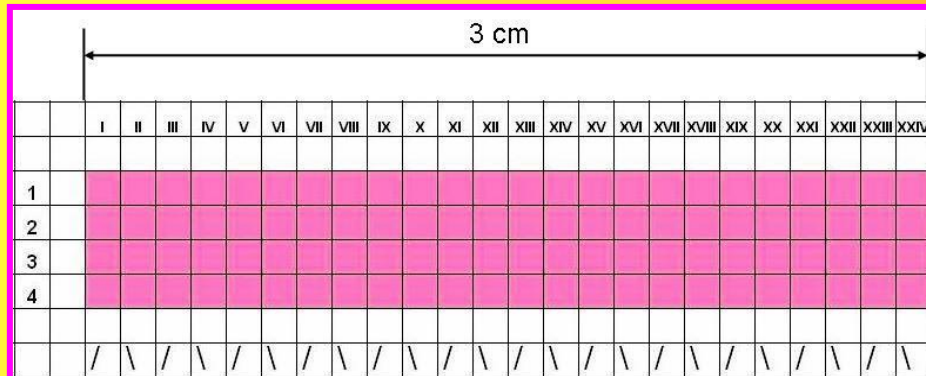
- Seeliku alumine serv on pööratud pahemale poole 5 cm laiuselt, kinnitub hiljem pealeõmmeldava pitsiriba kinnitusniitidega. Koeserv töötlemata.

- Kanga murdejoonele on käsitsi kinnitatud 3 cm laiune ja 312 cm pikkune kõlodega kootud muhuroosa villane riba – pook.

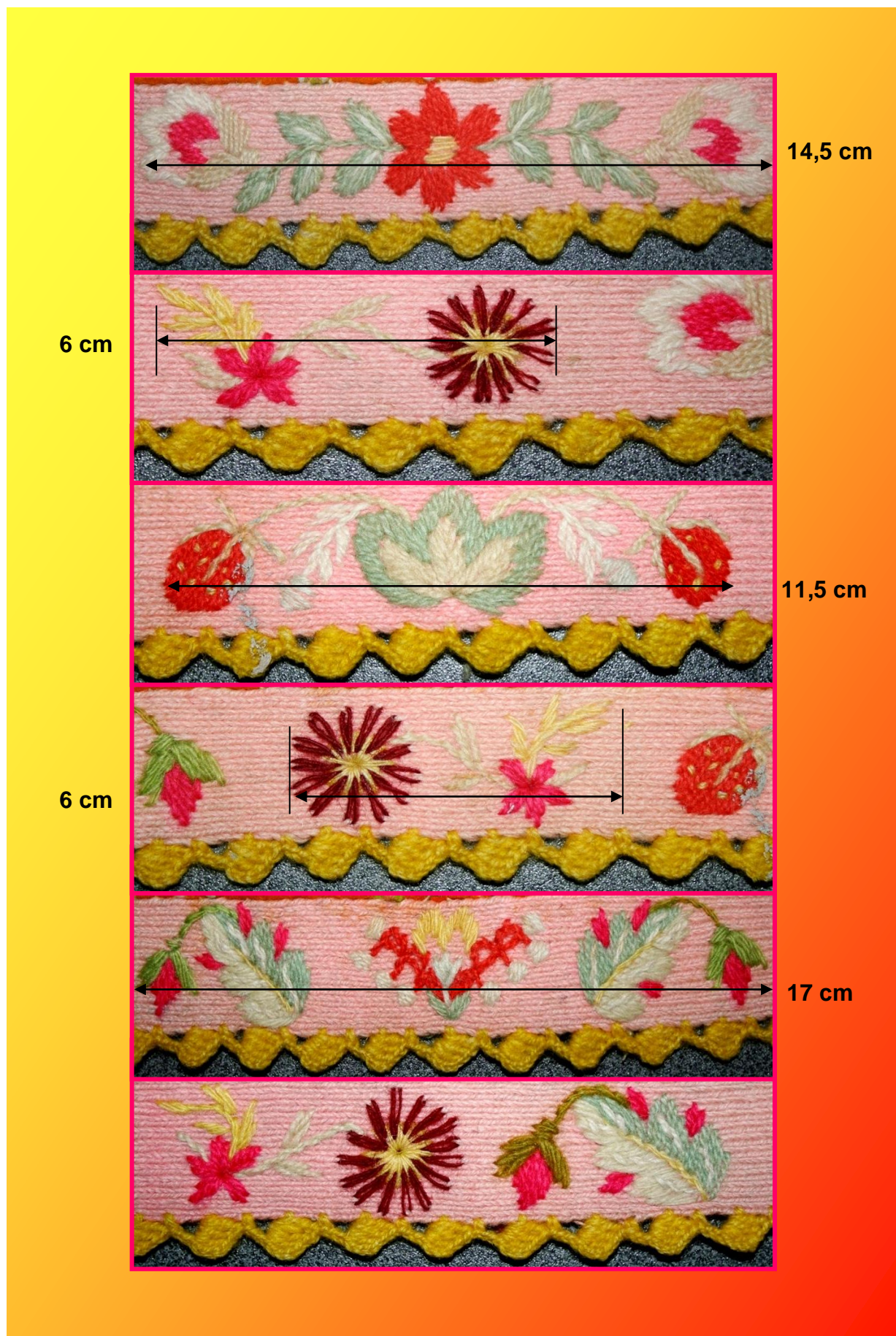

- 24-le kõlaga pooga rakendamise skeem (kõlasid pöörata kogu aeg ühes suunas):

- Kõlapaelale on tikitud väikesed liltikandi motiivid.
- Tikandi värvilõngad: helepunane, tumepunane, muhu roosa, valge, roheline, samblaroheline, pastellroheline, beež, kollane.

- Kõlpaela alumisele servale on heegeldatud kollase villase lõngaga 0,5 cm laiune pitsirida.

- Seeliku alaosa on peale kinnitatud valgest puuvillasest heegelniidist kootud/heegeldatud 3 cm laiune pits.
- Pitspaela kudumine:
Luuakse üles 2 silmust ja kootakse edasi-tagasi ridades – rea alguses võetakse lõng vardale eest taha, siis tõstetakse esimene silmus pahempidise koevõttega kudumata ära ja teine silmus (äärel olev) kootakse parempidiselt. Saadud silmusest tõstetakse eelmine silmus üle ja seejärel keeratakse töö ringi. Alustatakse järgmise rea kudumist.

- Pitspaelale ristikheinalehe tagide heegeldamine: tagi aas koosneb 7 õhksilmusest, mis on aassilmusega aasaks kinnitatud; valmistehtud kolm aasa heegeldada kinnissilmusega kokku. Järgmise ristikheinaleheni liikumiseks heegeldada 5 õhksilmust, 2 aassilmusega heegeldada pitspaelst läbi – liikudes paela vastasküljele; heegeldada veel 5 õhksilmust + 7 õhksilmust uue lehekese moodustamiseks jne. Pitspaelast liigutakse edasi-tagasi üle iga 10-nda pitspaela “kaarekese” järel.

Algallikad

- **Artla, T.** (2008). Fotod etnograafilisest esemest.
- **Kaarma, M., Voolmaa, A.** (1981). *Eesti rahvarõivad*. Tallinn: Eesti Raamat.
- **Kurrik, H.** (1938). *Eesti rahvarõivad*. Tartu: K. Mättieseni trükikoda o.-ü.

Koostaja Tiia Artla

Tiia Artla

MUHU SUKK

Tallinna Ülikool
2009

Koostaja Tiia Artla

Eseme lugu

Muhu kirisukad.

Koguva külast Laasu talust. Kodus Riste Tüür 1860-ndatel aastatel.

Aet ja Jüri Kuuskemaa

Tallinna Ülikool
2009

Ese ajaloolises kontekstis

Eestis hakati villaseid silmkoelisi kirisukki kandma 19. sajandil. Muhus tulid sukad kasutusele hiljem, 19.saj. II poolel, kui Eestisse jõudsid tööstuslikud aniliinvärvid, mis võitsid kiiresti poolehoidu. Taimedega ei õnnestunud ju värvida tulipunast, helelillat, erkroosat (nn Muhu roosa), errohelist, oranži ja sügavmusta. Uued värvid ahvatlesid üha enam katsetama, ehkki juba 19.saj I poolel osati värvida nn *neolõnga*.

Muhu sukasäär on tavaliselt rikkalikult kirjatud, ornament erinevalt teistest Eesti paikadest keerukam, värvid erksad ja eredad.

Rikkalik kiri eeldab ka peenikest lõnga, seetõttu on Muhu sukakirjad silmusterohked – keskmiselt 35-40 silmust igal vardal.

Muhu kirisukad

Rohkesti kasutatakse ereoranži, tumepunast, kollast, roosat, helerohest värvi lõngu.

Sukakirjades on esindatud nii geomeetrilised kui ka naturalistlikud kujutised vaheldumisi eksootiliste lillede, lindude ja liblikatega. Mustrites kasutatakse veel nimetähti, numbreid, südameid, ankruid jms. Laiade kahevärviliste kirjade juures on kasutatud vähesel määral ka pealetikkimist.

Kirikoelise suka sääreosa kirjad ei ole lõngajooksude tõttu eriti venivad ja hoiavad seetõttu sukka paremini ülal. Oige suurusega sukad liibuvad vastu säärt ja on kandmisel mugavad ning hästi soojad.

Sukad kinnitati alt- või pealtpoolt põlve villastest lõngadest palmitsetud sukapaeltega.

Koos sukavärvidega muutusid erksatoonilisteks ka Muhu seelikud – mitmevärviliste kitsaste kirikoeliste triipudega oranžideks ja miinikollasteks. Allääri ehtisid mõne cm laiused lillkirjalised tikitud ai'ad.

Muhu suka kirjeldus

Muhu suka kirjeldus

Muhu kirisukk on 49-50 cm pikk, ümbermõõt 29-30 cm, labaosa pikkus 23-24 cm. Antud sukka on kootud 3-es osas; nähtavasti suka põiosaosa ja ülemine osa on võrreldes sääreosaga kasutamise käigus kiiremini kulunud. Hetkel on suka roosa neolõngaga juurdekootud ülaosa koigest üsna puretud, valge labaosa vähem, kuid sääreosa tihedad värvilised kirjad on terved ja võimaldaksid uue ala- ja ülaosa kudumisel sukka edukalt edasi kasutada.

Sääreosa kudumise käigus on vöönditena asetsevate erinevate kirjaosade sees silmuseid nii juurde kasvatatud kui ka ühevärviliste pinnaosade sees vastavalt vajadusele kahandatud.

Alustatud on 154 silmuse loomisega 7 kannikesemotiivi kudumiseks.

Südamemotiivid lõpetavad alaosas suka keskosa 130 silmusega.

Mustrivahetuskohad ehk kudumisringi algus ja lõpp asetsevad "jala" siseküljel.

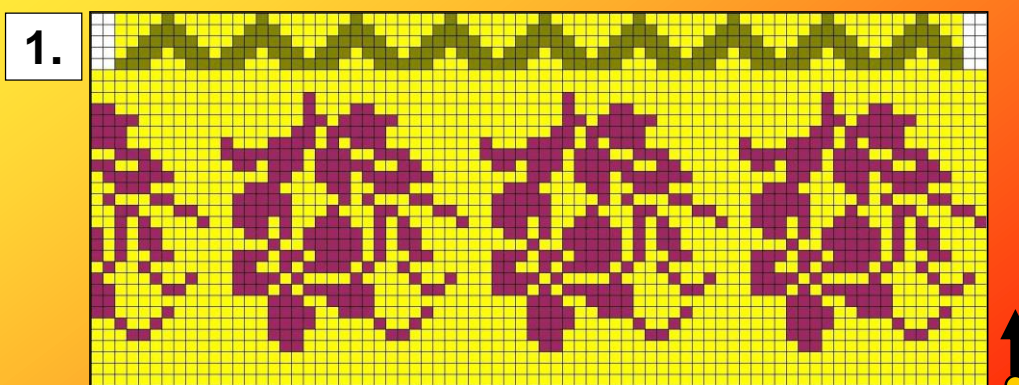
Nii Muhu roosa kui ka oranži taustalistele kirjavöönditele on taimornamendi ilmestamiseks suka kudumise lõpetamise järgselt lisatud tikitud värvilisi pisteridu või "üle" silmatud üksikuid alussilmuseid.

Suka labaosas kand ja kannapõhi on kootud nn tugevdusega, klassikaline kannakiil puudub, otsa kokkuvõtmisel on püütud järgida spiraalset kahandamise põhimõtet.

Suka kudumise lõpetamiseks on keskosa ülemisest servast üles korjatud 136 silmust, kootud seejärel nimetähed ja neuroosa lõngaga parempidist pinda, 2:1 soonikut, keerukord. Ülaserv on lõpetatud 129 silmuse mahakudumise teel.

Suka keskosa kudumine

KIRI 1.

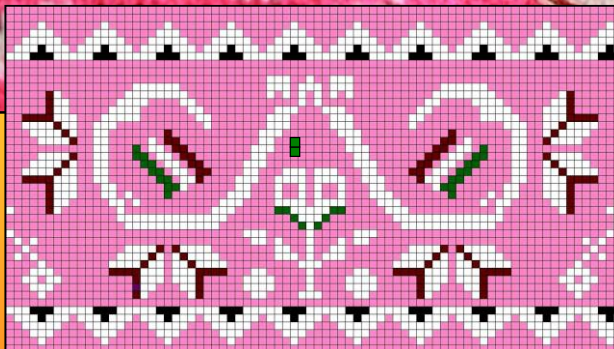
- Luua 4-le vardale kollase lõngaga **154** silmust ja kududa 2 ringi.
- Kududa 7 kannikesemotiivi kollase ja ploomivärvi lõngaga.
- Kududa 2 ringi kollase lõngaga.
- Kududa 5 ringi khakivärvi ja kollase lõngaga sik-sak kirja.

KIRI 2.

- Kududa muhu roosa lõngaga 1 ring, kasvatades juurde **2** silmust.
- Kududa muhu roosa, valge ja musta lõngaga 5 ringi sik-sak kirja.
- Kududa 1 ring muhu roosa lõngaga.
- Kududa muhu roosa, valge, tumepunase ja rohelise lõngaga 30-e realine kirjaosa.
- Kududa 2 ringi muhu roosa lõngaga.
- Kududa muhu roosa, valge ja musta lõngaga 5 ringi sik-sak kirja.
- Kududa 2 ringi muhu roosa lõngaga, kasvatades juurde **6** silmust.

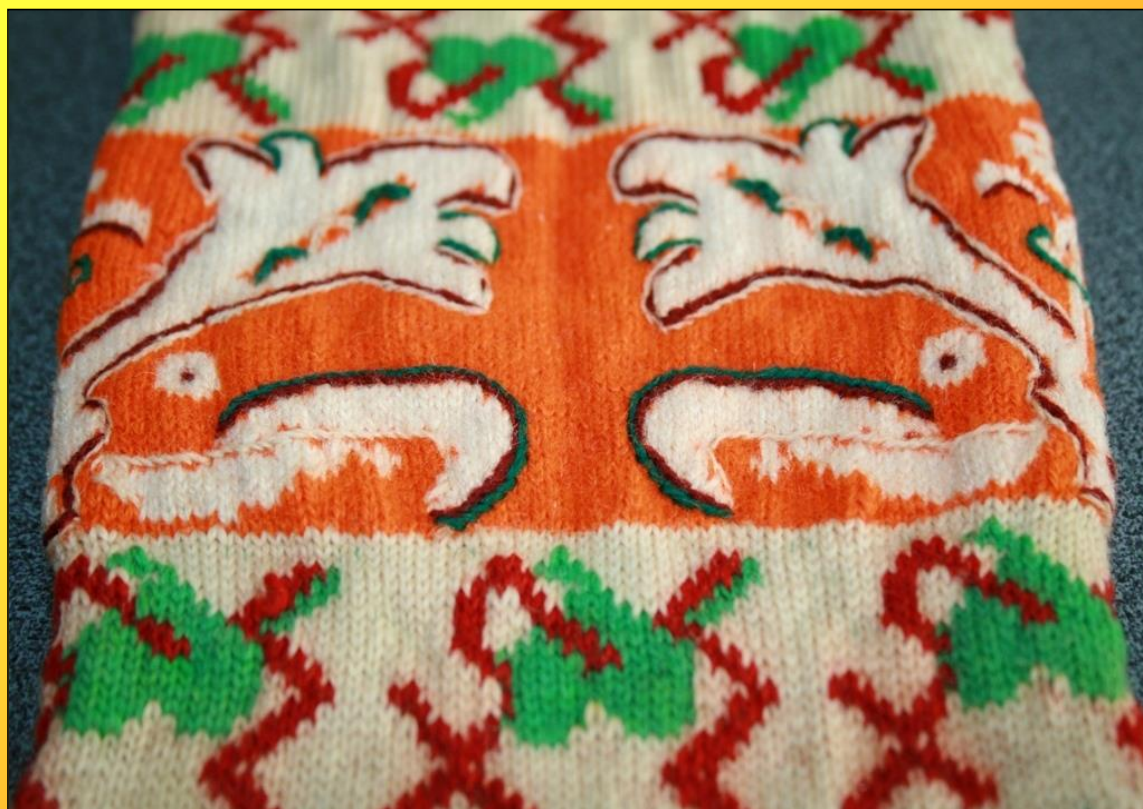
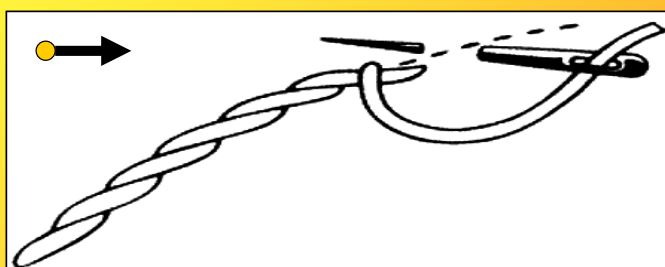
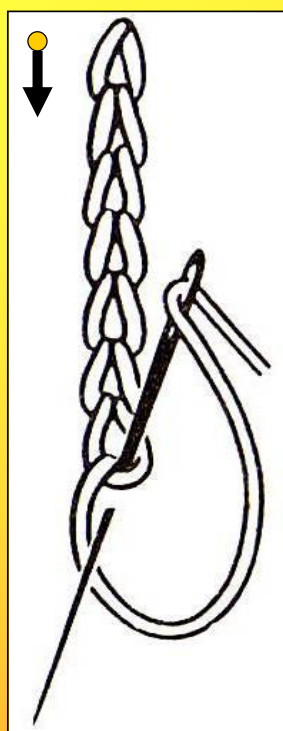

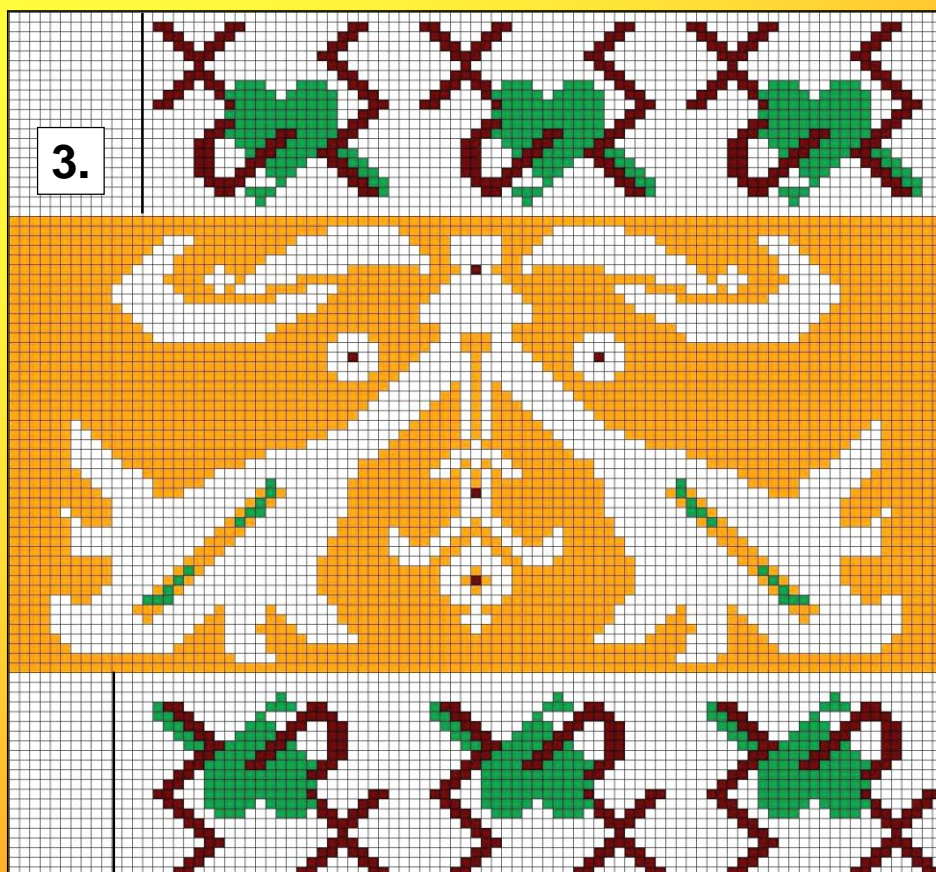
2.

Kootud sukale on hiljem peale tikitud:

1. tumepunase ja valge lõngaga varspiste read (kaarjad jooned);
2. tumepunase lõngaga ahelpiste read (hargid);
3. rohelise lõngaga varspiste lühiread ning mõned silmamised.

KIRI 3.

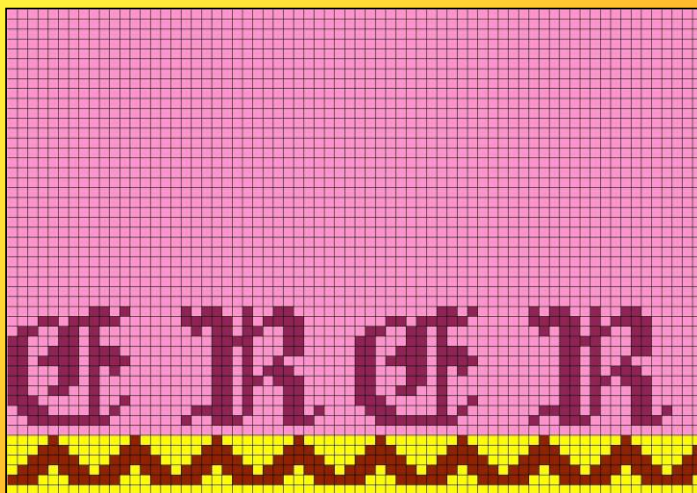
- Kududa (17 ringi) helebeeži, tumepunase ja rohelise lõngaga 6 südmemotiivi.
- Kududa 2 ringi helebeeži lõngaga.
- Kududa 1 ring oranži lõngaga, kasvatades **igal vardal 5** silmust juurde.
- Kududa valge ja oranži lõngaga (ringil 182 silmust) 2 taimemotiivi;
44 rea kudumise käigus kahandada oranži pinna sees kokku **52** silmust.
- Kududa 1 ring oranži lõngaga.
- Kududa 1 ring helebeeži lõngaga.
- Kududa 5 südmemotiivi helebeeži, tumepunase ja rohelise lõngaga (17 ringi).
- Kududa 2 ringi helebeeži lõngaga.
- Lõpetada suka sääreosa 130 silmuse maha kudumisega.
- Valminud sukakirjale peale tikkida:
 - valge, tumepunase ja rohelise lõngaga varspiste read (kaarjad jooned);
 - valge ja rohelise lõngaga ahelpiste read (nurgad); tumepunasega silmamised.

Koostaja Tiia Artla

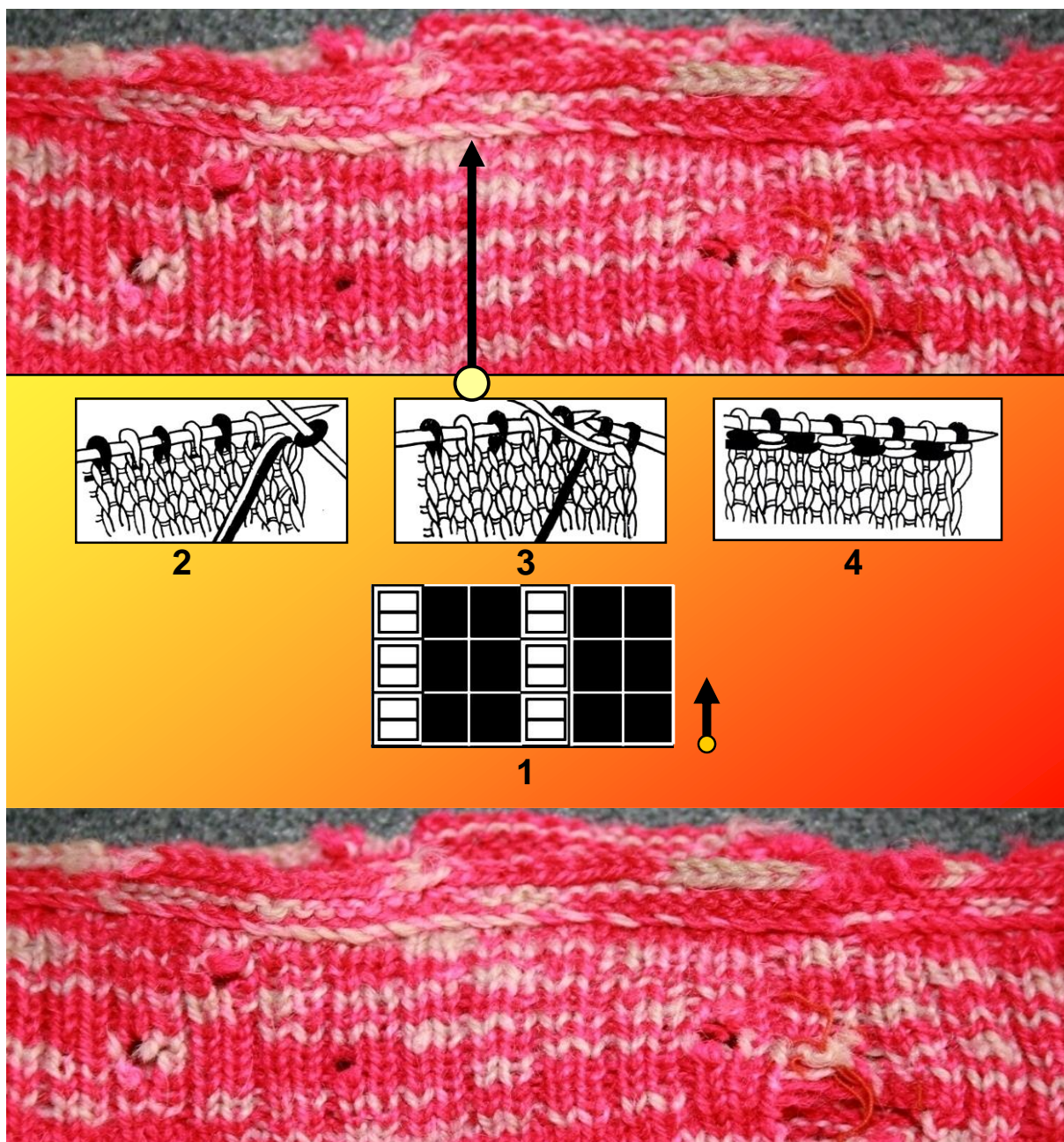
Tallinna Ülikool
2009

Suka ülaosa kudumine

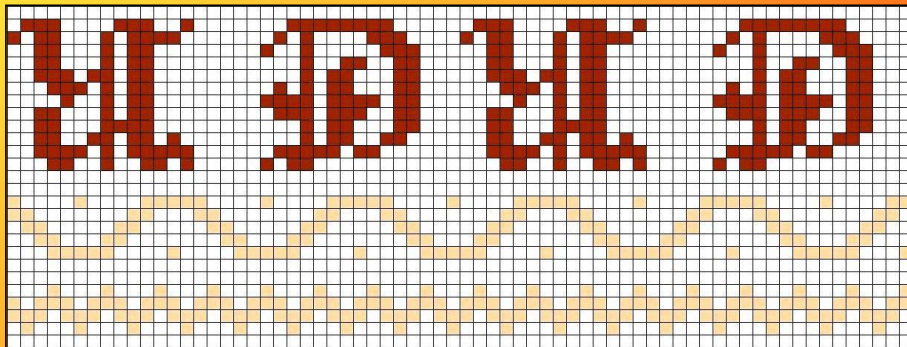
- Korjata kollase lõngaga **136** silmust.
- Kududa pruuni ja kollase lõngaga sik-sak kirja.
- Kududa 1 ring roosa neolõngaga + 12 realine tähekirri roosa ja ploomi värvi lõngaga.
- Kududa 30 ringi roosa neolõngaga; kahandada hajutatult **7** silmust 30-ne rea kudumise käigus.

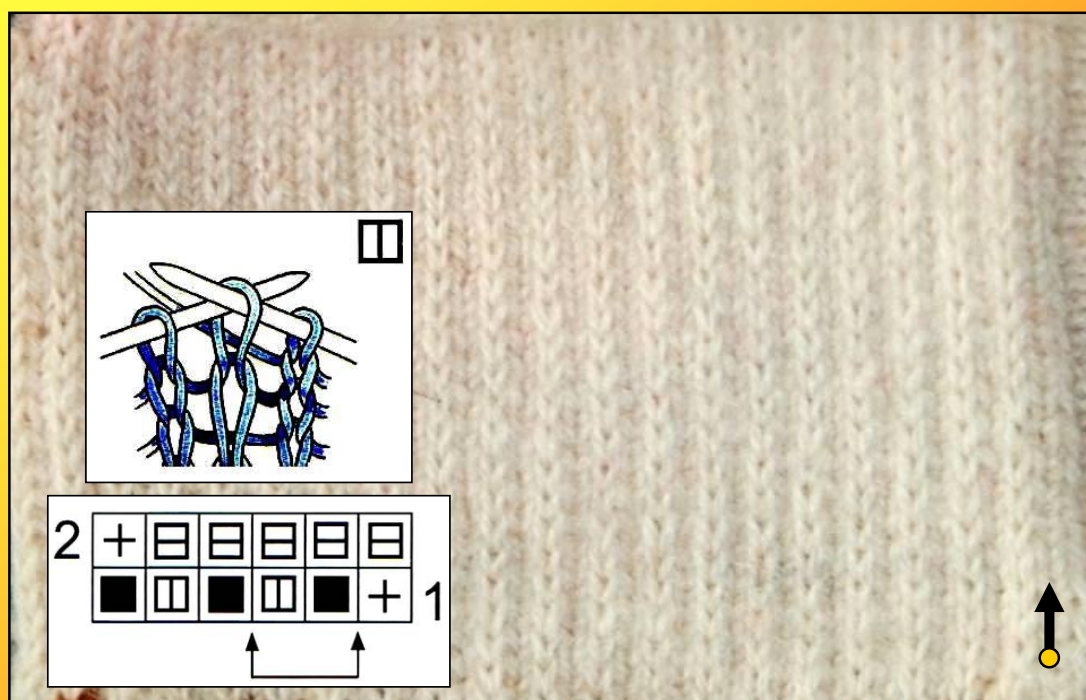
- Kududa 15 ringi 129 silmusega 2:1 soonikkudet (vt joonis 1).
- Kududa 1 ring “kihnu vitsa” (vt joonised 2-4) kahe lõngaga suka paremalt poolt:
 1. Lisalõng siduda esimese lõnga külge, lõngaots jääb suka pahemale poole.
 2. Mõlemad lõngad tuua töö ette.
 3. Kududa vaheldumisi ühe ja teise lõngaga pahempidiseid silmuseid.
Lõngu vahetada ainult töö ees, neid omavahel pidevalt ühtepidi keerates.
- Kududa 1 ring ühe lõngaga pahempidiselt ja 1 ring parempidiselt.
- Lõpetada sukk 129 silmuse maha kudumisega.

Suka alaosa kudumine

- Korjata suka keskosa südamekirja poolt valge lõngaga 4-le vardale **136** silmust.
- Kududa helebeeži ja valge lõngaga sik-sak kirjad.
- Kududa 2 ringi valge lõngaga.
- Kududa pruuni ja valge lõngaga 12 ringi tähekirja.
- Tõsta osa 2-se varda silmustest 1-sele ja osa 3-nda varda silmustest 4-ndale nii, et mõlemal vardal oleks 41 silmust (2-sele ja 3-ndale jääb kummalegi 27).
- Jätkata (82 silmust) 1-se ja 4-nda vardaga “tugevdatud” kannalaka kudumist (vt jooniseid):
 1. ääresilmus tõsta kudumata ja üks silmus kududa parempidi;
 2. teine tõsta vardalt vardale kudumata, kolmas kududa parempidi jne; viimane kannalaka silmus kududa parempidi;
 3. pöörata töö käes ümber, tõsta 1-ne silmus kudumata paremale vardale ja kududa järgnevad kannalaka silmused pahempidi läbi;
 4. eelnevalt toimides kududa kannalaka kõrguseks 5 cm; jälgida, et kannalaka servad tuleksid silmuselised – **19** ääresilmust mõlemal serval.

Kannalaka kudumine

Kannapõhja kudumine

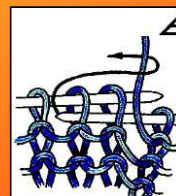
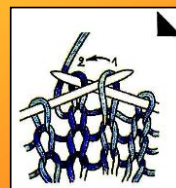

Kannapõhja kudumine

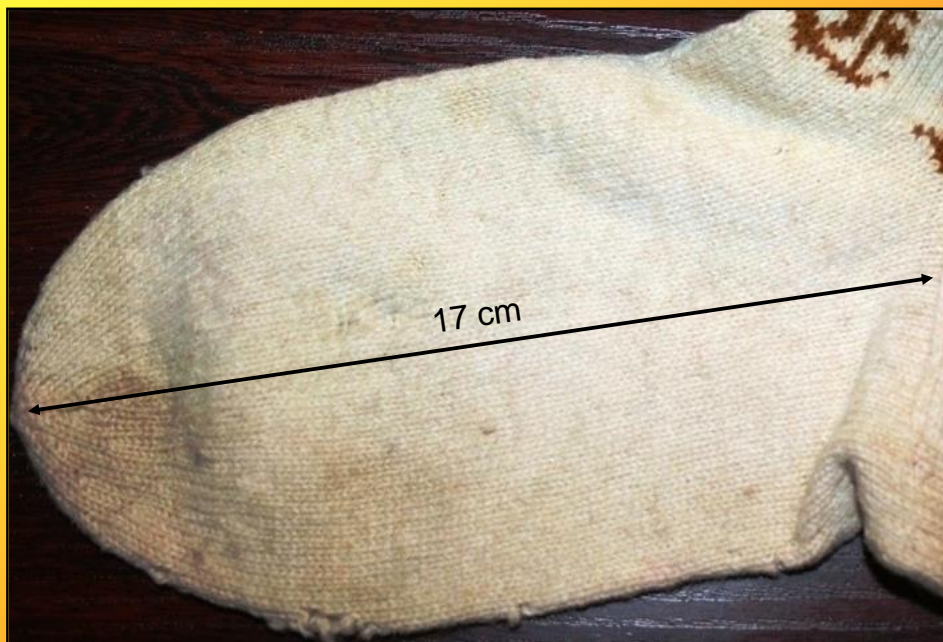
Kannapõhja jaoks jagatakse kannalaka silmused (**82**) kolmeks järgmiselt: keskosale vähem (**18** silmust); külgedele võrdselt (**32 + 32** silmust).

Kannapõhja kudumist alustatakse keskmisest osast:

- põhja kudumisel jätkatakse lakaosa "tugevduse" põhimõtet;
- põhjaosa viimane silmus ja küljeosa esimene silmus kootakse parempidi ületõstmisega kokku;
- seejärel kootakse parempidi läbi veel 1 küljeosa silmus;
- töö pööratakse ümber ja tagasireal kootakse põhjaosa viimane silmus ning küljeosa esimene silmus pahempidi kokku ning kootakse lisaks pahempidi 1 küljeosa silmus;
- töö pööratakse jälle ümber;
- samamoodi kootakse - kahandatakse 3x (kuni põhjaosa moodustab 24 silmust).
- Järgnevalt kahandatakse nii, et põhjaosa viimane ja küljeosa esimene silmus kootakse parempidi ületõstmisega kokku ning tööd pöörates põhjaosa viimane ning küljeosa esimene silmus pahempidi kokku; töö pöörata taas ümber;
- jätkata kahandamist seni, kuni küljeosa silmused on otsas (põhjaosal 24 silmust).

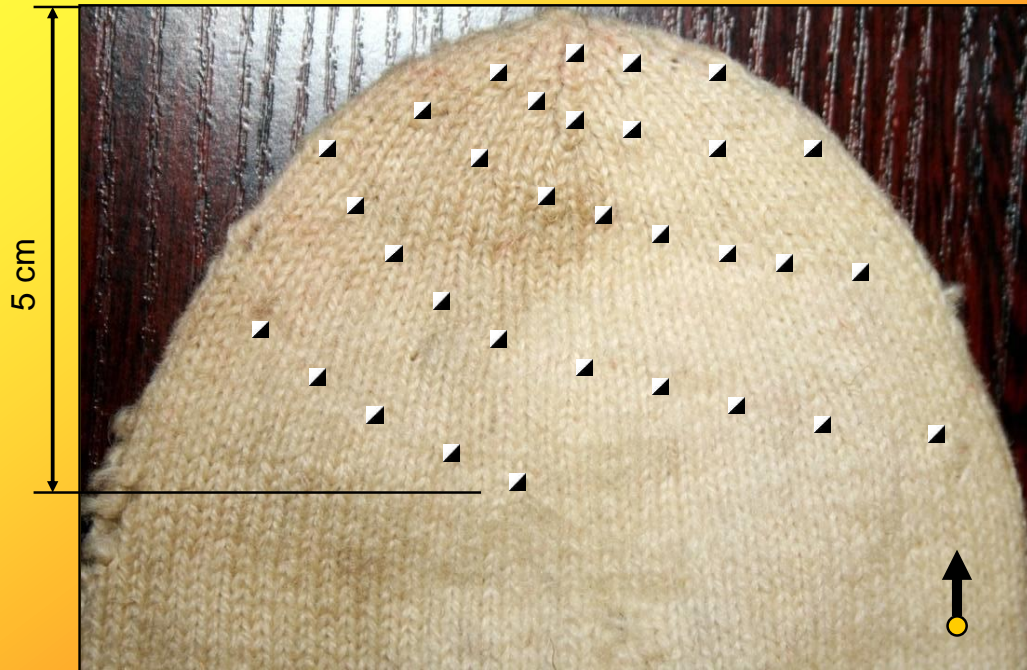

Suka põiaosa kudumine

- Põhjasilmustega ühele vardale kududa kannalaka igast ääresilmusest välja uus silmus (pista varras ääresilmusest läbi ja haarata lõng läbi silmuse nagu kootaks parempidi) – üles korjata **20** uut silmust.
- 2-se ja 3-nda varda silmused kududa läbi parempidi.
- Vabale vardale kududa kannalaka ääresilmustest välja samapalju uusi silmuseid kui teisele poole (**20**).
Samale vardale kududa ka järelejäänud põhjasilmused (12).
- 1 ring kududa parempidi.
- Kuna 1-sel ja 4-ndal vardal on **kummalgi 3** silmust rohkem, tuleb need suka külgedel kahandada. Kannakiil puudub, vaheridadega kahandused (3x kummalgi suka küljel) asetsevad hajutatult.
- Kududa ringselt 12 cm põiaosa.
- **Suka otsa** hakatakse kahandama neljalt vardalt:
 - iga varda 4-jas ja 5-s, otsa pool 3-4-jas silmus kootakse parempidi kokku;
 - kahanduskohad nihkuvad igal ringil 2-1 silmuse võrra vasakule;
 - analoogselt kootakse kõik ringid, kuni varrastele jääb kokku 8 silmust;
 - katkestatud lõng tõmmata 8-st silmusest läbi ja kinnitada töö pahemal poolel.

Suka otsa kudumine

Algallikad

- **Artla, T.** (2008). Fotod etnograafilisest esemest.
- *Eesti rahva rõiva ilu.* (2004). Tallinn: Varrak.
- **Lutsepp, E., Tammis, I.** (2008). *Eesti sokikirjad.* Tammeraamat.
- picasaweb.google.com/.../f88j07Ko1anWw8iwP3d1pw (23.12.2008).
- **Pink, A.** (2002). *Kudumine.* Saara Kirjastus.

Kristiin Kapral

Tallinna Ülikool
2009

Tiia Artla

Tallinna Ülikool
2009

Tiia Artla

Tallinna Ülikool
2009

Tiia Artla

Tallinna Ülikool
2009

Koostaja Tiia Artla

Muhu nipiga vati kätis

Tiia Artla

Tallinna Ülikool
2009

Koostaja Tiia Artla

Eseme lugu

Muhu naistekampsuni varrukaotsad
20. sajandi algus.
Kogutud Muhust 1960. aastatel.

Aet ja Jüri Kuuskemaa

Ese ajaloolises kontekstis

Silmkoekampsuneid hakati Eestis valmistama 19. saj. viimastel aastakümnetel. Saaremaal, Muhu saarel, Kihnus ja Ruhnus saavutasid kootud kampsunid kohaliku omapära ja silmapaistva kujunduse.

Muhu neiu hakkas särgi peal tihedalt varrastel kootud **nipiga vatti** (vatt-kampsun, villsärk) kandma, mis oli ristpistetikandiga rinna eest ning ümber kaelaava villase riideribaga kaunistatud (ilustatud paelte ja pitsidega). See kooti valgest või värvilisest (punasest, mustast) villasest lõngast, sageli pärilkoos.

Muhu vati seljal oli kolmnurkne pikendus ehk **nipp** ning hõlmadel erksavärvilised kandid ja paelad, ka klaasnööbid. Värviliselt heegeldatud kätiseid kaunistati pitside ja tikandiga, osad kätised olid ka varrastel kootud, mis värvikasutuselt ja kirjamisviisilt sarnanesid heegeldatud kätistega.

Lisaks esmasele tarbimisfunktsioonile on Muhu kampsuneis pandud suuremat rõhku käsitööoskuse näitamisele ja eseme kaunistamisele.

Kindlaksmääratud reeglistiku piires – tegumood, kude, värv, viklite paigutus õlakul ja allääres – on iga kuduja püüdnud anda oma kampsunile kaunistusvõtetega isikupära. Selleks on vastavalt võimalustele kasutatud ostumaterjale kui kandja staatust tõstvat märki.

Õmblusmasinatki on kasutatud ennekõike kaunistusõmbluste tegemiseks, kusjuures kampsuni ühendusõmblused on ka õmblusmasina olemasolul tehtud käsitsi.

Koostaja Tiia Artla

Tallinna Ülikool
2009

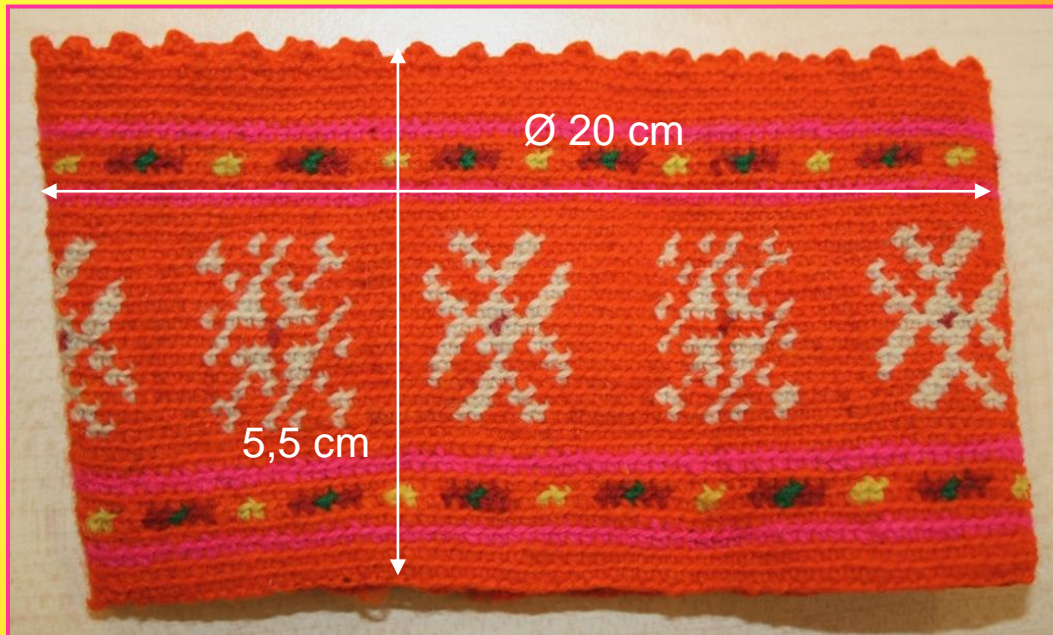

Muhu jakkide puhul tundub, et kõige rohkem kaunistusi oli vallaliste tüdrukute omadel. Esemelise kultuuri puhul on varalise staatuse näitamine olnud väga oluline. Abielueelse ehtimisega püüti pälvida kiitust ja tähelepanu. Kampsunitel oli ka eakohaseid erinevusi. Näiteks vanemate Muhu naiste jakkidel oli tunduvalt vähem paelu ja tikandit.

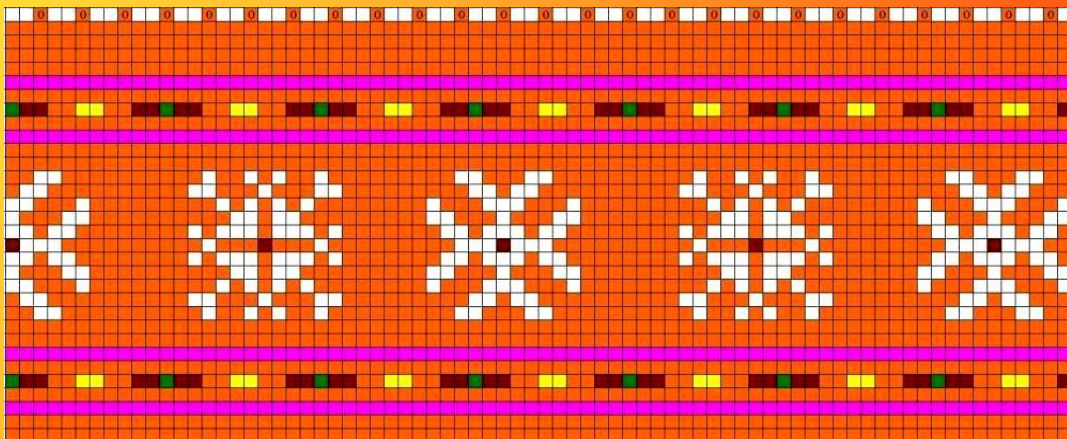
Ühine tähendus, mida kõik saarte kampsunid kannavad, on kogukonna liikmete ühtekuuluvust tähistav, ühise identiteedi kinnitus. "Omad" kannavad ühtemoodi rõivaid, "võõraste" seas aitab oma kodukoha riietus säilitada rühmakuuluvust ja sellega koos turvatunnet, annab teate kandja päritolust, pakub huvi ja loob ehk pinna suhtlemiseks.

Eseme kirjeldus

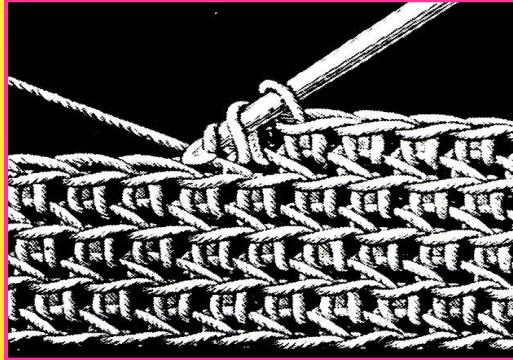
- Kätise ümbermõõt 20 cm; laius 5,5 cm.

- Lõngade värvikasutus:

- Alustatud on 158 ahelsilmusega, mis on ühendatud ringiks. Järgneb ringne kinnissilmustega heegeldamine fotol näidatud süsteemi järgi (heegelnõelale haaratakse silmuse tagumine pool).

- Värvilõngu ei ole kinnissilmustega pinna sisse heegeldatud, vaid lõngajooksud on töö pahemal poolel veetud nii nagu silmuskudumiselgi tehakse. Värvivahetused - eelmise värviga silmuse viimane käik tuleb teha juba uue värviga.

- Kätisel kokku 9 motiivi (4 kaldristiga, 5 otseristiga), ringi alguses ja lõpus kõrvuti kaks ühesugust – keskel otseristiga motiivi.

- Lõpetatud on tagireaga (37 tagi):
3-4 õhksilmuseline tagi on heegeldatud iga 4-nda kinnissilmuse järel.

- Heegeldus on väga tihe ja tugev, pind praktiliselt ei veni. Tundub, et kätist on vähe kasutatud, sest ta on väga heas seisukorras, terve, erksatooniline.

Algallikad

- **Artla, T.** (2008). Fotod etnograafilisest esemest.
- **Eesti Rahva Muuseum.** Fotoarhiiv.
- **Tomberg, R.** Vatid, troid, vamsad. Silmkoelised kampsunid LääneEesti saartel. Mäetagused. Hüperajakiri. 2005, nr 29. www.ceeol.com
- **Rullingo, A.** (2001). *Muhumaa. Loodus aeg inimene.* Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus.

Merilin Rumen

Tallinna Ülikool
2009

Koostaja Tiia Artla

Ruhnu leinatanu

Kristi Ling

Tallinna Ülikool
2009

Tanu lugu

1887.a.

Tugevdatud alusel mustale atlass-siidile valgete puuvillaste lõngadega tikitud lopsakas barokne muster. Esiääres väiksemad lillekimbud. Kaunistatud poepitsiga.

Kogutud Mõisakülalt Ala-Jennu talust Melanie Mätas`elt. Meister vana Mall Vessik Sääre külalt Liiva talust. Suri pärast suurt ilmasõda.

Aet ja Jüri Kuuskemaa

Ese ajaloolises kontekstis

- * Tanu on pärit Saarte rahvarõivaväime grupist, Ruhnu saarelt.
- * Vastupidiselt eesti neidude traditsioonile käia katmata peaga kandsid Ruhnus täiskasvanud tütarlapsed tanu nagu abielus naisedki.
- * Tanu peal peeti vateeritud mütsi, mille alt jäi paistma tanupits.
- * Tüdrukute kuklatükist ja esiäärest koosnevad sitsmütsid olid suhteliselt madalad, naiste

kahest võrdsest
poolest
kokkuõmmeldud
sits- või
siidmütsid aga
hästi kõrged.

- * Välja minnes sõlmiti mütsi peale veel rätik.

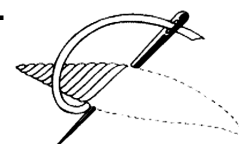

Tanu kirjeldus

Tanu materjalid:

- Tanu on valmistatud mustast atlasskangast.
- Tanu on vooderdatud linase ning seestpoolt polsterdatud mitmekordse jämedakoelise takuse kangaga.
- Tanu alläär on kaunistatud musta nailonpitsiga. Pitsi laius kõige laiema osa pealt mõõtes on 7,5 cm, pitsi pikkus välja arvutades tuleb ühe poole jaoks 30 cm, kokku seega 60 cm.

Tikandi materjalid ja pisted:

- Tanu ülaosasse on tikitud mähkpistes valge lilltikand.
- Väikesed tikandid asuvad ka tanu allääres.
- Tikandite materjaliks on puuvillane mulinee.

Koostaja Tiia Artla

Tallinna Ülikool
2009

Koostaja Tiia Artla

Tallinna Ülikool
2009

Koostaja Tiia Artla

Tallinna Ülikool
2009

Tanu mõõdud:

Töö teostamise etapid:

Lõika välja mustast atlasskangast tanu pooled + 2 polstripoolt tugevast jämedakoelisest takusest kangast + 2 voodripoolt linasest kangast(jäta alläärde piisavalt õmblusvaru, et saaks hiljem ääre sissepoole pöörata - väljast jääb puhas serv).

Lisa traageldades poole tanu kõrguselt takuseid kangatükke polstriosadele tanu tugevdamiseks. Kinnita linase lõngaga polstriosa voodripoolte külge harvade pikemate pistetega.

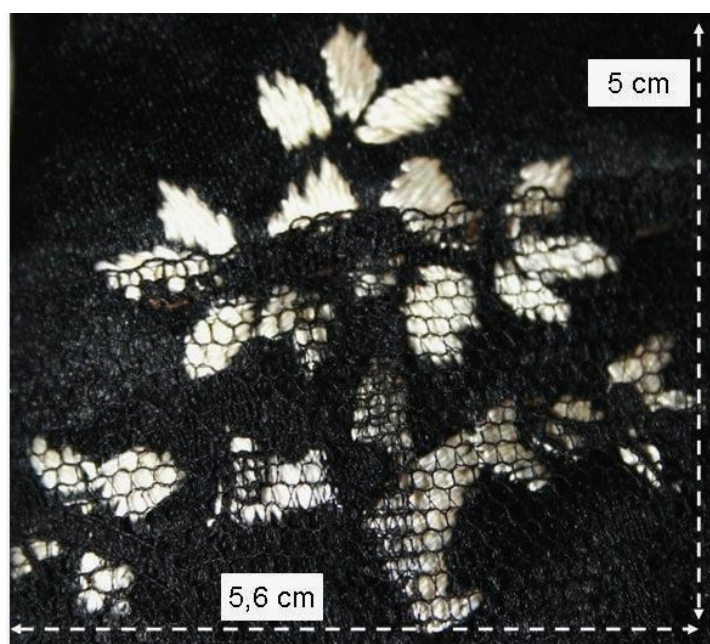

- * Kanna kriidi või spetsiaalse pliatsi abil põhitikandi muster mõlemale väljalõigatud kangale.
- * Tikandi pealekandmiseks kasuta šablooni.
- * Tiki mähkpistes põhitikand kangale.

Koostaja Tiia Artla

Tikandi mõõdud:

Tallinna Ülikool
2009

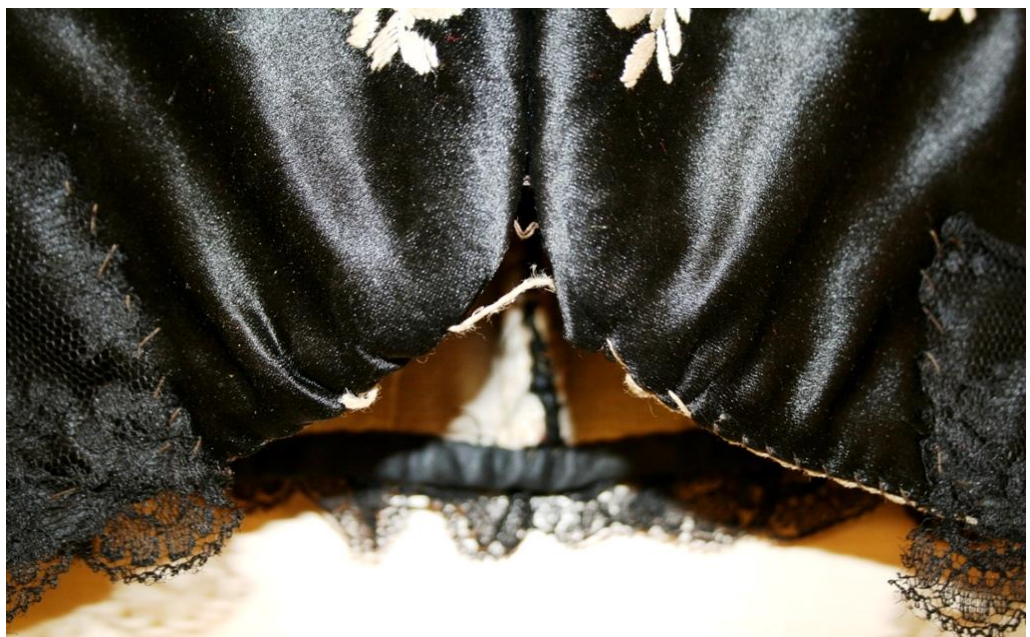
- * Õmble tanu pahemalt poolt omavahel kokku 2 tikanditega poolt + 2 takust tugevdusosa + 2 voodripoolt.
- * Pööra tanu parem pool välja.

- * Töötle tanu alläär: pööra atlasskangast õmblusvaru serv sissepoole ja õmble peitpistetega.

- * Tagaosa kumeratel servadel vajadusel sättida kangast väikesed krooked-voldikesed.
- * Tagakaare servale töötle tugevduseks linane lõng.

* Kinnita pits käsitsi tanu külge.

Algallikad

- * **Artla, T.** (2008), Fotod etnograafilisest esemest.
- * **Kaarma, M., Voolmaa, A.** (1981). *Eesti rahvarõivad*. Tallinn: Eesti Raamat.
- * **Kurrik, H.** (1938). *Eesti rahvarõivad*. Tartu: Eesti Rahva Muuseum.

Kristi Ling

Kristi Ling

Koostaja Tiia Artla

Gerly Tutti

LÄÄNEMAA TEKK

Tallinna Ülikool
2009

Koostaja Tiia Artla

Eseme lugu

**Läänemaa vaip 19.saj.
Mustal põhjal, lillekorvidega.
Kogutud Muhu saarelt 1960. aastatel.**

Aet ja Jüri Kuuskemaa

Tallinna Ülikool
2009

Ese ajaloolises kontekstis

- Eesti rahvakunstipärandid on tähtis osa mitmesugustes tehnikates valmistatud tekstiilesemetel.
- Meie rahvakunsti omapära tuleb eriti selgesti esile rahvarõivais, mida on kaunistatud rohke tikandiga.
- Peale rahvarõivaste on kõige arvukamalt tikitud vaipu.
- Eesti rahvusliku tikandi ornament on omapärane ja selle ilu on ka tänapäeval ammendamatuks allikaks tikandite loomisel.
- Rahvuslik tikand on olnud kihelkonniti väga erinev. Eesti vanim ornament on olnud geomeetriline ning see on jäänud ka valdavaks.
- Kuid taimornamendi osatähtsus on olnud silmapaistvalt suur.

Lääne-Eesti lilltikand

- Vaipade kaunistamisel kasutati eseme kujule vastavaid mustrikompositsioone.
- Palju tikiti viljade, õite, lehtede ja suureõieliste lillede kimpe, mis paigutati sümmeetriliselt vaiba nurkadesse, äärtele või keskele.
- Pistetest kasutati peamiselt mähkpistet, madalpistet, varspistet. Sageli ka täitepisteid.
- Värvidest on enim kasutatud intensiivset roosat.
- Enamasti tikiti lilled looduspärastes värvitoonides kuid tihti kohtab ka tikkija fantaasiarikast värvimänqu.

Põlvepealse teki kirjeldus

- Vaip on sümmeetriline ja barokses stiilis.
- Pärit arvatavasti 19. sajandi Läänemaalt.
- Vaip on valmistatud mustast villasest vanutatud kangast.
- Kangas on telgedel kootud laiusega 62 cm, vaip koosneb kahest 116 cm pikkusest kangatükist, mis on omavahel õmblusmasinaga kokku õmmeldud.
- Vaiba külgedeks on jäetud koeservad.
- Vaiba ülemine ja alumine lõikeserv on tagasi pööratud ja käsitsipistetega kinnitatud.
- Hiljem on ülemisse serva õmmeldud riputuspuu kanal, mis on peenvillasest kangast ja valmislaiusega 8 cm. See parandustöö võiks jääda orienteeruvalt 1990-ndatesse aastatesse, või peale seda, sest on kasutatud kvaliteetset polüesterniiti ja ääristamiseks 3-niidilist overlokiõmblust.

Vaiba külgedel olev koeäär on välja veninud ja lainetab pisut, seetõttu on vaiba mõõdud veidi proportsioonist väljas.

1-1,5 cm

Käsitsi pistetega õmmeldud alumine serv kanga pahemalt poolt vaadatuna.

Vaibal esinevad vead

- Vaibal esineb mõningaid väiksemaid koiauke.
- Osad pisikesed augud on lapitud musta peenvillase kanga tükkidega.
- All paremal nurgas on õmmeldud 5 cm ulastuses uus nurk.
- Vaip on osaliselt märdunud.
- Osad lillemotiivid on parandatud, osad vajavad pisut parandamist.

Märdunud kohad

- Motiivikujunduses täheldatav tugev stilisatsioon: lamedapinnalised kellukakujulised õied, viie kuni kolmeteistkümne kroonlehega avatud õied toetuvad nõtkele või jäigaimelisele vädile.
- Motiivid on enamasti külg või pealtvaates.
- Tikitud vaibal võib ära tunda toleaegetest lilledest kõige sagedamini tikitud kellukesed, hüatsindid, tulbid, tähelille, nartsissid, roosi. Ehk isegi nelgi, lootoseõie. Lisaks pinnatäiteks kasutatud pisemaid värvilisi põllulilli.
- Vaibal torkab silma teatav üldistav laad.
- Tikkimismaterjalide lihtsus (kodu villane, villa-puuvillasegu lõngad)
- Värvikäsitluse üheplaanelisus (domineerivad ühe- kuni neljavärvilised lillemotiivid).
- Tikkimistehnikate lihtsus - madalpiste, varspiste, aedpisted.
- Kuid kõige selle lihtsuse taga peitub mingi lummas võlu.

Vaiba lillevaasimotiivid, mis asetsevad peegelpildis.

- Sidus: labane, Suga: 60/2
- Lõime tihedus: 12 lõnga cm, Koe tihedus: 20 lõnga cm
- Materjalid: lõim: linane, kude: villane

Kahe laia ühendusõmbelus teki pahemal poolel.

Nurgamotiivid

Vaiba kõigi nelja nurga mustrit läbib üks põhimotiiv, kuid teised pisemad detailid on igas nurgas erinevad.

Nurgamotiiv üleval, vasakul serval.

Nurgamotiiv üleval paremal serval.

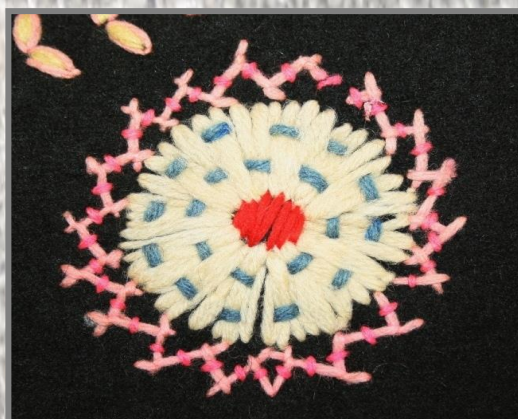

Nurgamotiiv all vasakul serval.

Nurgamotiiv all paremal serval.

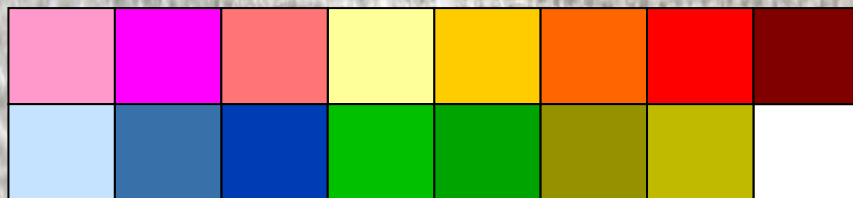
Lillemotiive

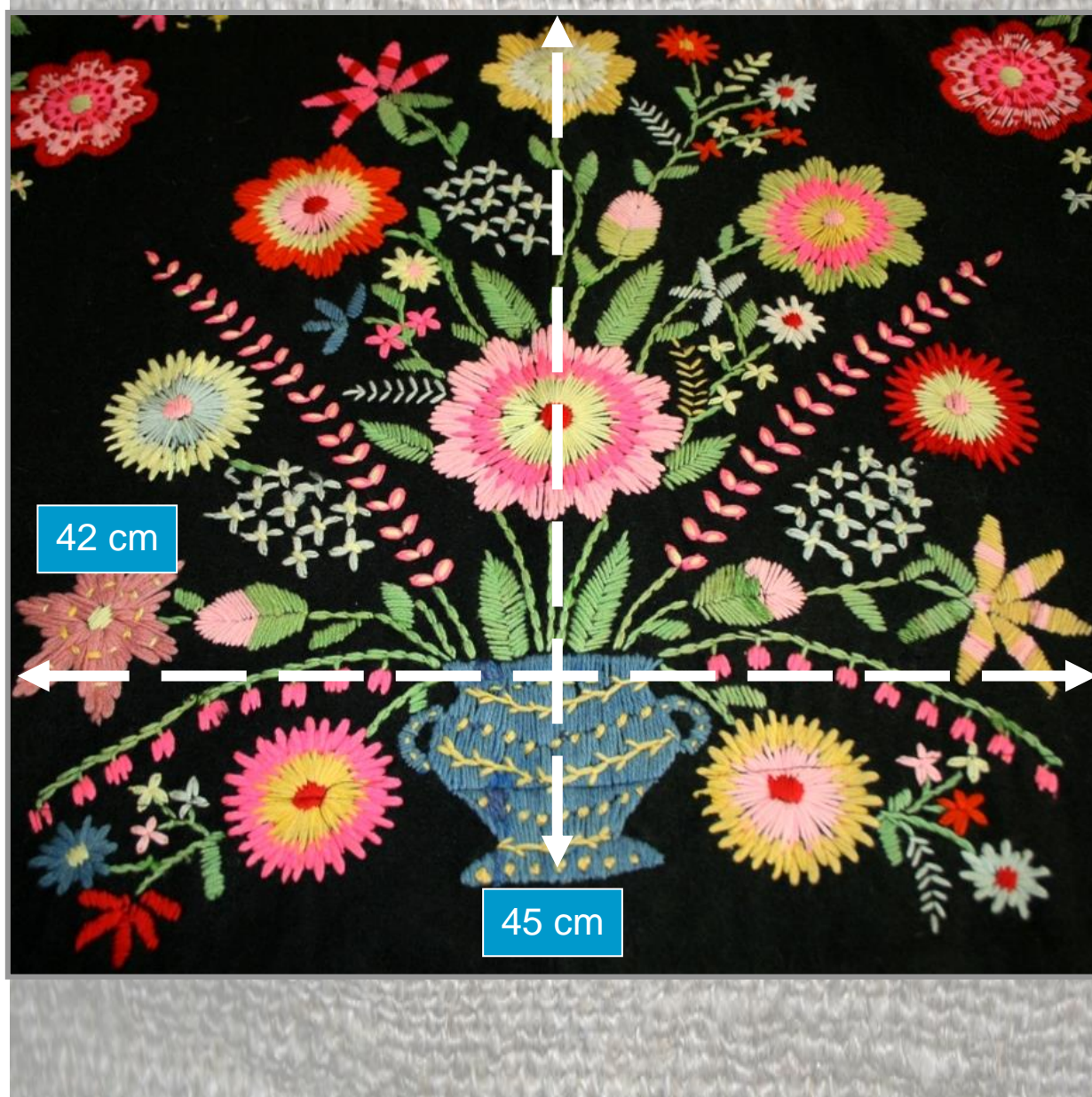
Lillemotiive

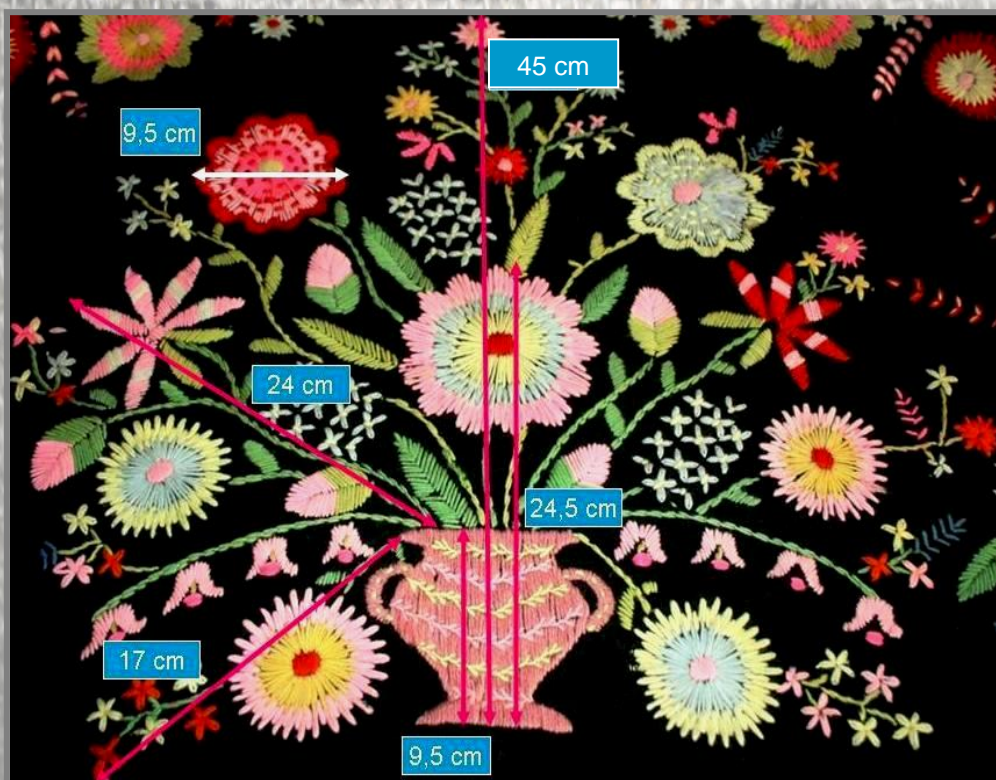

Tikandi värvid.

Tikandi mõõdud.

Kasutatud pisted

1. Madalpisted

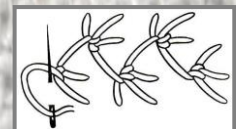
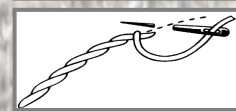
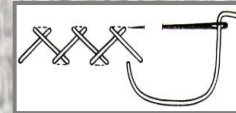
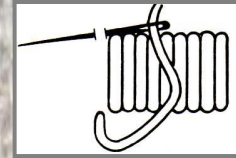
2. Kiirtena tikitud madalpisted

3. Aedpisted

4. Linnusilmapisted

5. Varspisted

6. Varsejalgpisted

Vaiba detail pahemalt poolt.

Algallikad

- **Artla, T.** (2008). Fotod etnograafilisest esemest.
- **Kaarma, M., Voolmaa, A.** (1981). *Eesti rahvarõivad*. Tallinn: Eesti Raamat.
- **Vunder, E.** (1992). *Esti Rahvapärane taimornament tikandis*. Tallinn: Kunst.

Gerly Tutti

Tallinna Ülikool
2009

Gerly Tutti

Tallinna Ülikool
2009

Gerly Tutti

Tallinna Ülikool
2009

Gerly Tutti

Tallinna Ülikool
2009

Koostaja Tiia Artla

Tiia Artla

**Lääne-Eesti
saanivaip**

Tallinna Ülikool
2009

Koostaja Tiia Artla

Eseme lugu

Läänemaa saanitekk umb. 1910.a.
Lihula vaip. Punasel põhjal, tikitud.
Kogutud 1974.a. suvel Lihula lähedalt talust.

Aet ja Jüri Kuuskemaa

Ese ajaloolises kontekstis

- Nn uueaegne lillornament kujunes välja 19. sajandi lõpul Lihulas ja Lihulat ümbritsevates küldes.
- Uusaegses lillornamendis kasutati põhiliselt madal-, mähk- ja varspisteid.
- Kõige silmapaistvamateks näideteks: naiste ja neidude lillemotiividega rahvarõivaseelikud ning sõidu- ja saanivaibad.
- Madalpistoeliste vaipade kõrval valmistati ka kanvaalulusel ristpistes vaipu.
- Loominguline uudsus nii materjalis, värvikäsitluses, motiivistikus kui ka kompositsioonis.
- Aniliinivärvides “kodune” - villane materjal.
- 20. sajandi algul tulid kasutusele musta, halli- ja punasepõhjalised kalevivaibad.
- Lisaks kodusele villasele lõngale osteti tikkimiseks ka peenvillaseid poelõngu, samuti puuvillaseid mulineelõngu ja tikkimissiidi.
- Värvikäsitluses tugev kontrastsus ja eredus.
- Põhivärviks helepunane, nn Lihula punane.
- Punane pidi olema hästi ere (nö heleda vere värvi).
- Erkpunast kombineeriti siniste, roheliste, valge ja roosade lõngadega.
- Motiivistik rikkalik, fantaasiaküllane ja mitmekesine.
- Kibuvitsad, roosid, pojengid, murtudsüdamed, karikakrad, meelespead, maikellukesed, kadaka- ja kuuseoksad.
- Õite varred pikad ja lehed kitsad.
- Rõhutatakse taimede nõtkust.
- Suureõieliste kõrval esineb rohkelt väikeseõielisi lilleõisi.

- Lilled on koondatud kimpudesse, lillekimbud seotud dekoratiivse paelaga või koondatud lillepotti.
- Suuremad kimbud on paigutatud nurkadesse.
- Voodivaipadel nurgakimpude vahel väiksemad kimbud.
- Keskmise pind on kas tühi, või täidetud üksikute hõredate lillekimpudega.

Muhu ja Läänemaa lilltikandi erinevus

- Läänemaa lilltikand esitab stiliseeritud, dekoratiivsemaid laadi niidulilli.
- Muhu tikand esitab looduslähedasemas laadis põllulilli.
- Läänemaa tikandis on kasutatud põhiliselt madalpisteid, vähesel määral esineb ka mähkpisteid.
- Muhus tikiti vaipu nii madalpistetega, mähkpistetega kui ka ristpistetega.
- Muhu vaibadekoorile on iseloomulikud lopsakad lillekimbud, mis moodustavad suletud pärja, lillesülemiga keskel.

Muhu tikand

Eseme kirjeldus

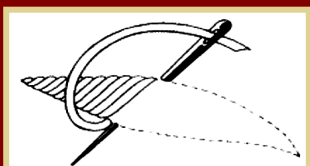
- Kahelaidse vaiba üldmõõdud on 105 x 135 cm.
- Punase ripsilise pinnaga poolvillane kangas on kootud kangastelgedel labase rakendusega. Kanga otsapindades esineb eritoonilise lõnga kasutamist.
- Vaiba otsaservad on töödeldud punasest puuvillasest kangast 1,5 cm valmislaiuse rullkandiga, palistused kinnitatud musta niidiga käsitsi.
- Vaibal esineb värviline villane madalpistoeline lilltikand, mis kompositsiooniliselt on üles ehitatud nii, et suuremad lillekimbud asetsevad nurkades, nurgamotiivide vahel on vaiba pikisuunas kaks vahebuketti, keskel suurem õis lehtede ja väiksemate õiekestega.
- Vaibal esineb määrdunud kohti, koiauke ning väiksemaid parandusi.
- Sidus: labane, koelt koerips.
- Suga: 50/1
- Lõime tihedus: 5 lõnga cm
- Koe tihedus: 10 lõnga cm
- Materjalid:
lõim: linane
kude: villane

- Motiivikujunduses dekoratiivsus: stiliseeritud kellukakujulised õied, viie kroonlehega avatud õied toetuvad sireliokstele, sireli õiekobarad kujundatud hõredalt asetsevate õielehtedega.
- Motiivid on enamasti külj või pealtvaates.
- Tikitud vaibal võib ära tunda toleaegetest lilledest kõige sagedamini tikitud kellukesed, sirelid, murtudsüdamed, roosi. Lisaks on kompositsiooni täienduseks kasutatud pisemaid kollaseid niidulilli.
- Tikkimismaterjalide lihtsus (kodu villased lõngad).
- Värvikäsitluses dekoratiivsus, kontrastid (domineerivad ühe- kuni neljavärvilised lille- ja lehemotiivid, lehtedel kontrastsed nõ raamid).
- Tikkimistehnikate lihtsus – madalpistelised hääbepisted, mähkpisted, varspisted, rokokoopisted.

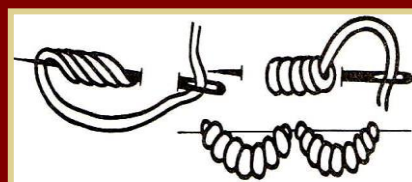
Tikandi pahem pool

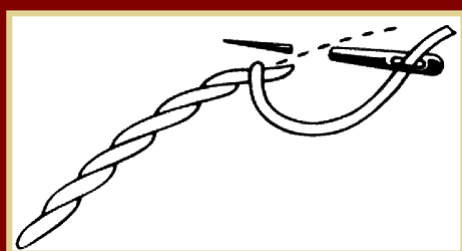
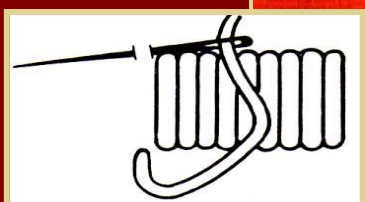

Villased
tikkimislõngad:

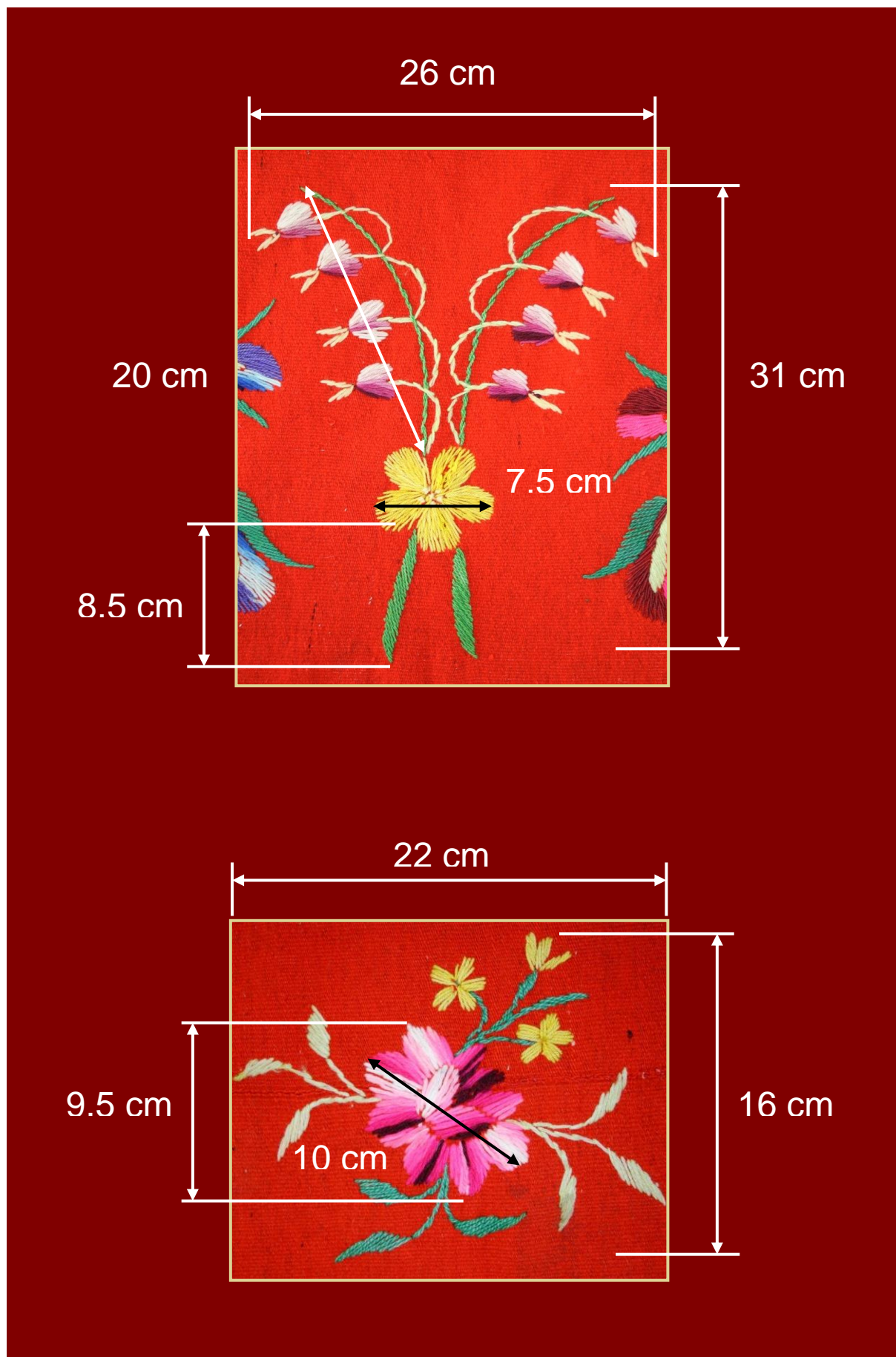
1.	Kollased	2
2.	Rohelised	3
3.	Lillad	5
4.	Roosad	4
5.	Sinised	5

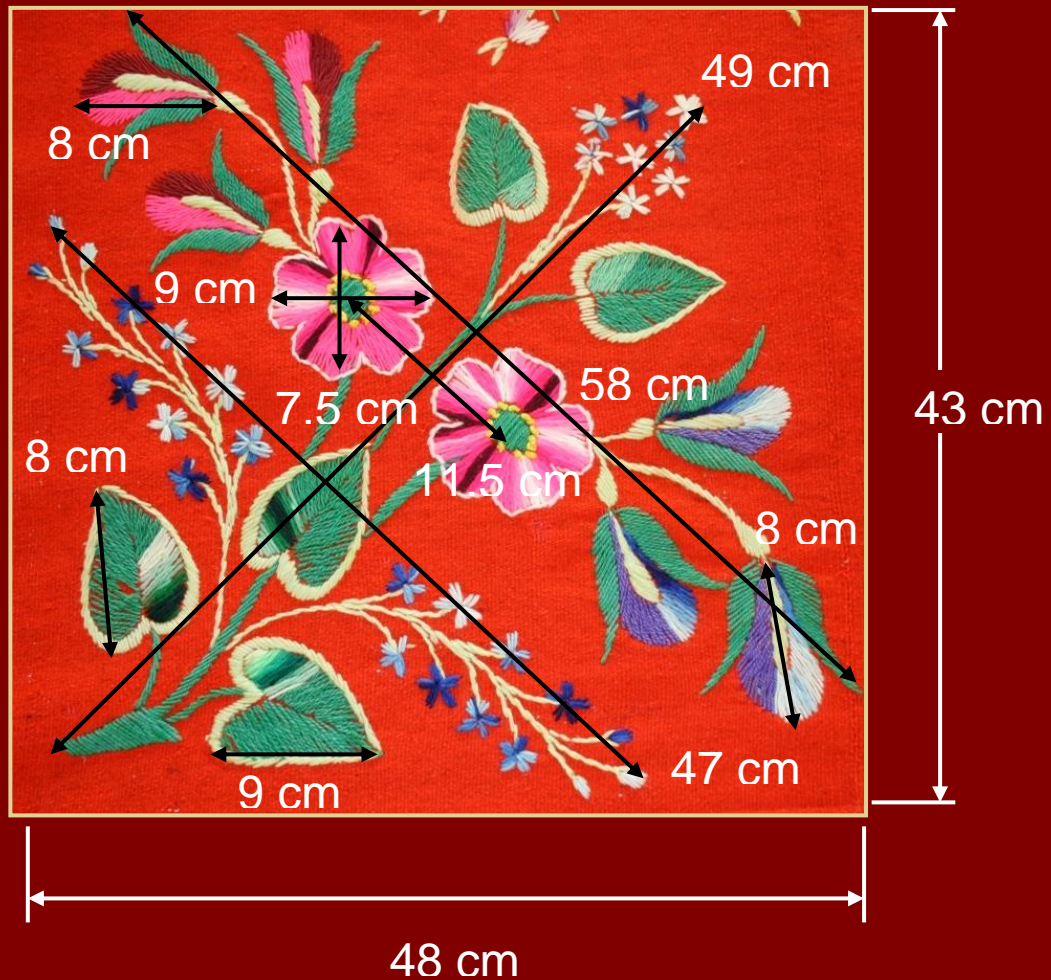

Tikandi mõõdud

Algallikad

- Artla, T. (2008). Fotod etnograafilisest esemest.
- Piiri, R. (2007). Lilltikand 19.saj. lõpul ja 20.saj. algul. – Käsitöö: Ajakirjade Kirjastus.
- Vunder, E. (1992). *Esti Rahvapärane taimornament tikandis*. Tallinn: Kunst.

Tiia Artla

Tallinna Ülikool
2009

Koostaja Tiia Artla

Tiia Artla

VAIP

Tallinna Ülikool
2009

Koostaja Tiia Artla

Eseme lugu

Punasel põhjal, tikitud. Muhu, Koguva küla Tõnise talu vaip. Loovutaja Ingel Smuul, 55 aastat vana. Kogutud suvel 1950-ndate esimesel poolel.

Aet ja Jüri Kuuskemaa

Ese ajaloolises kontekstis

20. saj. alguse ajastu moetehnikatest levisid Läänemaal, hiljem ka Muhemaal eelkõige madal- ja varspistelised vaibad ristpisteliste kõrval.

Madalpistetega tikkimine, mida nimetati rahvapäraselt **roosimiseks (roosidega plankimine, roosidega langimine)**, levis võrdlemisei pika pistena. Põhipistete kõrval on tuntud ka ristik-, aed-, sõlm- ja varesejalgpisted.

Mustrikombinatsioonide loomisel kasutati kõike kättesaadavat – trükimustreid, postkaarte, vabrikurätte, etikette, reklaamümbriseid, looduslike lillede eeskujude, teiste tikkijate töid jms. Vastavalt moele loodi ornamente otse loodusest, niidul kasvavatest lilledest, neid väga mitmekesiselt stiliseerides.

Lääne-Eesti lillkirjades valitses naivistlik laad. Selles on vaipadele kord liigendatud raam-, kord keskkompositsioonis, kord poordiga eraldatud üksikute reastatud kimbukestena tikitud äärmiselt dekoratiivseid suuri naiivseid õisi.

Kogu dekoori ülesehitus on võrdlemisei vaba, sageli puudub range telgsümmeetria.

Läänemaa vaipade lilled on seatud kimpudesse, mis asetsevad vaiba nurkades seotud kimpudena või astetatuna vaasidesse.

Lehed pikad, nõtked, hõreda paigutusega.

Tikandis valitsevad erksad toonid –

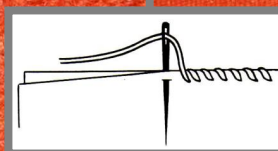
roosad, rohelist, sinised, kollased, valged, kuid mõjuma jääb siiski vaiba üldtoon (must, punane).

Vaipade materjalivalik piirdub linase ja villasega.

Eseme kirjeldus

- Kahelaidse vaiba üldmõõdud on 117 x 175 cm.
- Punase ripsilise pinnaga poolvillane kangas on kootud kangastelgedel labase rakendusega. Kanga ühel otsapinnal esineb eritoonilise lõnga kasutamist.
- Vaiba otsaservad on töödeldud punasest puuvillasest kangast 1,5 cm valmislaiuse rullkandiga, palistused kinnitatud musta niidiga õmblusmasinal.
- Vaibal esineb värviline villane madalpistoeline stiliseeritud lilltikand, mis kompositsiooniliselt on üles ehitatud nii, et hõredad lillekimbud vaasides asetsevad nurkades, nurgamotiivide vahel on vaiba pikisuunas 2 hõredat nõ kahesuunalist vahebuketti, põikisuunal 2 hõredat õeimotiivi, vaiba keskel suurem õis väiksemate sümmeetriliselt jaotuvate õiekestega.
- Vaibal esineb väiksemaid koiauke.

- Sidus: labane
- Suga: 70/1
- Lõime tihedus: 7 lõnga cm
- Koe tihedus: 20 lõnga cm
- Materjalid:
lõim: linane
kude: villane

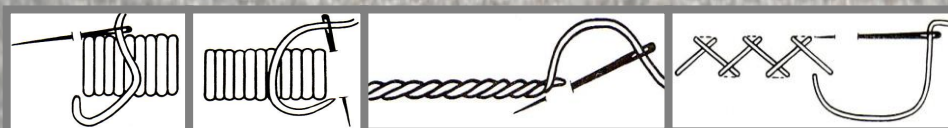
Motiivikujunduses dekoratiivne primitiivsus: stiliseeritud 3-6 kroonlehega avatud õied ja ringikujulised õied toetuvad vartele, esineb mõningaid õienuppe, lehemotiivid saleda joonega ning väga hõreda paigutuvusega.

Motiivid on enamasti pealt-, õienupud külgsvaates. Tikitud vaibal esinevad lillemotiivid on nii stiliseeritud, et raske on määratleda lillede liike.

Tikkimismaterjaliks keskmise jämedusega koduvillased lõngad.

Värvikäsitluses dekoratiivsus: valge, beež, muhu roosa, roosa, tumepunane, kollane, must, mitmes nüansis sinised, rohelisted.

Tikkimistehnika – madal-, mähk-, vars- ja aedpisted.

Koostaja Tiia Artla

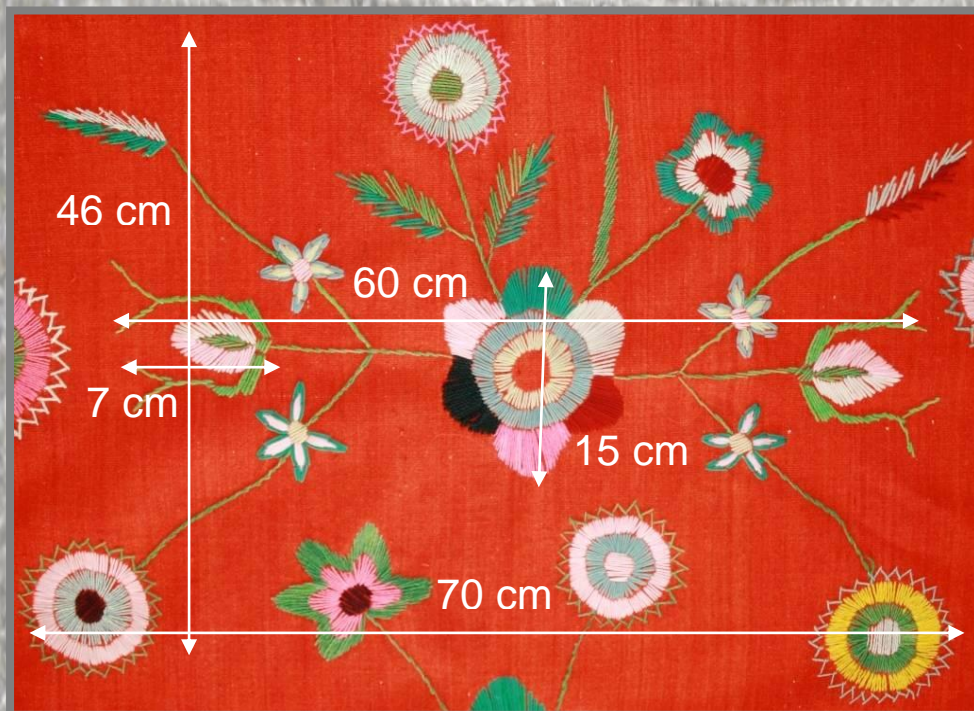

Tallinna Ülikool
2009

Koostaja Tiia Artla

Tallinna Ülikool
2009

2 suuremat vahemotiivi vaiba pikiteljel

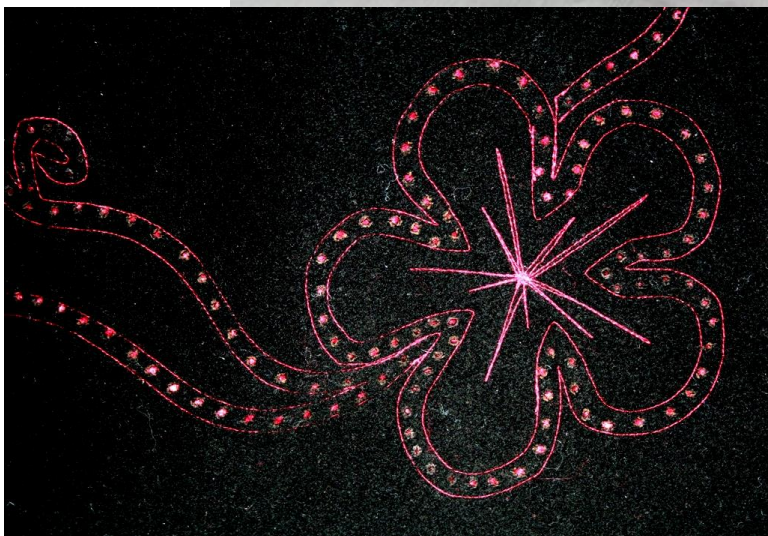

Muhust pärit vaip on tikitud, kas Läänemaa vaipade eeskuju järgides või on ta Koguva küla Tõnise tallu „toodud“ ostukaubana, ehk ka nooriku kaasavarana?

Algallikad

- **Artla, T.** (2008). Fotod etnograafilisest esemest.
- **Vunder, E.** (1992). *Esti Rahvapärane taimornament tikandis*. Tallinn: Kunst.

Kairy Nahkur

Tallinna Ülikool
2009

Koostaja Tiia Artla

Maria Trjapitškina

LÄÄNEMAA TEKK

Tallinna Ülikool
2009

Koostaja Tiia Artla

Eseme lugu

Läänemaa vaip umb. 1910.a.
Mustal põhjal värviline lilltikand.
Omandatud Pärnust 1970. aastatel.

Aet ja JürKuuskemaa

Ese ajaloolises kontekstis

19. sajandil meisterlikult valmistatud sõidu- ja magamisvaibad olid eelkõige tarbeesemed. Kattevaipade kommunikatiivne tähtsus ja tähendus ilmnis vanades pulmakommetes, sest pulmavaibad ja kaasavaratekid olid sageli tõelised kunstiteosed, nende ilu järgi hinnati pruuti. See polnud üldse mingisugune pruut, kes kududa ei osanud ega viitsinud. Kui aga oma peres väga head kudujat polnud, telliti pulmavaibad tuntud meistritl.

Läänemaa tikitud vaipade rühma kuuluvad voodi- ja saanivaibad. Voodivaibad on piklikud, saanivaibad lähenevad ruudule. Vaibad on tikitud kas kodukootud poolvillasele ripsilisele riidele või täisvillasele poekalevile. Viimasel juhul on vaibad ühelaised. Ajaliselt kuuluvad tööd 19. sajandi lõppu, enamik 20. sajandi algusesse.

Läänemaa vaibad tikiti madalpistoetes. Dekooriks eranditult lillornament. Joonistuses rõhutati taimede nõtkust. Õite varred pikad, lehed kitsad. Suureõieliste lillede kõrval esines rohkelt väikseõielisi.

Kompositsioonilt koondusid lilled kimpudesse.

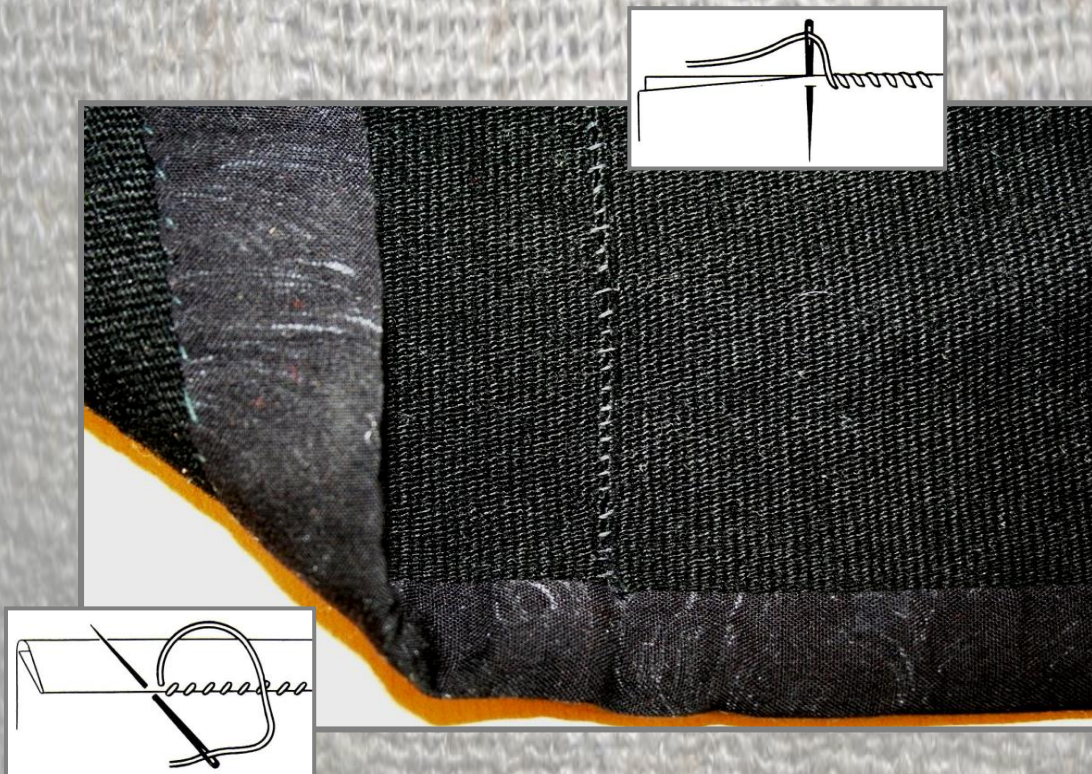
Suuremad kimbud paigutati vaiba nurkadesse, kust välja kasvades nad väiksemate saanivaipade puhul üksteisega vahetult kokku puutusid. Voodivaipadel asetati nurgakimpude vahele veel väiksemaid lillekimpe. Vaiba keskmine pind jäeti kas hoopis ilma dekooriga või kaunistati see üksikute hõredate lillekimpudega.

Värvilt on varasemate vaipade taust tumelilla, hilisematel must. Dekoor on tikitud aniliinroosa, roheliste, siniste, kollaste ja oranžide lõngadega.

Domineerivalt esineva taimede lehestiku tõttu pääsevad tugevasti mõjule rohelised toonid.

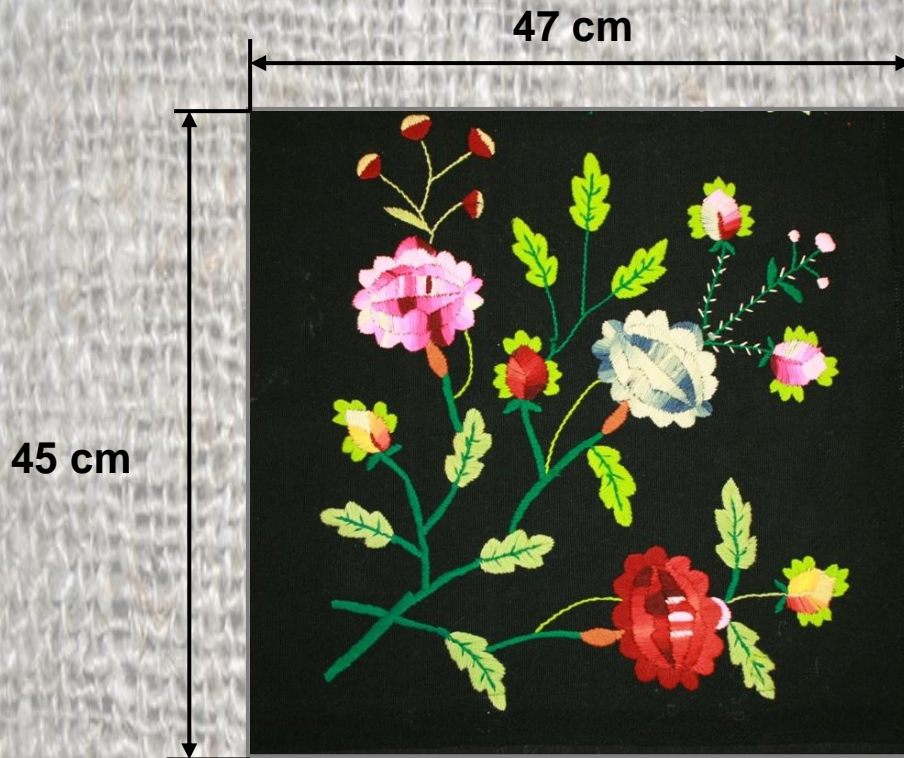
Eseme kirjeldus

- Kahelaidse vaiba üldmõõdud on 110 x 145 cm.
- Must ripsilise pinnaga poolvillane kangas on kootud kangastelgedel labase rakendusega koeripstehnikas.
- Vaiba otsaservad on töödeldud mustakirjust puuvillasest kangast 2 cm valmislaiusega kahekordsete palistustega, palistused kinnitatud käsitsi.
- Vaibal esineb värviline villane madalpisteline lilltikand, mis kompositsiooniliselt on üles ehitatud nii, et suuremad hõredamad lillekimbud nurkades on vastaspooltel peegelpildis asetsevate värvitoonidega. Nurgamotiivide vahel on vaiba pikisuunas kaks suuremat vahebuketti.
- Vaip on üldiselt heas korras, esineb mõningaid väiksemaid koiauke ja parandusi.

Tikandi mõõdud

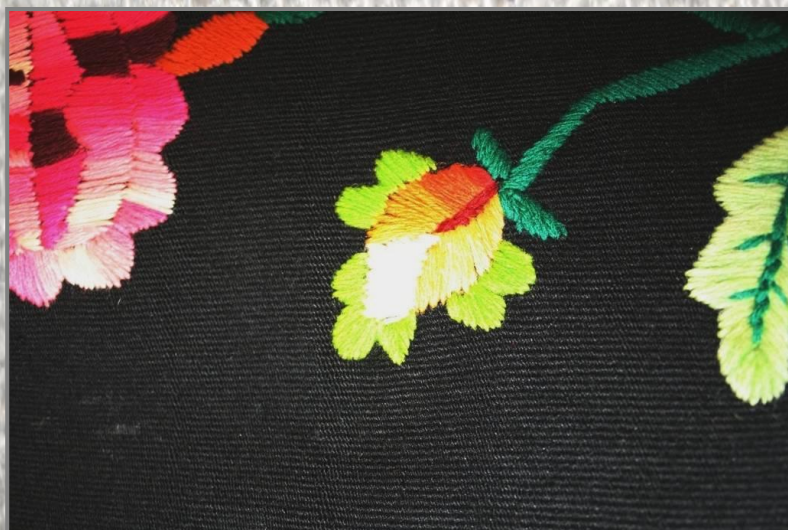

Villased
tikkimislõngad:

1. Valge
2. Sinised 3
3. Oranžid 3
4. Kollased 3
5. Pruunid 2
6. Rohelised 3
7. Punased 4
8. Roosad 4

Koostaja Tiia Artla

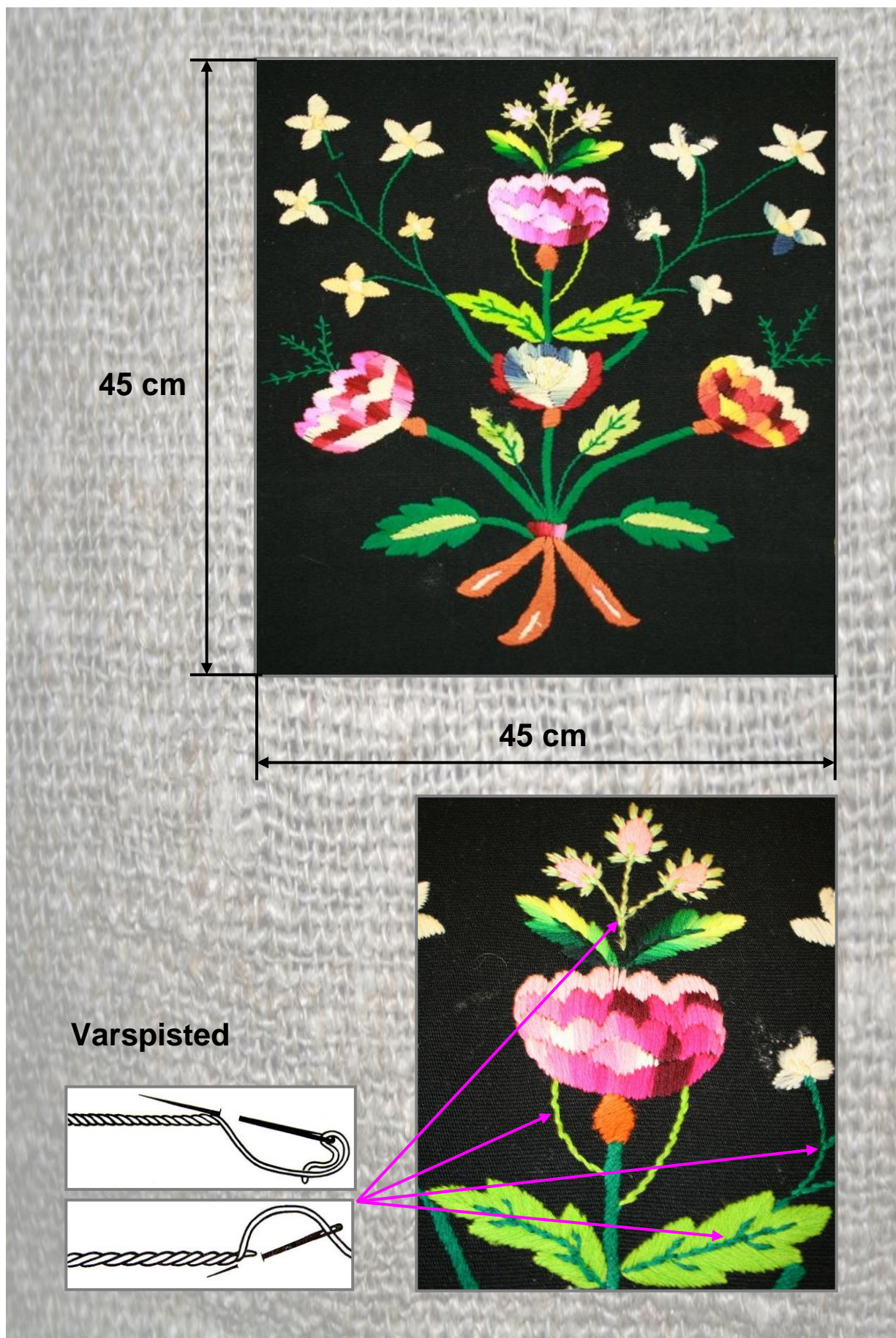

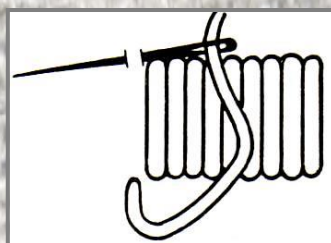
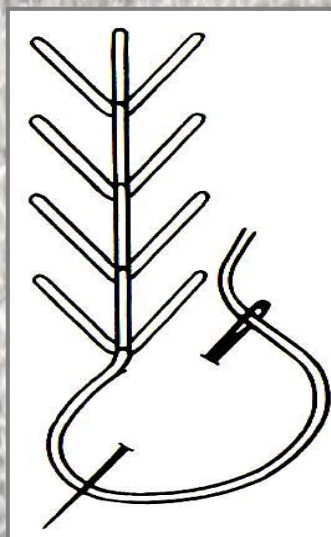
Tallinna Ülikool
2009

Koostaja Tiia Artla

Tallinna Ülikool
2009

Algallikad

- **Artla, T.** (2008). Fotod etnograafilisest esemest.
- **Kuma, H.** (1976). *Eesti rahvavaibad: /Monograafia/*. Tallinn: Kunst.

Maria Trjapitškina

Tallinna Ülikool
2009

Koostaja Tiia Artla

Kaidi Langei

PÕHJA-EESTI VAIP

Tallinna Ülikool
2009

Koostaja Tiia Artla

Eseme lugu

**PÕHJA-EESTI saanitekk 19.saj.
Pindpõime. Omandatud Haapsalust 2006.a.**

Aet ja Jüri Kuuskemaa

Tallinna Ülikool
2009

Ese ajaloolises kontekstis

- Kootud rahvavaibad on enamasti poolvillased – linase lõime ja villase koega.
- Kitsastest kangastelgedest tingituna kooti vanemad vaibad kahelaidsetena ja õmmeldi keskelt kokku.
- Rahvapärane vaibalooming hõlmab meil peamiselt sõidu- ja voodivaipu.
- Vankri- ja saanitekid kujunesid ajapikku omamoodi toredusesemeteks, mistõttu nende kaunistamisele hakati 19. sajandi II poolel omistama üha suuremat tähelepanu.
- Et sõidu- ja magamisvaipade kudumine nõudis põhjalikumat ornamendi tundmist, head värvitaju ja suuremaid tehnilisi oskusi, siis telliti need sagedamini kohalikest kudumismeistritelt.
- Enamik vanemaid rahvapäraseid vaibakangaid rakendati 2-4 nielises labases seadluses, kooti koeripsilistena.
- Servid kaunistati korduvate, harmooniliste või ritüülsed

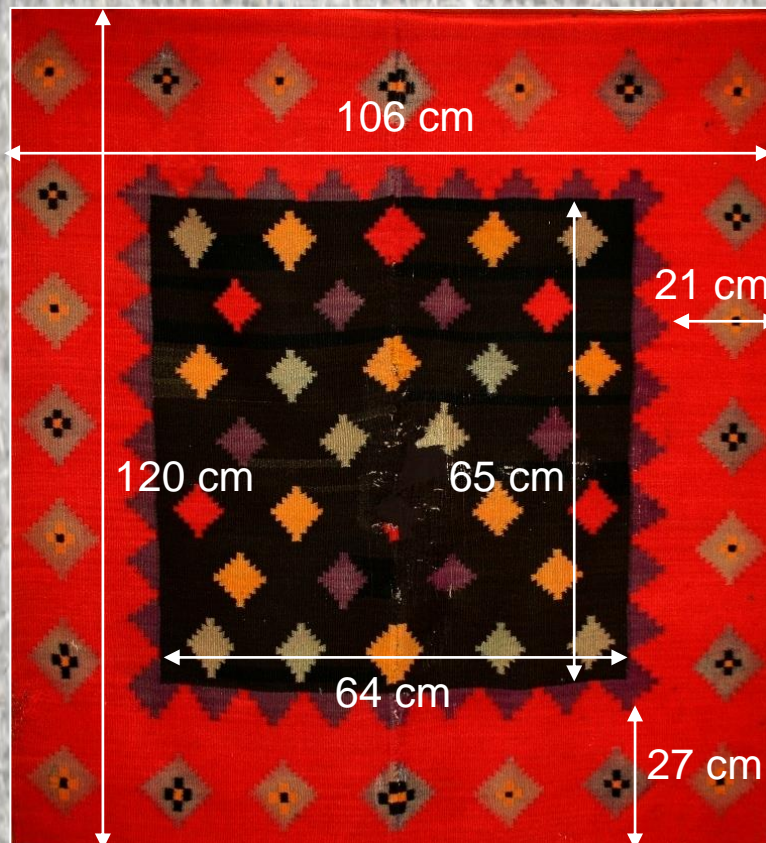
Suletud kompositsiooniga vaip

- Suletud kompositsiooniga vaipade tekkeajaks oli 19 saj. teine pool.
- Territooriumilt oli suletud kompositsiooniga vaipade levik piiratud. Neid kooti Põhja-Eestis Harjumaal, Virumaal, Järvemaal, Kagu-Läänemaal ja Muhu saarel. Seega juurdusid nad maa-alal, kus olid eelnevalt levinud naast- ja pindpõime kirjamistehnika. Nende tehnikate valdamine lõi vajalikud eeldused püstipidi jooksvate dekooriosade kudumiseks.
- Kompositsioon koosneb vaiba keskel asuvast dekoreeritud väljakust ja teda neljast küljest piiravast äärisest ehk poordist.
- Koloriidilt jätab suletud kompositsiooniga rahvavaipade rühm väga erksa ja särava üldmulje. Hilisest päritolust tingituna domineerib siin intensiivne aniliinvärvide palett.
- Suletud kompositsiooniga pindpõimevaipu kooti voodi- ja saanivaipadena, mis tingis nende formaadi ja suuruse.

Eseme kirjeldus

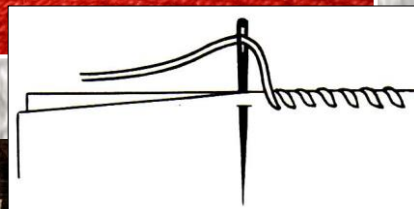
Suletud kompositsiooniga lapilise pindpõimevaiba üldmõõdud on 120 cm x 106 cm.

- Sidus: labane / koerips
- Suga: 30/1
- Lõime tihedus: 3 lõnga/ cm
- Koe tihedus: 8 lõnga/ cm
- Materjalid:
lõim: hall korrutatud linane;
kude: villane - punane, must, kollane, lilla, beež, hall.

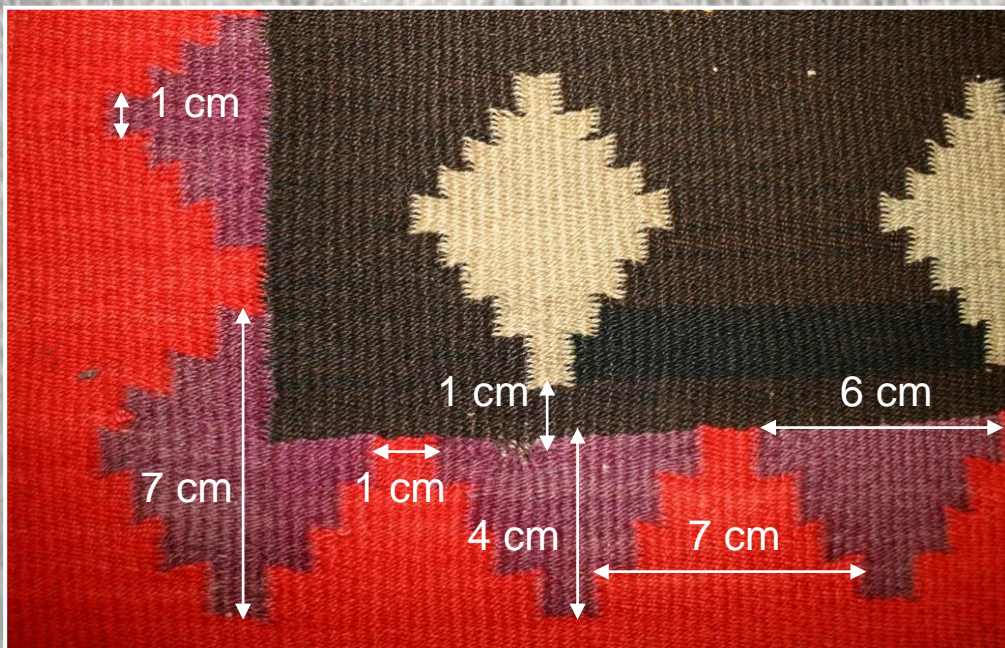
Vaip on maatelgede kitsuse tõttu kootud kahes tükis, keskelt käsitsi kokku õmmeldud. Kaks eraldi kootud laida moodustavad terviku, mustri elemendid ja värvigamma on peegelpildis. Kokkuõmblemisel on tekkinud elementides väike nihe ja kattuvus.

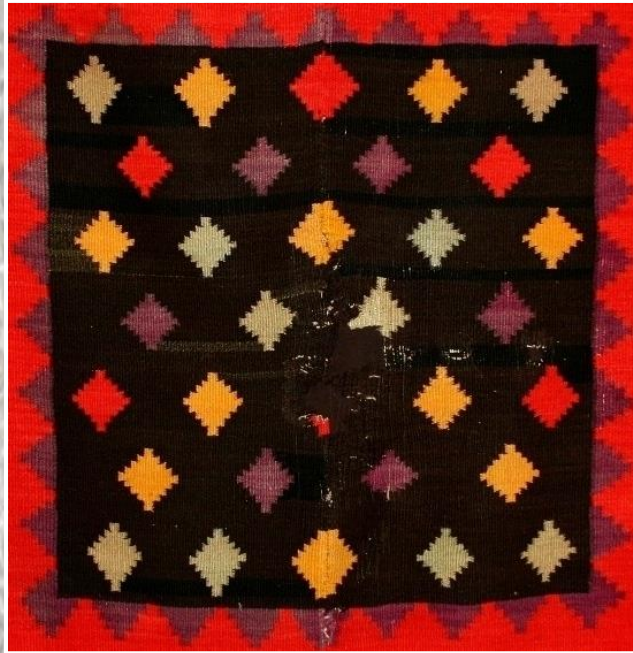

Vaiba üla- ja alläärele on õmmeldud tumepunane 2 cm laiune villasest kangast kant.

Vaiba põhitoonid on: keskosa – must; äär – punane.

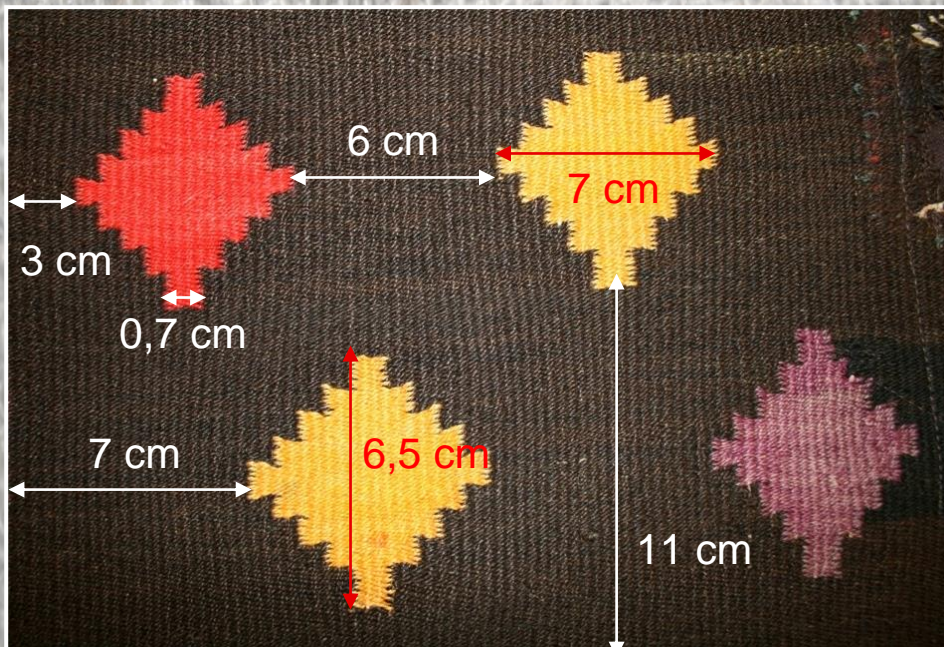
Vaiba keskosa rebenenud pinnad on lapitud musta kanga tükkidega, kinnitatud masinõmblusega. Veel on vaibal väiksemaid parandatud- ja parandamata auke – kus on näha nii koe kui lõime kulumist.

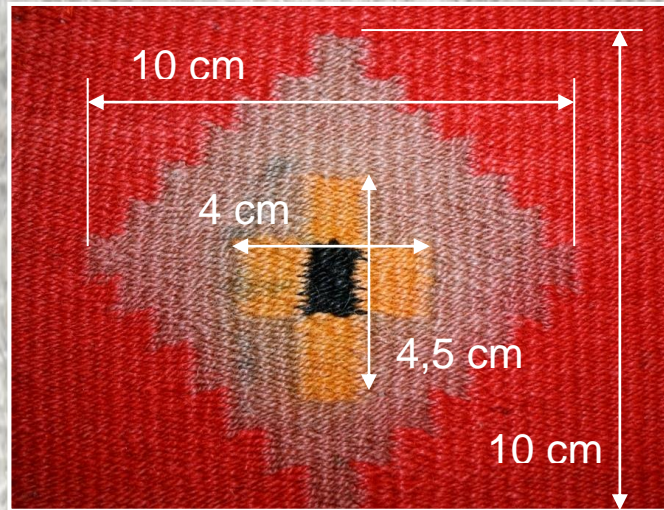
Keskosa mustas koelõngas esinevad ebaühtlaselt heledamad ja tumedamad triibud.

Keskväljaku dekoori mõõdud:

Poordi dekoori motiivid:

Algallikad

- **Artla, T.** (2009). Fotod etnograafilisest esemest.
- **Kuma, H.** (1976). *Eesti rahvavaibad*. Tallinn: Kirjastus "Kunst".
- **Konsin, K.** (1979). *Kudumid*. Tallinn: Kirjastus "Kunst".

Kaidi Langei

Tallinna Ülikool
2009

Koostaja Tiia Artla

Regina Ester

SEINAVAIP

Tallinna Ülikool
2009

Koostaja Tiia Artla

Eseme lugu

**SEINAVAIP 1920. aastad.
Juugendstiilis. Mustal põhjal värviline tikand.
Kogutud Hanila lähedalt mahajäetud talust 1972.a.
suvel.**

Aet ja Jüri Kuuskemaa

Ese ajaloolises kontekstis

- Eestlastel, nagu ka teistel Soome-ugri rahvastel oli ajast aega põhiliseks tekstiili toormaterjaliks lambavill ja lina, kuid ei põlatud ka **nõgest**. Riide kudumist, ketramist osati Eesti aladel juba II ja I aastatuhandel e.Kr
- Käsitööks vajaliku toormaterjali, eriti lina töötlesid mehed. *Linasest tehti põhiliselt **särke, käiseid, rätikuid, linikuid, kaunistati pealeõmblustega***. Villasest tehti ülerõivaid, eriti seelikuid ja need lõid värvidest ja kirevusest lausa lõkkele.
- Lina läks ketramisele harilikult **värvimata, villa aga värviti enne sageli**.
- Sellest tulenevalt olid: linane kangas enamasti valge ja villane värviline. **Värvi saadi veel XIX sajandilgi peamiselt kodusel teel, taimedest.**
- XIX sajandil hakati omapärase tehnilise võttena värvimisel kasutama **neolõngade valmistamist**. **Värvimise ajaks mähiti lõngavihtidel teatud kohad niidiga kinni, mis värvimisel valgeks jäid. Lääne-Eestis, Lihulas, oli neolõngade värvimine laialt kasutusel.**

Värvus	Kasutatav taim/taimeosa
Punane	Türnpuu koored, naistepuna, madarajuured (mille väljakaevamiseks olid spetsiaalsed konksukesed).
Kollane	Kitseuibu koored, metsharakputk, karikakra õied, kase-ja paakspuu lehed
Pruun	Hallid kivisamblikud, kanarbik
Roheline	Kadakasamblik, karusammal, kartulivarred, kanarbik, kaselehe-kollasega lahjendatud potisinine.

Vigade parandus ...

- Puhuks kui leiti, et **vill on värvunud liiga tumedaks**, kraasiti hulka valget villa, vastupidisel juhul musta.
- Kui selline asi juhtus kangast värvides, kaevati soosse auk ja pandi terve kangas sinna auku "tõmbama". Parim koht selleks oli soomaa.

Värvimisega seotud uskumused

Värvimiseks **ei kõlvanud suvaline** nädalapäev, kuu, tuul või temperatuur, isegi **mitte iga inimene!** Värvimis-toiminguid võisid teha vaid **rõõmsad ja lahked inimesed**, *siis pidi värv hästi hakkama ja isegi tulema hästi rõõmus ja särav.*

Kangakudumisega seotud uskumused

- Tekstiilornamentika tekkimine on tihedalt seotud kudumistehnikaga.
- Kõige algelisem kangas oli **labane kude** aga ka toimne kude oli tuntud juba vanemast raua-ajast. Ka kangakudumist on saatnud Eestis rida uskumusi. Jällegi tuli olla **rõõmus** või tuli **palju naerda, et hea kangas tuleks.**

Kangakudumisel ei tohtinud süüa – muidu ei andvat *söödikud* selle riide kandjale enam asu. Samuti oli levinud uskumus, et inimene, kes tuli külla *kanga alustamisel*, elavat veel kaua kuid see, kes *kanga mahavõtmisel* tulevat, **selle ots olevat varsti käes.**

Tekid

Villane ja takune kangas sobis hästi kiriku- tekkideks reele ja vankrile, aga ka voodi või kiristu katteks.

Vanemad tekid olid hariliku villase kanga laiused, kusjuures tekk oli kahest poolest kokku õmmeldud.

Hilisemad tekid olid ühekordsed ja muustrilt kirevamad.

Kõige vanemad tekid olid põiktriibulised, sellele järgnesid naastukirjalised. Enim algupäraseid geomeetrilise kirjaga tekke on pärit Põhja-Eestist.

Tekkide hilisem kaunistusvõte on tikand, mis eriti levis **saartel ja Lääne-Eestis**.

Tikand

Põhja-Eestist ja saartelt võib leida XVIII sajandi II poolest **lillkirja**, mis kanti riidele algul **ühevärviliselt madalpistes**. Tikandid olid ka mustad või lambapruunid, madarapunased, ka valged, viimased kõige peenemad.

Materjalina oli tikandeis põhiliselt villane, aga ka **linane niit ja lõng**.

Siid, kardniit ja puuvill on suhteliselt hilised saksapäraseid kaubad just linnadest.

Vahel kaunistati tikandeid lisaks ka **pärlitega**.

Tikandite jagunemine

Eestis kasutusel olevad tikandid võib lugeda põhiliselt kahte gruppi:

- **Ristpiste** levinuna kogu Eestis
- **Hilisema aja kirev lillkiri** levinuna põhiliselt Põhja-Eestis, Lääne-saartel, Läänemaal, kus omandas eriti lopsaka ja värvirõõmsa kuju. Need tähistavad teatavat suunamuutust meie rahvakunstis – geomeetrilise stiili murdumist uue ees.

Lihula ja Kirbla kandist võib leida enam punasele kangale tikitud lilli aga ka mustale põhjale, mis oli laialdaselt levinud ka Muhus.

Lilltikand

- Reeglina kordub kõigi lilltikandite kompositsioon: suurest lahtisest keskõiest ulatub kahele poole looklev vää, millest korrapärase rütmiga kasvavad välja uued õied.
- Tühje kohti täidavad tihti graatsilised looklevad väädid, väänkasvud.

Lilltikandi päritolu

Lillkiri on teistest Soome-ugri rahvastest levinud vaid **Ungaris**, mitte kuskil mujal. **Meie lillkiri** omab suurt sarnasust saksa, eriti omaaegsete Meemelis ja Pommeris esinevate mustritega.

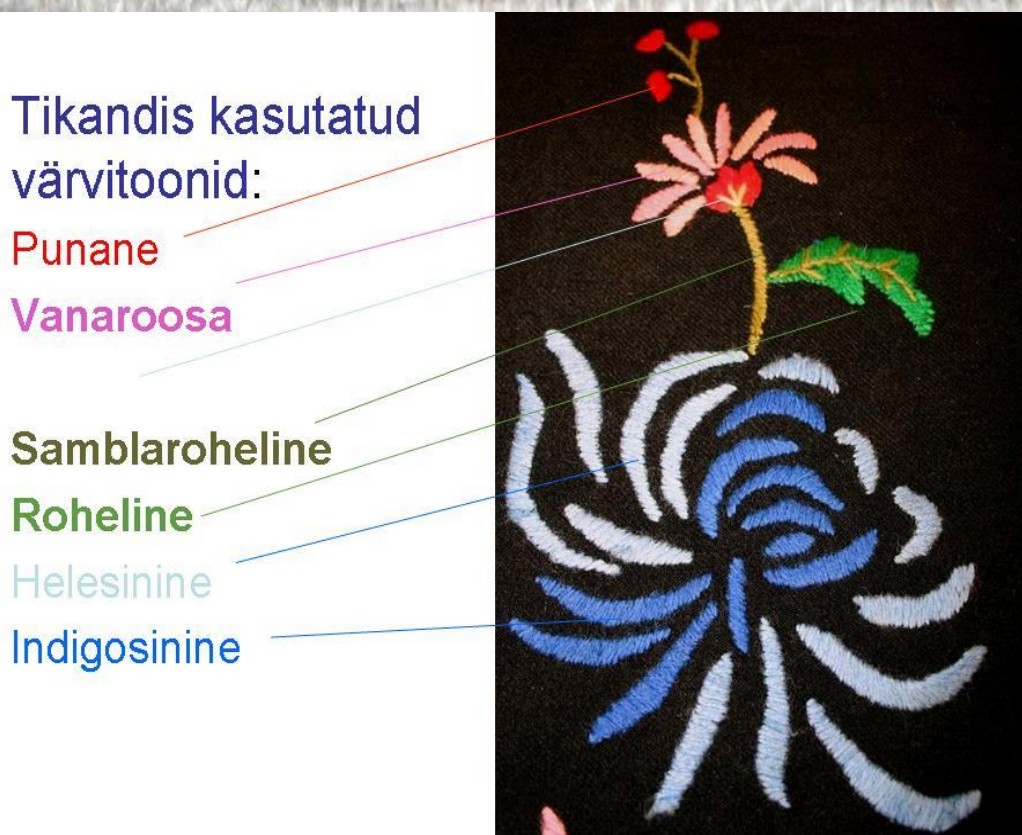
Eesti lillornamentika puhul võib leida sarnasusi Louis XV-aegsete meeste kuubede ornamentikaga. Samuti on meie lilltikand omamoodi segu XVII-XVIII sajandi baroksete-rokokoolike Lääne-Euroopa tikandite ja Eesti rahvakunsti vahel, olles meil siiski oluliselt tagasihoidlikum.

Seinavaiba kirjeldus

Tegemist on **78 x 138 cm** suuruse **seinavaibaga**, millele on tikitud lillornamendid koos väätidega.

Seinavaibal on kujutatud lilli - üheksa sinist ja kuus roosat. Lillede näol on ilmselt tegemist tikkija väljamõeldud stiliseeringuga. Lilled on tundmatud, võiks pakkuda, et teatud sarnasusi võib leida astrite või daaliatega, samas on kuue võrse tipus näha hoopis punaseid kolme marjaga kobaraid, mis selle hüpoteesi ümber lükkavad. Lillede lehelaba kuju on hõlmine. Lillede vahel on keskel suur s-tähe kujuline väändunud punaste mummudega ornament ning 2 x 3 väikest poolvääti mõlemal pool kesktelge. Kompositsioon on keskteljest mõlemale poole sümmeetriline.

Tikandi mõõtmed: 58 cm x 124 cm

Roosa õis – 15 x 24 cm; leht – 4 x 8 cm; varre laius – 0,5 cm

Marja läbimõõt – ca 1 cm

Väädi laius – 3 cm

Mummuke keset vääti – 1 cm

Väiksem õis – 6 x 8 cm

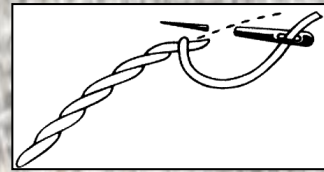
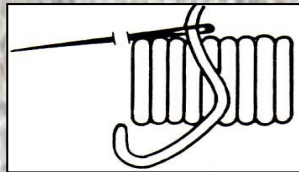

Kangas: toimne villane, must ostukangas.

Villane tikand:

- * madalpisted
- * varspisted

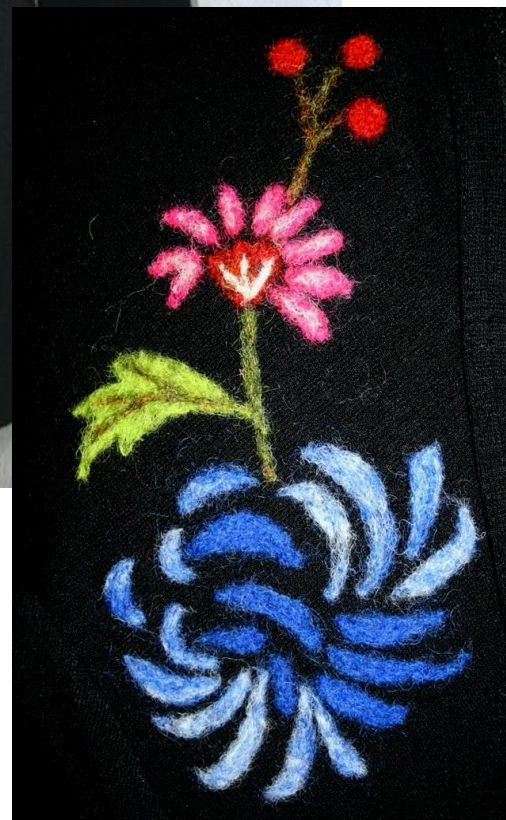
Palistused: alumisel äärel 2,3 cm laiune ühekordne palistus; külgedel 1,7 cm laiused ühekordsed palistused (õmmeldud õmblusmasinaga). Ülemises servas uuema kangaga 8 cm laiune kanal vaiba riputamiseks.

Algallikad

- **Artla, T.** (2008). Fotod etnograafilisest esemest.
- Eesti maa-rahvas-kultuur. (1926). Tartu.
- **Moora, H., jt.** (1957). *Eesti rahvarõivad*. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus.
- **Kaarma, M., Voolmaa, A.** (1981). *Eesti rahvarõivad*. Tallinn: Eesti Raamat.
- **Kadak, T.** (1936). *Eesti Rahvakunst*. Tartu
- **Ränk, G.** (1949). *Vana-Eesti rahvas ja kultuur*. Stockholm.
- www.erm.ee/html/barokk/tikandid.html

Regina Ester

Tallinna Ülikool
2009

Koostaja Tiia Artla

Anneli Minn

PEETRI KIRIVÖÖ

Tallinna Ülikool
2009

Eseme lugu

**Järvamaa Peetri. Võnnu kirivöö on analoogne.
Leena Ulm`i (1886 – 1981) noorpõlves tehtud
rahvariide vöö.**

**Leena Ulm oli Aet Kuuskemaa emapoolne
vanaema.**

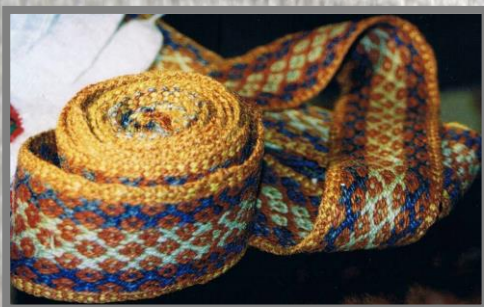
Aet ja Jüri Kuuskemaa

Ese ajaloolises kontekstis

Üldlevinud arvamuse järgi, toetudes eelkõige riidekudumistehnika laiale levikule ja naaberrahvaste ainesele, on eesti kirivööde kasutusele tulekut seostatud teise aastatuhande esimese poolega. Andmed erinevate vööliikide levikust ja kandmisest pärinevad 18. sajandi lõpust ja 19. sajandist. Vöö, kui esemeliigi vanusele viitab tema põline soomeugriline üldnimi – **vöö**. Vöö esialgne funktsioon oli vaipseeliku ülevalhoidmine. Tava mähkida vöö tihedate kordadena ümber keha säilis hiljemgi, kui seelik tehti juba värvliga.

Rahval oli kujutus, et vöö annab kehale tugevust seda rohkem, mida pingumale see on köidetud. Vöö „kinnitab keha“; on vöö hästi ümber, on keha „kõvem“ või „kindlam“. Kui vöö oli ümber, siis oli „inimese ihu kinni“, ta ei „katkestanud“ ega „venitanud seest ära“. Isegi öösel hoiti vöö ümber, et „kõhtu ära ei sirutaks“. Võid kandsid naised juba lapseeest peale. Noorele tüdrukule olevat varakult vöö peale köidetud, et „ei kasvaks poisi moodi, vaid keskelt peenem“. Oli naisel mistahes rõivad seljas, ikka pidi tal vöö ümber olema. Peale selle, et vöö pidi andma kehale tuge, uskus vanarahvas vöösse kui „kurja“ eemalepeletajasse.

Vööid kasutati ka arstimisvahenditena. Eesti Rahva Muuseumi kogudes on haruldane ca 3 m pikkune „nõiduse juures tarvitatud“ vöö Urvastest, mis on kootud umbes 1830.a., kiri on silmiline, nn **kolmekitsekeri**. Vöö seoti ussihammustuste arstimiseks inimestel ja loomadel „ümber ussipistetuse“. Viru-Jaagupist on teada, et veel 1913. aastal tarvitas ümbruskonnas tuntud külaarst üht vööd roosi raviks.

Vöö ussihammustuse raviks.

Vöö roosi ravimiseks.

Kuna usuti, et naiste vööl on sigivust edendav jõud, siis kasutati seda juba igiammustest aegadest kevadisel külvamisel külmitu kandmena, et külvaja käed oleksid vabad. Eriti esines külvivöid Saaremaal, aga ka Viljandi-, Pärnu- ja Valgamaal. Kasutati nii vanemaid vöid kui ka spetsiaalselt selleks otstarbeks kootud vöid, mis pidid olema laiad, vastupidavad ja pehmed, et oleks mugav töötada. Naistevöö kasutamist on põhjendatud ebausuga, et põld hästi sigineks ja viili tärkaks ning oleks niisama vastupidav kui naisterahvas. Kirivöödega seostub meil alati värvide ja geomeetriliste kujundite ornamendipilt. Geomeetriline ornament meie vanima rahvapärase ornamendina ulatub tagasi esiaega. Nii kohtame juba esimese aastatuhande ehetel ringi, kolmnurga, rombi, ristide jm ornamentaalseid kujundeid. Eesti vöödes hämmastab motiivide rohkus. Ristide, rombide, ruutude põhisüsteemis esineb hulk variante, mis optiliselt loovad taas uusi variante ja kujundeid. Tekivad uued ristid, rombid, ruudud, kolmnurgad, silmusnelinurgad. Seejuures kirja rütmi aktiivseks elemendiks on peamiselt 1 motiiv. Mitme motiivi vaheldumist võrdse rõhuasetusega kohtame harvem.

Eseme kirjeldus

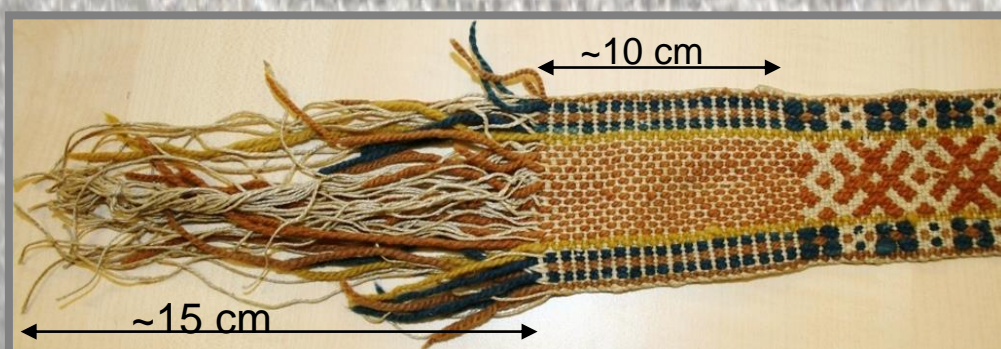
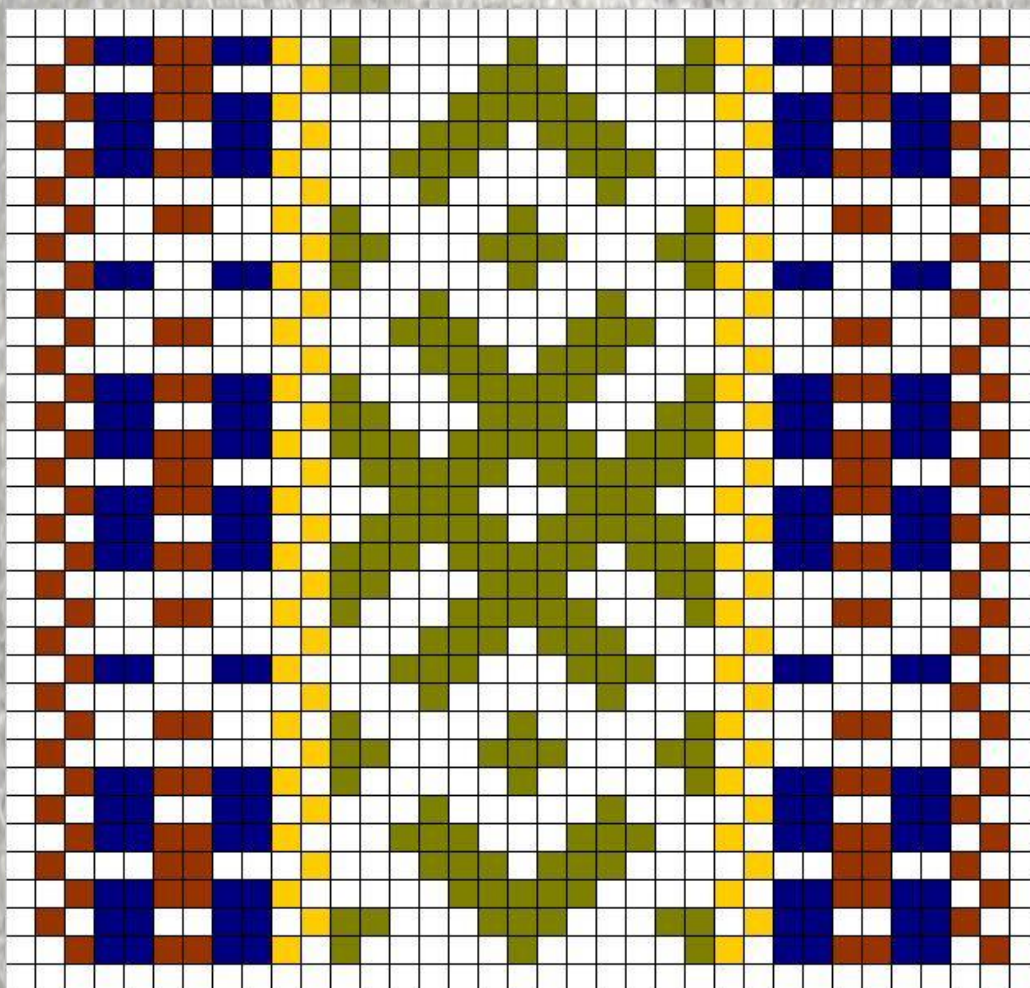
Korjatud kirjadega ehk kirivöö tunnuseks on reljeefne geomeetriline kiri, mis moodutub piki vööd jooksvatest värvilistest lõngadest ja katmata jäänud labasest linasest põhjast – taustalõimedest koos koega. Villasem pind on vöö kandmisel pealpool. Ääre- ja keskkirja eraldavad teineteisest erivärvi **küüread**. Keskkiri on lihtsa ülesehitusega, selgepiiriline, koosnedes nn **kaevurakete** (uks kuhugi) motiividest, mis nurgale asetatuna annavad kirjale ka uue sisu – kodu, kodukolle, sünd (seotud naisega), vaimsus.

Vöö parem pool.

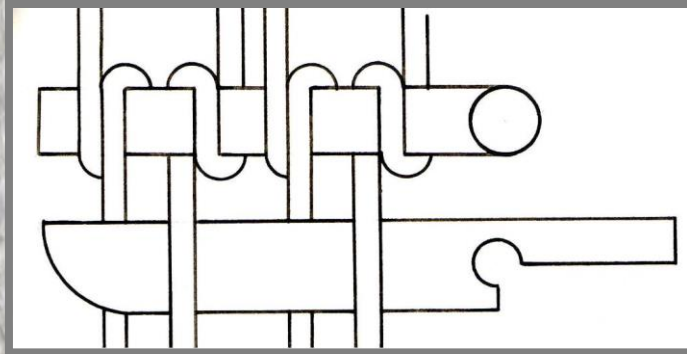
Vöö pahem pool.

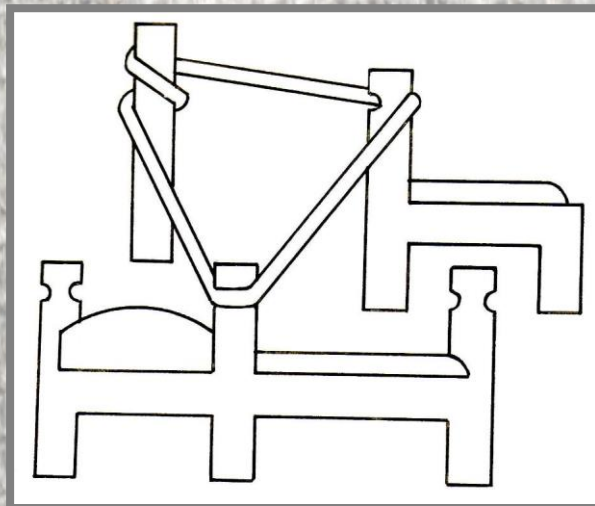
- Vöö pikkus 2.20 m; laius 5 cm.
- Materjaliks korrutatud villane lõng ja jämedam linane.

Kudumine

- Vöö kudumine toimub vöömõõga, kudumis- ehk vahelikupulga, niiepulga ja niite abil.

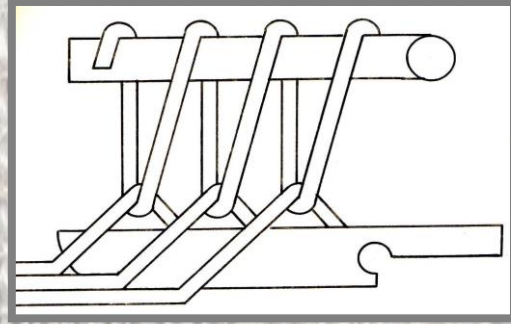
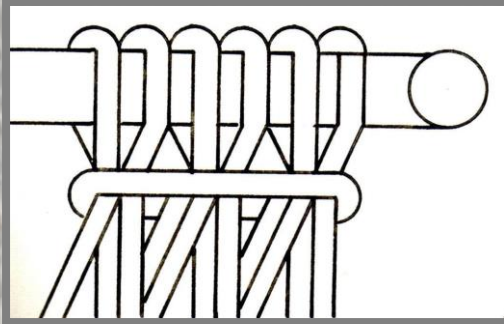

- Vöö kudumiseks vajaminevad lõmelõngad veetakse kerast umbse ringina, tehes ringe ümber vahelikupulga, kord ühelt, kord teiselt poolt.

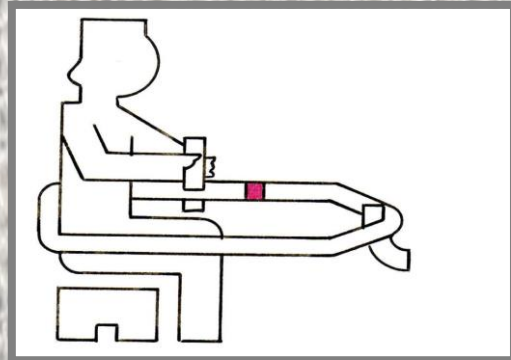

- Niitamisel korjatakse lõngad vahelikku (üks lõng mõõga peale, teine jääb maha). Õige on siis kui iga 2-e linase niidi vahele jääb 1 villane, va küüd (2 villast) ja äärekiri (1villane, 1 linane).

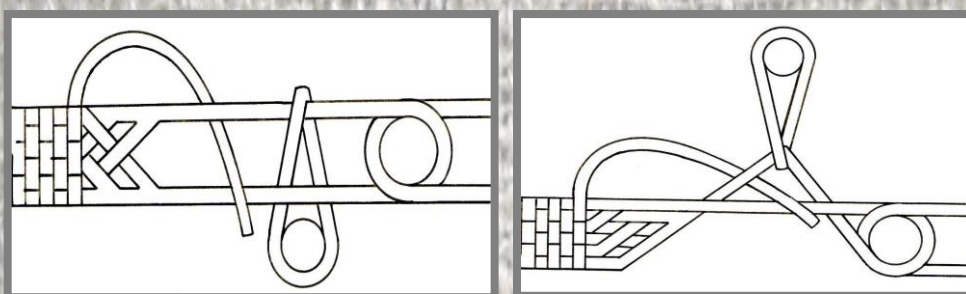
- Niied tõstetakse niiepulgale ja seotakse kimbuks. Niite ülesanne on tõsta üles vahelikupulga alumised lõimed

- Lõimering kinnitatakse pidepunkti külge; kuduja istub ringi sisse.

- Vööd alustatakse nn labaselt, kududes linase koelõnga vahelikupulga vahelikust läbi, kude lüüakse vöömõõgaga kinni. Seejärel tõstetakse niiepulga abiga üles alumised lõimed ja tekkinud vahelikst viiakse koelõng tagasi algküljele. Kude lüüakse taas vöömõõgaga kinni. Nii kootakse 5-10 cm pikkuselt.

- Kirja korjamist alustatakse tavaliselt kirja sellisest osast, mis moodustab vöö algusse terviku või teravama nurga.
- Vöömõõgale korjatakse mustri järgi värvilised villased lõimed nii, et avatakse üldvahelik, võetakse see vasakule käele ja korjatakse vöömõõga otsaga vaheldumisi värvilisi ja linaseid lõimi.
- Need värvilised lõimed, mis on parasjagu nõ ülemises vahelikus ja peavad mustri järgi ka mõõgal olema, need libistataksegi mõõga otsale. Kui värvilõng on ülal, aga parasjagu mustris teda ei esine, siis surutakse see värvilõng mõõga otsaga alumiseks lõimeks. Kui vajalik värvilõng on all, siis korjatakse ta alt üles mõõga otsale.

- Linased lõimed villaste vahel jäävad nõ paika, ehk neid libistatakse mõõga otsale vastavalt sellele, kuidas nad järjest vaheldumisi villastega ülemises vahelikus on.
- Seega korjatakse alt üles või surutakse ülalt alla ainult värvilõngu.
- Korjatud vahelikust viiakse koelõng läbi ja lüüakse mõõgaga kinni.
- Avatakse uus üldvahelik, viiakse vasak käsi sellest läbi ja taas korjatakse vöömõõgale lõimi vastavalt mustskeemile. Saadud vahelikust kootakse läbi, kude lüüakse kinni jne.

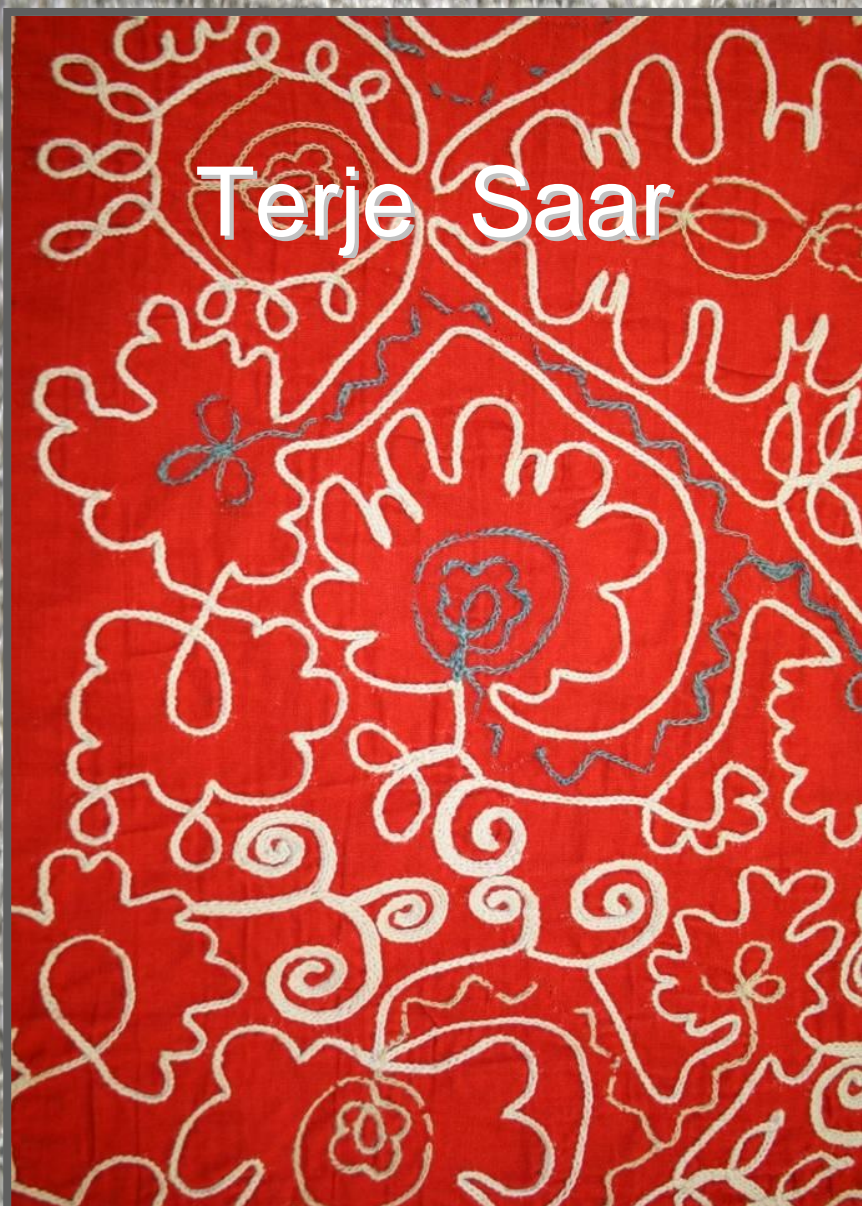
Algallikad

- **Artla, T.** (2008). Fotod etnograafilisest esemest.
- **Astel, E.** (1998). *Eesti vööd*. Tartu.
- **Kaarma, M., Voolmaa, A.** (1981). *Eesti rahvarõivad*. Tallinn: Eesti Raamat.
- **Manninen, I.** (1927). Eesti rahvariiete ajalugu. ERM ar.3. Tartu.
- **Olvik, L.** (1991). Vöö rakendamise joonised.
- **Viidalepp, R.** (1947). Külviabinõud. ERM.Ar.1. Tartu.
- **Üprus, H.** (1975). Rahvakunst. Eesti kunsti ajalugu. 1 kd. 1 osa. Tallinn.

Anneli Minn

Koostaja Tiia Artla

Karjala kattetekstiil

Tallinna Ülikool
2009

Eseme lugu

Kattetekstiil 19. saj.

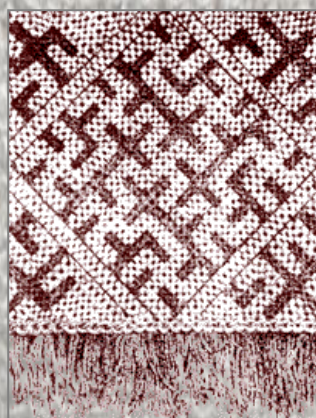
Ida-Karjala. Kogumisretkelt 1966.a. Suma jõe äärest. Kahe käteräti otsad, üks vene kotkaste, teine kabelitega, on sekundaarselt kokku õmmeldud ikoonikapi kattelinikuks. Ühendtekstiil ääristatud laiemate punaste kangaribadega, mis kaunistatud valge heegelornamendiga.

Aet ja Jüri Kuuskemaa

Ese ajaloolises kontekstis

Karjala rahvuslikul tikandil on pikk ajalugu, vanimad säilinud tekstiilid on 12.saj-st, mil villaseid kangaid kaunistati vask- ja messingspiraalidega. Tikandi motiivid omasid tol ajal maagilist tähendust, mis sajandite möödudes taandus. Linasele riidele tikiti puuvillaste ja siidlõngadega. Kuni 20.saj-ni kuulus rõivaste tikandiga kaunistamine taluelu igapäevaste töötavade hulka, mida iga naine pidi oskama. Kaunistatud esemeid kasutati nii pulma-, matuse- kui ka mälestusrituaalide läbiviimisel.

Karjala tikandeile on iseloomulikud lakoonilised geomeetrilised motiivid (pärimuse kohaselt kaitsesid need "paha silma" eest). Palju kasutati ka looma- ning linnuainestikku. Nende seas kohtab sageli väljamõeldud olendeid: puu-inimene, lind-loom, kahe peaga hobune ... Kõik see viitab tikkimise vanale algupärale. Stiliseeritud mütoloogiliste zoomorfsete figuuride traditsioon ulatub tagasi Karjala kaljujooniste ja Volga-äärsete soome-ugri rahvaste ornamentikasse. Värvikäsitlus põhiliselt valge-punane. Soomes on tikkimine olnud populaarne juba eelkristlikul ajal, motiividest eelistati siis riste, sõõre, ruute-rombe.

Maagilise tagapõhja ja kirjade tähenduslikkust võiks võrrelda kaljujooniste petroglüüfidega. Väljamõeldud ja tõepärased sümbolid on üksteisega tihedalt seotud. Natuurilähedust on moonutatud ja proportsioonid on tasakaalust väljas. Karjala kaljujoonistes võib näha seda, mida neoliitikumis ei näe. Tolleaegsete inimeste mõttemaailm oli abstraktne.

Karjala aladel on tikanditega kaunistatud eelkõige rätikuid, sh Lõuna- ja Kesk-Karjala rahvarõivaste juurde kuuluvaid taskurätte. Nendesse ei nuusatud, neid ei peidetud taskusse, vaid neid hoiti käes nii kirikuteed kui ka külateed käies kui kaunistavaid-kaitsvaid esemeid. Lisaks tikandile leidub taskurättide ääristustes tutikesi.

Kodutekstiliidest ehiti punaste või valgete tikanditega, ka koekirjaliselt pikkade kitsaste rätikute otsi. Selliseid linikuid on talumajapidamises kasutatud mitmel otstarbel, mh käterättidena, laualinadena, ikoonide pühaserättidena.

Tikkimisviisidest on levinumad järgmised:

1. Eelpisted lõngu lugedes, millega kaunistati särke, rätte. Tikand on mõlemalt poolt puhas ja ilus.

Alusmaterjaliks tavaliselt linane või puuvillane labane kangas, lõngatihedusega 6-8 lõnga 1 cm-l.

Tikkimiseks valiti lõdvema keeruga ja aluskanga niidist jämedam puuvillane lõng, mis annab kauni lõpptulemuse.

2. Kastpisted e eelpisted kahe reaga, mis arvatavasti on maailma vanim pisteliik. Tikand jääb töö mõlemalt poolelt ühesugune. Kastpisteid kasutatakse väiksemate osadega pindade tikkimisel, inim-, loom- ja taimornamentide kujundamisel. Põhjakangana on kasutatud peamiselt labasekoelist linast, tikkimislõngana punast korrutatud puuvillalõnga.

Kastpistelise tikkimise kasutamist on esimest korda Egiptuses. Tikkimisviisi täpset levimisteed Euroopasse ei teata, kuid nii Hispaania kui ka Itaalia on tehnikat Euroopale vahendanud. Vähehaaval muutus kastpisteline tikkimine üleeuroopalikuks, kuni 17. saj. alguse paiku kujunes sellest ainult rahvuslike tikandite tehnika. Karjalasse on tikand jõudnud ida kaudu; seda peetakse vene vanimaks tikandiks. Kastpisteline tikkimisviis on paljudele soome-ugri rahvastele omane.

3. Ristpisted on Karjala tikandis suhteliselt hiline nähtus. Sealsele tikandile on omased tihedad väiksed ristpisted, mis moodustavad sümmeetrilise ülesehitusega motiive. Rõivastuses kasutati neid suhteliselt sageli nii põlledel kui särkidel, ka rättidel. Tikandimotiividest võib leida eeskujusid juba 16. saj. mustritest. Ristpiste õitseage oli 17.-18. sajandil, mil Euroopa tikand muutus aina värvilisemaks ja kirjarohkemaks. Karjala tikandis jäi põhitooniks punane ning omad väljakujunenud kirjamistavad.

4. Ahelpistes heegeldamine kuulub samuti Karjala tekstiilide kaunistamistehnikate hulka, olles päritolult noorem kui eepisteline ja kastpisteline tikkimine. Ornament valmib läbi kanga heegeldamise käigus. Tehnikat vahendasid venelased, kes omakorda omandasid tööviisi tatarlastelt juba 15. sajandil. Üldiseks muutus tehnika 18. sajandil, maapiirkondadesse levis 19. sajandil. Tehnika tõi kaasa ka uued töövahendid: heegelnõela ja tikkimisraami. Esialgu kirjamisainestik oli sama, mis kastpistetikandil, kuid peagi muudeti kirjad uuele tehnoloogiale sobivamaks (põhiliselt väänlevam taimornament).

Kõige rohkem on ahelheegeldust kasutatud rätikute kaunistamiseks, kuid ka (sängi)linade pikikülgede ehtimiseks. Motiivistikku kangale ei jäljendatud, vaid need tehti nõ peast silma järgi või jälgiti valmiseset. Esivanemate kirjad heegeldati valgele kangale punasega või vastupidi. Hiljem hakati heegeldama ka nõ värvilisemalt. Muster ehitatakse üles nii, et see oleks võimalikult ühtlane, katkematu joonena, kus lõng jookseb keralt ja värvivahetusi ei vajata. Töö pind meenutab ahelpistetega tikkimist. Alusmaterjal valiti tihedakoeline, sileda ühtlase pinnaga, sest heegeldada on mugavam, kui kangas on eelnevalt raamile pingutatud. Heegellõngaks valiti ühtlaselt sile puuvillane lõng, kuid peab nentima, et ebatasasem heegelmaterjal jääb isegi huvitavam ja ilmekam.

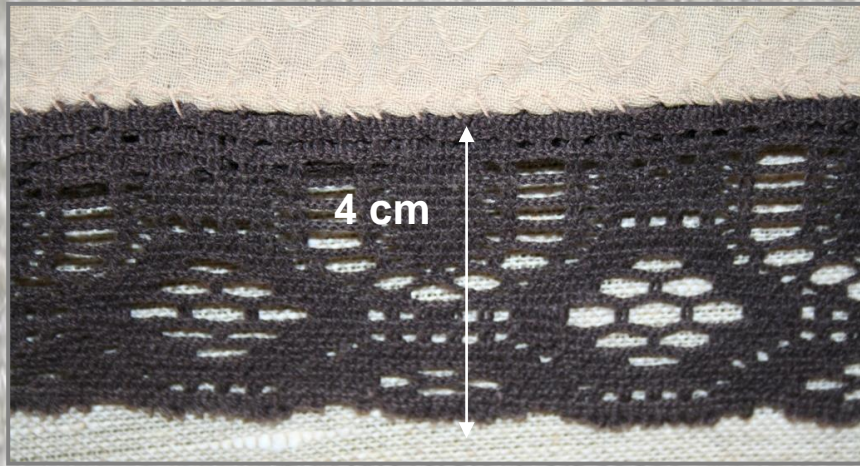

Pikk valge otsatikanditega (punasel põhjal) rätt, drapeeritud ümber peegli. Ehk kajastab see nn paganlike inimeste eelkristlikust ajast pärit tõlgendust (jutustust) taevast? Tänapäeva inimesele selline mustrikeel enam ei "kõnele".

Eseme kirjeldus

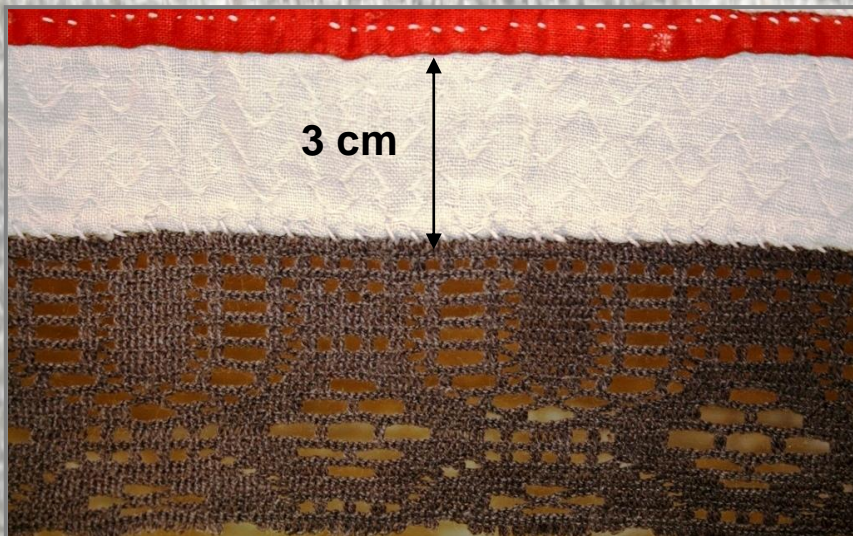
- Väiksemamööduline kattetekstiil on Karjalale iseloomulikult puna-valges kombinatsioonis, millele lisanduvad väikesed detailid tumedamas hallis ning rohekasbeežis toonis.
- Ülipeen ja pilkupüüdev ahelpistetikandile sarnanev heegeldus punasel puuvillasel taustal, mis sarnaneb setude kumakuriidega.
- Mitmeid erinevad tehnikad ja justkui juhuslikud kangajäägid ühes esemes, seetõttu on tulemus väga kirev, kuid samas moodustub ühtne tervik, mis mõjub rahustavalt.
- Kate koosneb omavahel (käsitsi ja masinaga) ühendatud erinevatest riideosadest:
Hall pits servades 4 cm.
Valge vaheriie 3 cm.
Ahelpisteheegeldusega punane sitsiriie 28 cm.
Punasevalgekirju puuvillane/villane riideosa 37+37 cm.

Pits katte mõlemas servas on:

masinaga kootud poepits, tumehalli värvi, materjalilt puuvillane, riideosa külge on ühendatud käsitsi, valge rulliniidiga. Pits on luitunud, kohati õmblustest lahti tulnud ning eseme ühel otsal ka katkine (augud, 7 cm laiune tükk puudu).

Valge vaheriie on:

õhukesest puuvillasest koekirjalisest ostukangast, punase riideosa külge ühendatud käsitsi, valge rulliniidiga. Lõikeservadel 0,5 cm laiused 2 x palistused.

Tikandiga riideosa on:

helepunane labasekoeline õhuke puuvillkangas nn sitsiriie. 0,5 cm laiused 2x palistused on kinnitatud käsitsi, valge puuvillase rulliniidiga, telgedel kootud kangaosaga ühendatud õmblusmasinal, musta rulliniidiga. Sellel sitsiriide küljel palistus puudub ning ühendatud on töötlemata lõikeserv.

Masinõmblus on ebaühtlane.

Ahelpisteline ornament on heegelnõ heegeldatud katkematute ridadena. D lopsakas, väänlevate taimede varremo Heegeldamisel on kasutatud põhiliselt heegelniiti, kohati lisaks valget rulliniiti peenvillast lõnga, rohekasbeeži puuvil krookmest halli puuvillast rulliniiti

na

ast

Koostaja Tiia Artla

Tallinna Ülikool
2009

Koostaja Tiia Artla

Tallinna Ülikool
2009

Koostaja Tiia Artla

Tallinna Ülikool
2009

Koostaja Tiia Artla

Tallinna Ülikool
2009

Koostaja Tiia Artla

Tallinna Ülikool
2009

Telgedel kootud riideosa on:

punase-valge kombinatsioonis (lihtriihud, erinevad kaaspõimelised kirjad, narmad). Tundub olevat juhuslik riideosa, sest süstematiseeritus ja sümmeetrilisus puuduvad, õmblustehnoloogiliselt juhusliku ja robustse kvaliteediga, nähtavad ebaühtlased õmblusjooned musta puuvillase rulliniidiga. Ehk pärit Valgevenest, sest seal analoogilised kirjad? Kaaspõimeline geomeetrist laadi kiri on materjalilt puuvillane (valge taust) ja keskmise jämedusega villane (punased kirjad). Ühe laia kujunduses on ära tuntav kiriku motiiv, teisel kahe peaga kotkas + sibulkuppel (tsaarikroon?). Kokku on käsitsi musta niidiga õmmeldud 2 erineva pinnakujundusega riidetükki laiade 2 cm palistustega. 2x-d palistused äärtel on töödeldud käsitsi 0,5 cm laiustena. Ühe riidelaia ühele küljele on hiljem käsitsi tihedalt kinnitatud 3 cm pikkused narmad, mis moodustavad 4 väikeste vahemaadega gruppi.

Koostaja Tiia Artla

Tallinna Ülikool
2009

Koostaja Tiia Artla

Tallinna Ülikool
2009

Koostaja Tiia Artla

Tallinna Ülikool
2009

Koostaja Tiia Artla

Tallinna Ülikool
2009

Algallikad

- **Artla, T.** (2008). Fotod etnograafilisest esemest.
- Karelian Embroidery. (10.03.2009).
<http://heninen.net/kirjonta/english.htm>
- Mirror & Embroidery. (10.03.2009).
http://farm4.static.flickr.com/3153/2602209868_dcec01652a.jpg%3Fv%3D1214173913&imgrefurl
- Karelia sanastoa. (10.03.2009).
<http://karelia.comeniusvyk.verkkopolku.com/users/karelia.comeniusvyk/images/ketjuvirkkausta.jpg&imgrefurl>

Terje Saar

Tallinna Ülikool
2009

Koostaja Tiia Artla

Aire Vaarma

KOONLALAUD

Tallinna Ülikool
2009

Eseme lugu

Koonlalaud 1897.a.

Armastuse, Usu ja Lootuse sümbolitega. Puuvool.
Teenuse.

Eseme omapäraks on rahvausundlike ja kristlike sümbolite põimumine tekstiga. Initsiaalid viitavad, et tegu pole müügiks, vaid kinkimiseks konkreetsele isikule (pruudile?) eriti hoolikalt valmistatud esemega.

Aet ja Jüri Kuuskemaa

Ese ajaloolises kontekstis

Ilmselt oskasid inimesed kiudude omavahel keerutamiseega lõnga tugevust tõsta juba paleoliitikumis, enam kui 20 000 aastat tagasi. Vastupidavat nõõri vajasid eelkõige umbes sellel ajal kasutusele tulnud silmuslõksud ja vibu. Kindlad tõendid selle kohta on enam kui 15 000 aasta tagused.

Egiptusest on leitud tekstiile, milledest osa on kuni 6500 a. vanad ja Šveitsist neoliitikumi aegseid kangad 4. aastatuhande lõpust või 3. aastatuhande algusest e. Kr. Nimetamata ei saa jätta erinevate puuliikide niinest või taimekiududest keerutatud nõõre, mis olid hiljemalt hilispaleoliitikumis kasutusel koos nahkrihmade, kõõlusnõõride ja muu taolisega (näiteks Lauscaux koopaleiud Prantsusmaalt). Põhjapoolse Euroopa vanimateks tekstiilileidudeks võib lugeda mitmeid mesoliitilisi võrgujäänuseid, nagu näiteks Soomest Antrea Korpilahtist, mis on dateeritud 8. aastatuhande lõppu. Umbes samaaegsed võrgujäänused koos männikoorest ujukitega leiti Narva lähedalt Siivertsist. Mõlemad nimetatud võrgujäänused on valmistatud pajuniinest keerutatud nõõrist. Lisaks neile on niinvõrkude jäänuseid leitud Laadoga järve äärest, (Oleni ostrov), Lätist Sārinate kiviaja asulast ja mujalt. Kõik need on dateeritavad umbes 4. aastatuhandesse e.Kr.

Kõige algelisem vahend lõnga valmistamise juures on puidust kepike või konks, mille abil kiud lõngaks kedrati. Arheoloogilises leiumaterjalis seda eristada pole võimalik. Nöörikonksu tegemiseks on vaja vaid harulist oksa. Nöörikonks on levinud paljudes maailma piirkondades ja on arvatavalt leiutatud spontaanselt.

Teiseks vanemaks ketrusvahendiks on kedervars. See koosneb enamasti puupulgast, mille ülemises otsas on lõnga kinnitamiseks väike konks või lihtsalt sakk ja raskusest, milleks on tavaliselt kas savist, kivist, metallist või luust keder. Selle vahendi levikuala ajas ja ruumis on väga lai. Kedervarrega saab teha tänu raskusele palju ilusamat, ühtlasemat ja tugevamat lõnga kui konksuga.

Kedervarrega ketramist kasutati töövõttena Eesti alal esmakordselt hiljemalt neoliitikumis ning sellega kedrati Eestis kuni voki kasutuselevõtuni 18. sajandil. Vokk on väga uus leiutis. Eestis alles umbeas 1700-ndate aastate lõpust. Kuid lamba- ja kitsekasvatajad on ju elanud siin aladel 3900-5000 aastat! Saaremaal ja Muhus kedrati kedervarrega kauemgi kui mandri Eestis ja seda lõnga loeti kvaliteetsemaks eriti kanga lõime jaoks, et oleks peenike, tugev ja ühtlane. Räägivad ajaloolised allikad ajast, kui vokk oli juba Eestis olemas

Värten pandi parema peoga vastu reit rullides keerlema, seejärel lasti aga järsult lahti. Pöörlev värten keerutas heide lõngaks, ketraja harutas järjest uut heiet juurde. Kui värtna ots põrandale ulatus ja seisma jäi, tõsteti see üles ning valmis lõng keriti kedervarre peenema otsa ümber.

Voki eelkäijat, värtnat ringi vedavat ketrusratast, hakati Euroopas tarvitama 13. sajandil. 15. sajandil leiutati voki tähtsaim osa, mis võimaldab kerida lõnga värtna peal lühist erineva kiirusega pöörlevale poolile.

Enne voki leiutamist hoiti ketramise ajal kaenla all koonlapuud / lauda (**kootsilaud**), mille külge keerati koonal villa- või linakiuga. Vasaku käe sõrmedega näpiti kiud sirgeks, kuni saadi heie, mis parema käe peost läbi lasti. Heide otsas rippus kedevars.

Voki juures asendati koonlapuu koonlalauaga (**linalaba, kuutslilaud**), mille abil lina- või takukoonal kinnitatakse voki küljes olevasse koonlasambasse.

Karjala

Naiste töövahenditest kuulus koonlalaud kingitusesemete hulka ja seetõttu näitab ta ka meeste käteosavust ning ilumeelt. Koonlalaudade juures võib näha huvitavaid vormi- ja dekoorilahendusi. Eriti rikkalikku dekoori näeme dekoorilaudadel mõnede naaberalade etnograafias.

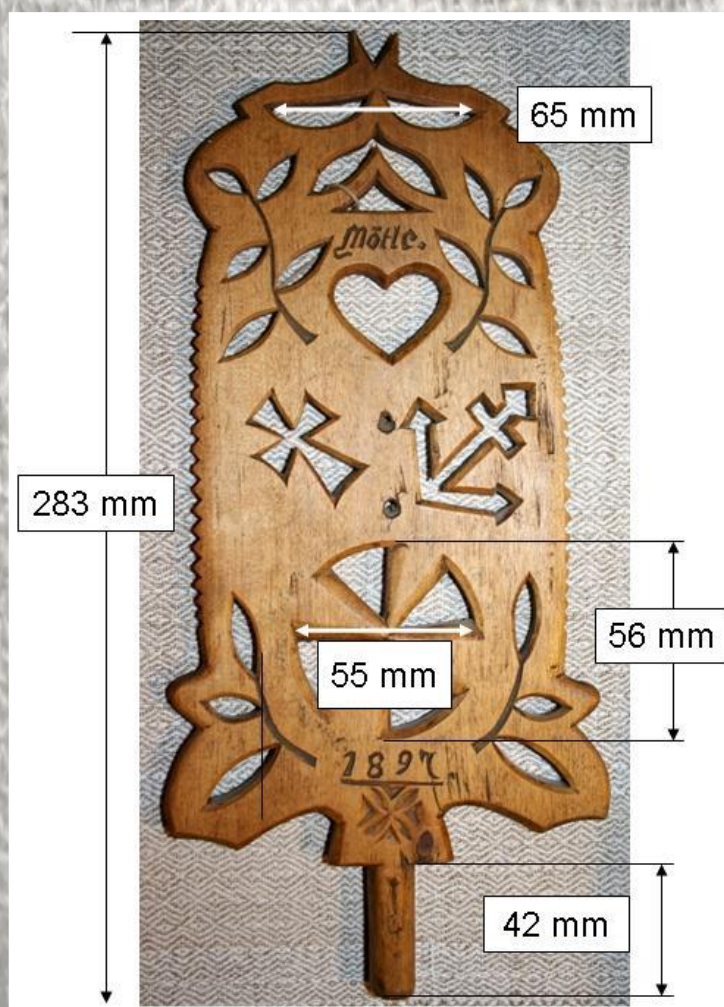
Koonlaud on 250-300 mm pikkune ja 10-12 mm paksune lauake, mille üldvorm on ristküliku-, trapetsi- või sagedamini pikliku lehe kujuline. Teda iseloomustavad veel sälgud servades ja vars allosas, külgedele on lõigatud või puuritud reljeefne või võrejas (azuurne) ornament. Ornamendis domineerivad üksikmotiivid nagu ärtusilm, ruut, rist, sirkelrosett, ketas, üksikud augud või augurühmad.

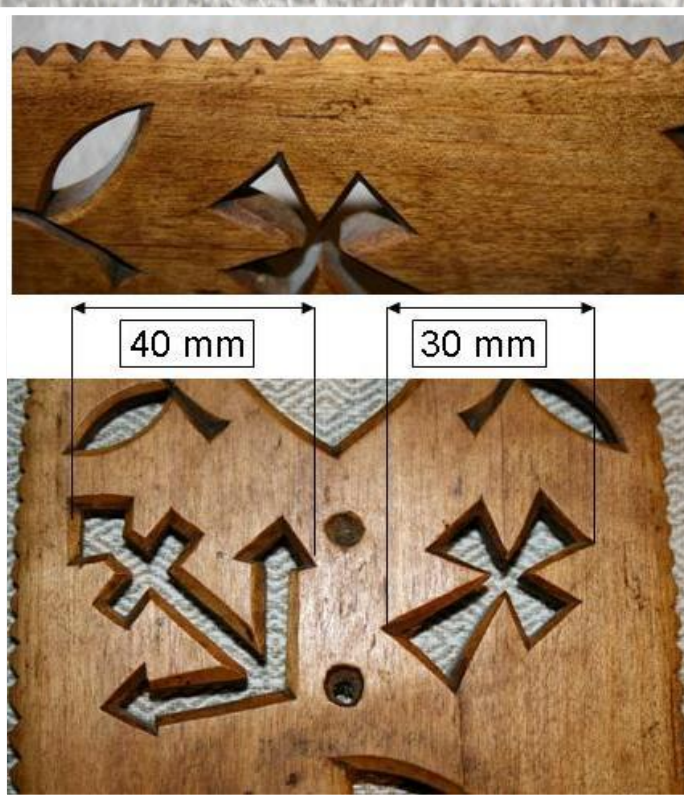
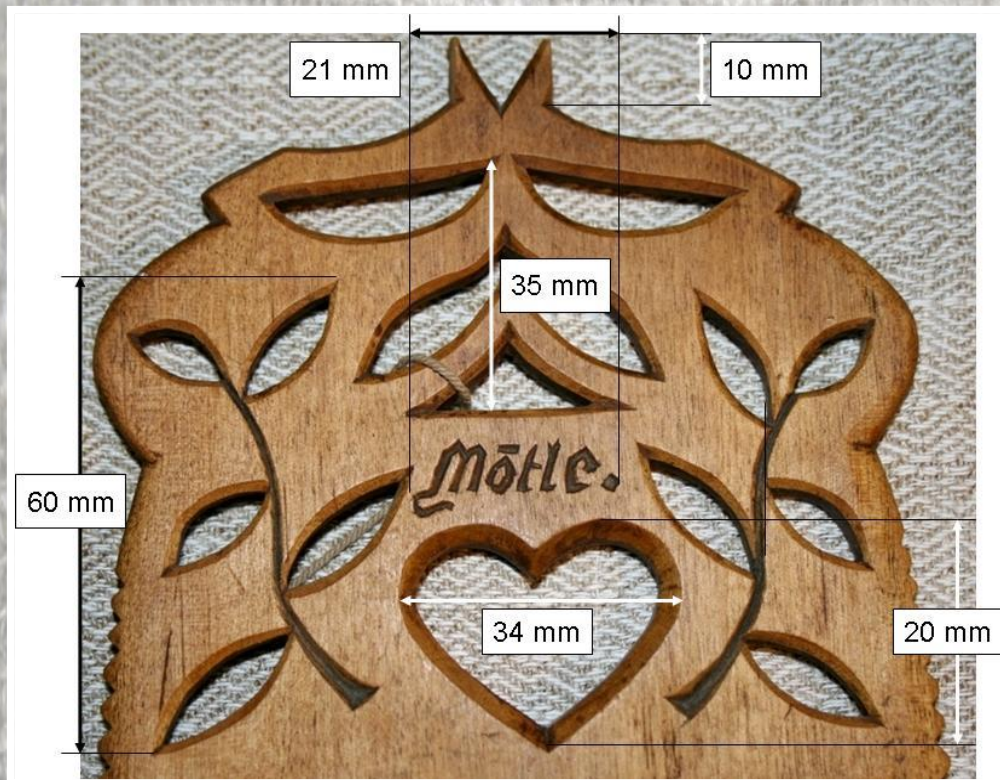

Tänapäeval on taluperenaise nägusast töövahendist saanud rahvapärane seinakaunistus. Et koonlalaudade ainel valmistatud seinaplaadid peaksid meenutama oma algset otstarvet, ei saa nende üld- ega detailvorme kujundada täiesti meelevaldselt. Üldvorm ja sälgud külgedel olid valitud sellised, et nad takistasid koola vajumist, seepärast ei saa neid ka nüüd valmistada alt kitsenevaina. Ka koonlalaua vars peaks alles jääma kasvõi kandilise rudimendina. Tarbe- ja dekoratiivesemena oli koonlaud mõlemalt küljelt dekoorigitud, ehisplaadile võib dekoori kujundada ainult ühele küljele.

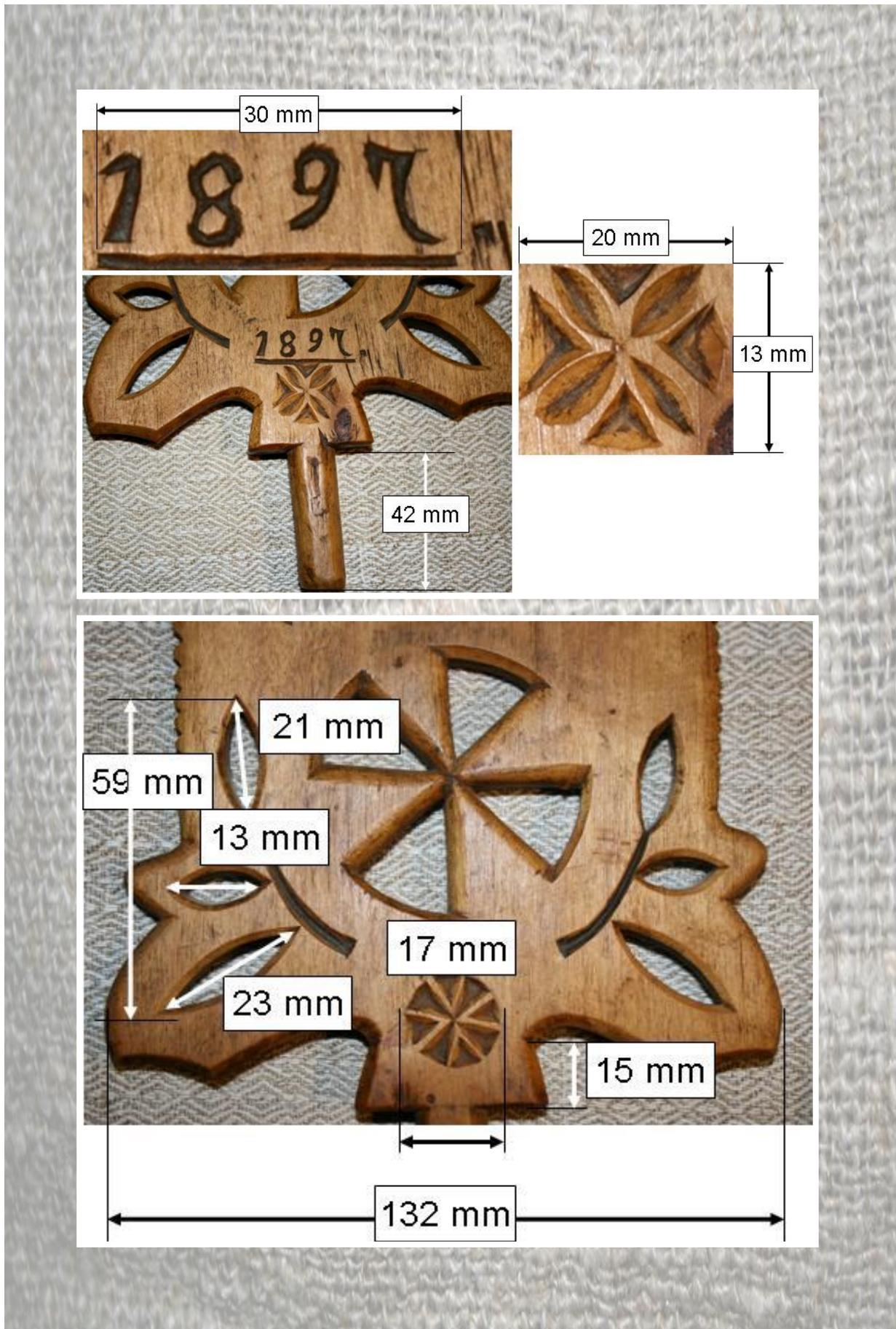
Eseme kirjeldus

Koonlaud on 283 mm pikkune ja 11 mm paksune lauake, mille üldvorm on ristkülikukujuline. Iseloomulikud on sälgud servades. Vars allosas. Koonlalaua ažuurses lõikeornamendis domineerivad üksikmotiivid: süda (armastus), rist (usk), ankur (lootus). Lisaks on kasutatud ka suuremat ristimotiivi ažuurse ringina, üksikuid piklikke auke ja stiliseeritud puuoksi.

Koonlalaua servas on tsälgud-sakid, mille kordumise tihedus on iga 5-6 mm tagant.

Ketrustöid tehti aastaringi pimeidaimal ajal – sügis- ja talvekuudel, mihkclipäevast alates kuni vastlateni, mil algas rohkem valgust nõudev kangakudumise periood.

Algallikad

- **Artla, T.** (2008). Fotod etnograafilisest esemest.
- **Kõrbe, A.** (1987). *Kodumeister*. Tallinn.
- **Mölder, A.** (1968). *Puit vormis, vorm puidus*. Tallinn.
- <https://www.amk.fi/bin/get/id/5fBtxo0gv>
- Ketramine. (15.03.2009).
http://www.lambawark.ee/index.php?option=com_content&task=view&id=17&Itemid=59

Aire Vaarma

Tallinna Ülikool
2009

Koostaja Tiia Artla

Eva Veeber

VÕRERIPATS

Tallinna Ülikool
2009

Koostaja Tiia Artla

Eseme lugu

**Võreripats 12.-13. saj.
Talisman kurja püüdmiseks. Pronks.
Heinz Valgu kingitus 2007.**

Aet ja Jüri Kuuskemaa

Ese ajaloolises kontekstis

Eesti rauaaja arheoloogilises materjalis ilmneb võreornament esmalt savinõudel: nii viikingiaegsetel kui ka hilisrauaaja käsikeraamilistel pottidel.

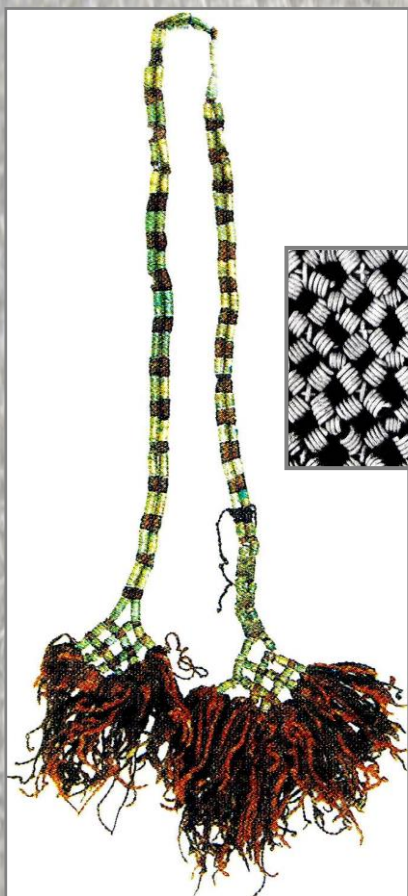
Maidla, noorem rauaaeg.

Virunuka, rauaaeg.

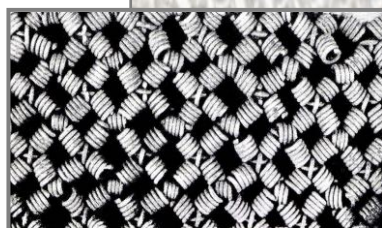
Võreornamenti esineb Kagu-Eestis ja Pihkvamaal, nn Rõuge kultuuriga seotud 8.-10. sajandi tinaripatsitel. Hilisrauaaja ehetel ja rõivastuses leidub võreornamenti mujalgi. 12.-13. sajandi leidude seas esinevad ka pronksist, tinapronksist, hõbedast ja hõbedakarvalisi ümaraid võreripatseid. Võrelise kaunistusega on veel 12. sajandist puukujulised keekandjad ja kumera ülaosa ning sirge alaservaga ning rombikujulised võreripatsid.

12. sajand.

13.-14. sajand

Pada kalmistult.

Võreripatsid Jõuga kääpast.

Võreornamenti kasutati hilismuinaaegses läänemeresoome ruumis ka rõivaste kaunistamisel. Riidesse kootud pronksspiraalidest võremustriga riidekatkeid on Eestis leitud Viru-Jaagupi kihelkonnast Küti kalmelt, Lõhavere linnuse 13. sajandi alguse aardevakast ja Kodavere kihelkonnast Raatvere kalme 11. sajandi haudadest. Siksälä kalmes esineb pronksspiraalidest võremustrit 13.-14. sajandi peapärgade otsatuttidel, Kagu-Eestis Otepääl ja Virunuka külakalmistutes aga naiste 13.-14. sajandi tagarätkidel. Pronksspiraalidest võremustritega on 11.-13. sajandil rõivaid kaunistatud nii Soome lääne- kui idaosas, samuti Kirde-Peipsimaal ja etnograafilisel Vadja alal Soome lahe lõunarannikul.

Võreornamentika taandus arheoloogilistes leidudes 13. sajandi lõpust. Taas ilmus võreornament 200 aastat hiljem Liivi sõja eel (1558-1583) sagedaseks kilbikaunistuseks ja pitsatsõrmustele. Nii kaldristi kui võreornamenti esineb eeskätt Eesti lõuna- ja idapiirkondade pronksehetel ja tekstiilidel – Tartu-, Võru-, Mulgi- ja Setumaal, aga ka Virumaal. Hiljem veel Setumaa etnograafilistes ehetes ning rõivaornamendis.

Võreripatsid jäljendavad suuri viljasõelumissarjasid küllaltki täpselt. Samalaadseid sõelu kasutati Läti kaguosas, Ingerimaal ja Loode-Vene aladel. Sõel saavutas oma vormitäiuse arvatavasti juba kiviajal. Nähtavasti tähistavad sõelutavat vilja ka pitsatsõrmustel leiduvad kriipsukesed ja täpid (piklikke teravilja ivasid, ümaraid ehk aga tatra- või herneteri).

Võreripats = sõelripats.

Talumajapidamises väga laialdast kasutust leidnud sõelal oli lisaks tavalisele otstarbele ka maagiline tähendus. Sõela kasutati *arbumiseks* - tuleviku ennustamiseks, õige valiku tegemiseks, hoone ehituskoha valimiseks, kallima nägemiseks ja abikaasa ennustamiseks. Sõela on kasutatud veel põllu- ja karjamaagias, ravivahendina, siirderiitustes, majapidamistöodes ja argielu toimingutes, vilja tuulamisel.

Sõelamaagia seostub otseselt maaviljeluskultuuridega ja viljakususkumustega, eriti väljendub see pulmakombestikus (pruudile sõelast viljaterade viskamine). Sõela seosele viljakusega viitab muna sage esinemine riitusteks sõelasse pandud esemete seas. Viljakusmaagiline otstarve võis olla ka naise- ja neiuhaudade keedes tihti mitmekaupa koos esinevatel sõelripatsitel. Siinkohal väärib rõhutamist, et sõelaks on nii Ingerimaal kui Setus nimetatud naise *vulvat*. Setumaal on neiu süütuse kaotamise korral öeldud, et sõel on rikunud. Sõel on rajajooneks ühe ja teise, nähtava ja nähtamatu maailma vahel. Sõel oli ka tähtis kaitsemaagias. Sõel oli väeese. Väe mõistele taandub sõela kasutamine ravimisel, siirderiitustel, ennustamisel.

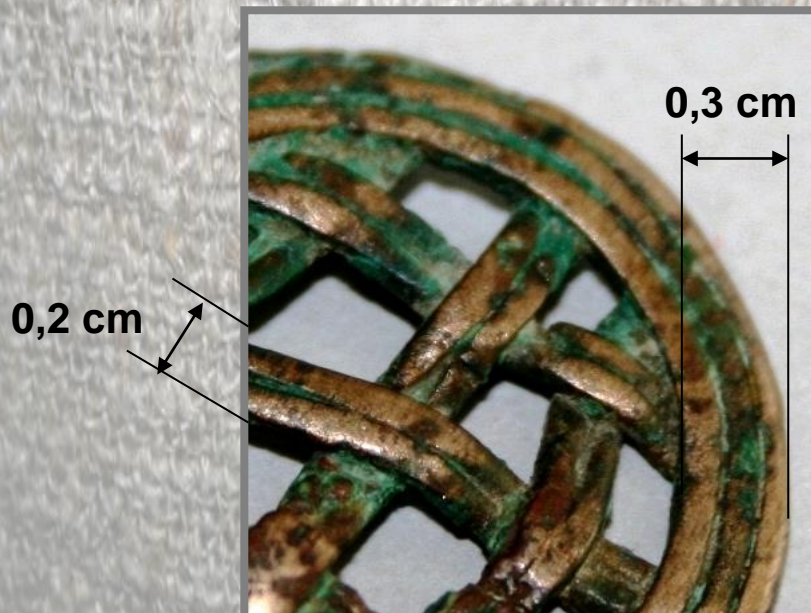
Sõelas kohtuvad kaks maagilise tähendusega põhisümbolit – ring ja rist , , viimased sealjuures paljukordsel kujul. Risti kaitsvad ja maagilised omadused avalduvad mitte ainult püst-, vaid ka kaldristis. Sõelamaagia kontekstis kaunistati võreornamendiga fertiilses eas setu naise tähtsaimat ehet – suurt sõlge ning abielunaise puusapõlle; erilise võremustriga sokid hoidsid hiljuti sünnitanud naist ja vastsündinut kurja silma eest. Võreornamendi vägi ilmneb võrgu kaitsetoimes. Setumaal pandi kevadisel karjalaskmisel lehmale kurja peletamiseks ümber sarvede tükk kalavõrku. Setu kultuuri rituaalne toit – sõir puutus kokku sõelariitide kaitsva väega sõira valmistamise käigus (sõelaga nõrutamisel).

Ei saa olla juhus, et võreripatsitel on valdavalt 3 võrepulka, st 3 x 3 ristimärki ja äärevits teeb ümber võrevälja 3 tiiru. Eesti ja Setu taigades ilmneb selgesti vajadus sooritada maagiline tegevus 3 või 9 korda.

Eseme kirjeldus

Materjal: pronks

Võreripatsi tagumine külg

Algallikad

- **Artla, T.** (2008). Fotod etnograafilisest esemest.
- **Valk, H.** (2004). Võre, sõel ja rist. Võreripatsid ja nende tähendus. – Rmt.: *Setumaa kogumik* 2. Tallinn, lk 233-313.

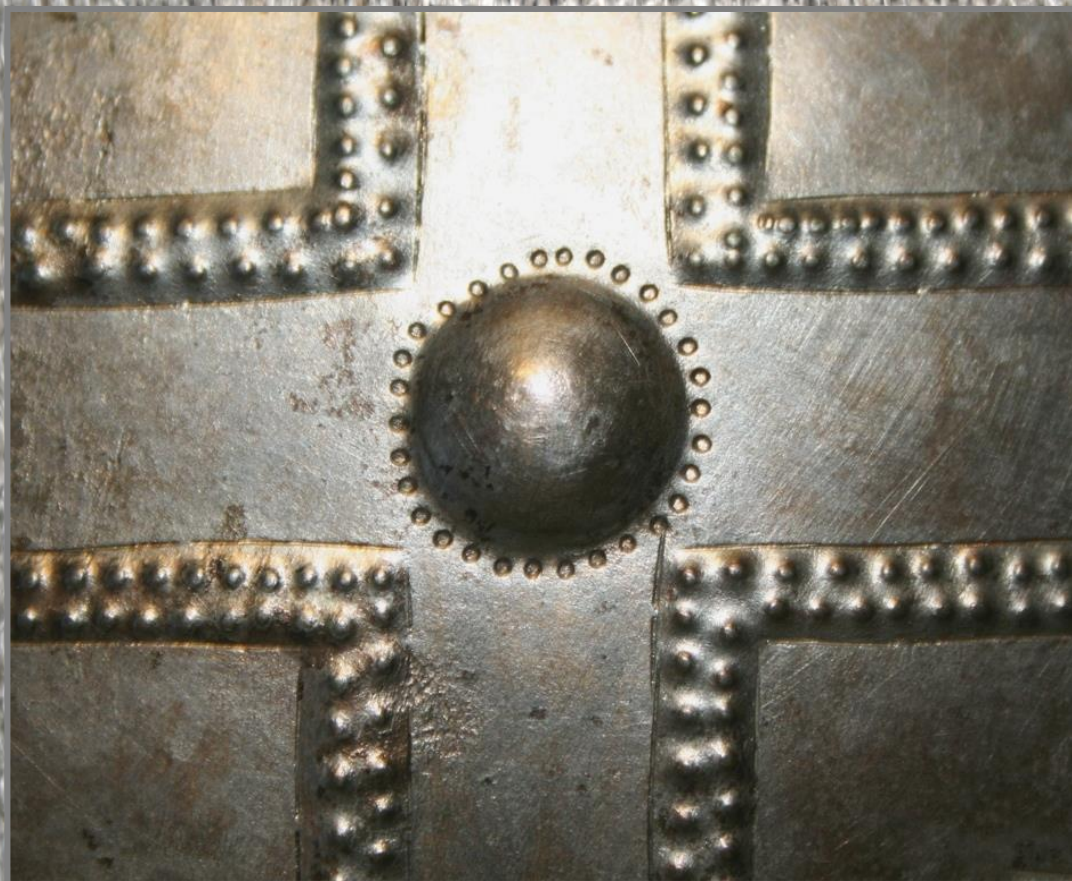
Eva Veeber

Tallinna Ülikool
2009

Koostaja Tiia Artla

Riina Rannula

RINNALEHT

Tallinna Ülikool
2009

Koostaja Tiia Artla

Eseme lugu

**Rinnaleht 15.-16. saj.
Päikeseratta ja -ristiga. Hõbe. Paide.**

Aet ja Jüri Kuuskemaa

Tallinna Ülikool
2009

Ese ajaloolises kontekstis

Eestis levinud rinnalehe tüüp on õhukesest, sageli õige madala hõbedasisaldusega hõbeplekist, mitte ainult ümmargune, vaid tihti ka nelinurkne suureformaadiline ripatsitüüpi ehe. Kanti enamasti paela või keti otsas. Rinnalehed on nähtavasti välja kujunenud kaelakeede külge riputatud müntidest.

Eestist on leitud rinnalehti väga arvukalt. Levinud olid need juba vallutuseelsel ajal. Rinnalehtede leviku keskseim ala näib olevat olnud Kesk-Eesti ja Virumaa. Ka Tartumaalt, Valga- ja Võrumaalt on neid leitud. Seevastu Setumaalt ainult üks ja Pärnumaalt ei ole leitud ühtegi. Rohkesti kanti ümmargusi ja nelinurkseid rinnalehti 14.-15. sajandil ja ka 16. sajandil. 17. sajandil said nende kõrval ülekaalu piklikud, sakiliste servadega rinnalehed. 19. sajandil olid need ehted moest läinud.

Hõbe 13.saj.
Timmiste aare

Hõbe 12.-13.saj.
Muhu linnuse aare

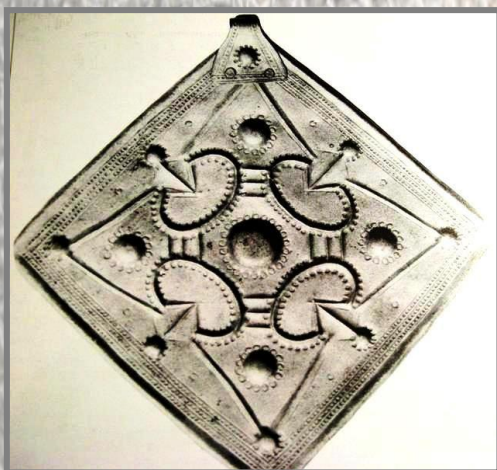
Hõbe 13.saj.
Kostivere II
aare

Suurem osa rinnalehtedest on kujundatud lamedatena, väiksem osa kergelt kumeratena.

Sageli on rinnalehe aasa külge kinnitatud rõngas, mis inimese liikumisel vastu rinnalehte helises - nn kõlarõngas.

Umbes 90% rinnalehtedest on kaunistatud kuppude ja voltidega ning puntsijälgedega (osalt ilmselt mingi rattataolise instrumendiga sisse vajutatud). Kümnenidik ehetest on dekoreeritud graafilise dekooriga, mis peale kantud rattaga, joonkohrutusega, mõnel juhul ka graveeringuga või tremoleeringuga.

Ümarate rinnalehtede läbimõõt keskmiselt 5-15 cm, nelinurksetel 9-13 cm.

Hõbe 16.saj.
Ottiku meister

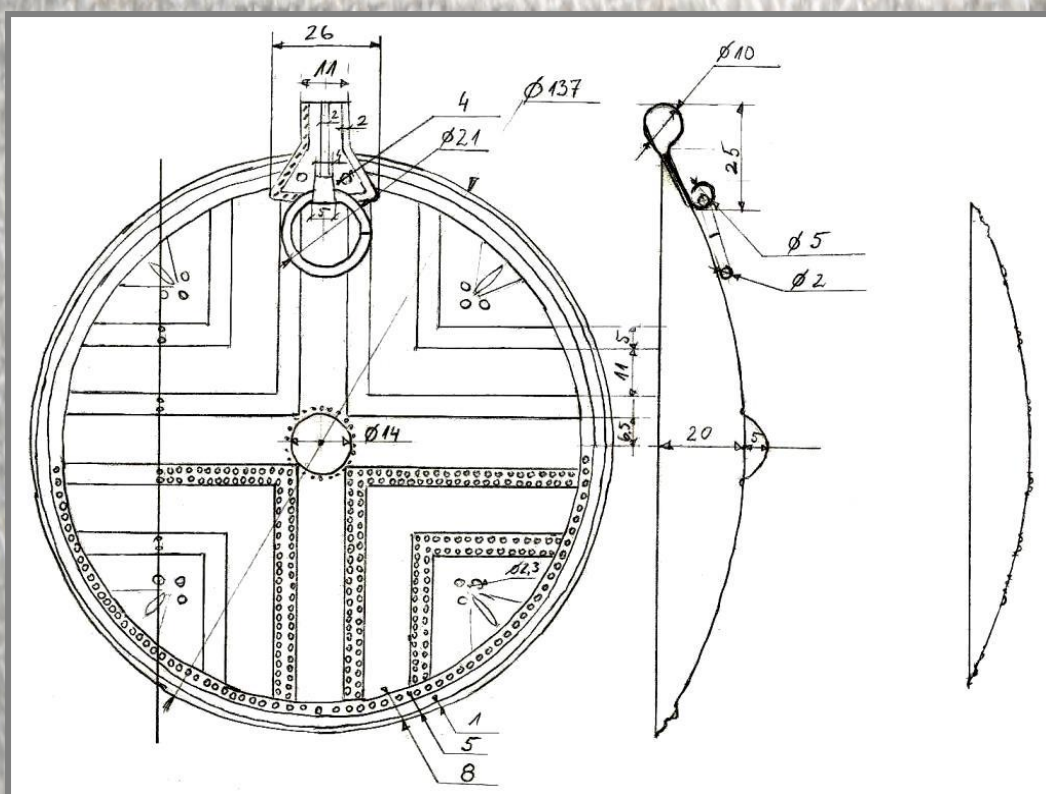
Hõbe 14.-16.saj.
Paide khk

Rinnalehtede kaunistamisel on kasutatud enamasti geomeetrilist ornament. Eriti sageli maagilise tähendusega silmusnelinurka, ka triskelet ja ristikujundit. Üsna tihti esineb ka spiraalselt lõppevatest poolkaartest ornamentid või palmikut ümber rinnalehe keskosa.

Eseme kirjeldus

Rinnalehe valmistamiseks vajatakse:

- Pigialust – tegemist on umbes 5 cm kõrge kausi või kastiga, mille sisse sulatatakse pigi, mida kasutatakse jahtunud kujul.
- Neljakandilist hõbelehte.
- Puntsleid – erineva läbimõõdu ja otsaga.

1. Ehte taotakse ehk kohrutatakse pigialusel vajaliku läbimõõduga kumeraks, samuti keskosa väike poolkera kujuline kumerus ehk kupp.

2. Kupu tegemiseks on vajalik kumera kujuga vastava läbimõõduga puntsel.
3. Järgnevalt võetakse otsast teravaks aetud, kuid tõmbiks tehtud puntsel ja puntseldatakse vastavalt kavandile ristikujuline motiiv täppidena sisse (ehe on endiselt oma algvormis ja tööd tehakse tagantpoolt).
4. Kui on tehtud väline täppidest koosnev ring ristimotiivile ümber ja löödud ka ristimotiivi kolmnurksete pindade sisse välisserva äärde kruvikeerajat meenutava puntsliga neli sirget lühikest joont (risti olemasoleva ristimotiivile) ning sama sirge kujuga puntsliga löödud veel välise täpirea kõrvale sirgjooneline ringjoon, siis võetakse ehe vormist välja ja asetatakse pigialusele tagasi, aga ehte õõnes sisevorm täidetakse eelnevalt pigiga nii, nagu oleks tegemist servadeni täidetud pisikese pigivormiga ja keeratakse jahtunult pigialusele kumerus ülespoole tagasi.

5. Järgnevalt puntseldatakse kogu ristimotiivi täppidest koosnev kujutis sama kruvikeerajat meenutava puntsliga konkreetsemaks, ehk siis lüüakse täppidest koosnevate joonte ümber kerge sirgjoon.

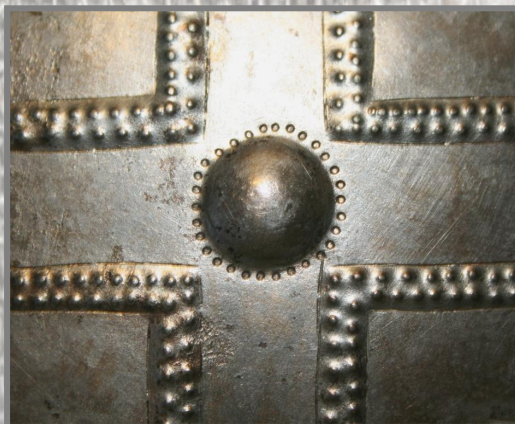

6. Ka väline täppidest koosnev ringjoon lüüakse teravamaks ja välise täpijoone kõrval olev ringjoone väline serv.

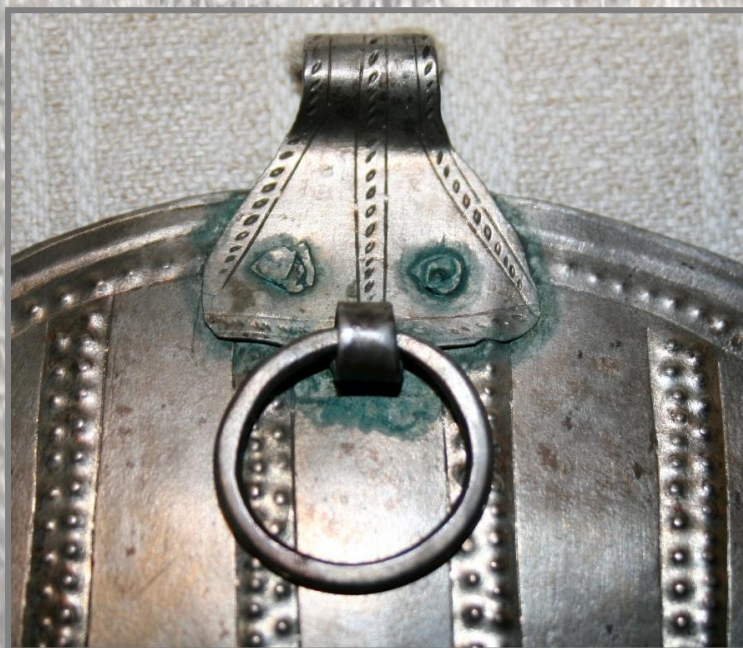
7. Siis võetakse ringikujulise õõnsa otsaga puntsel ja lüüakse iga nelja üksiku sirgjoone tippude juurde kolm ringikujulist ringi ja pika sirgjoonelise puntsliga moodustatakse kergelt lüües nelja üksiku sirgjoone ümber kolmnurkne kujutis.

8. Keskel olevale kupule lüüakse täpipunsliga täppidest ringjoon.
9. Ehe kuumutatakse pigipannilt lahti, puhastatakse ja lõigatakse ringikujuliselt välja kõige servmise joone lähedalt.

10. Kanna valmistamiseks tuleb võtta sama paks hõbeplekk ja puntseldada sisse eelnevalt kirjeldatud joonpuntsliga kannal olev kujutis, aga poole kanna jagu, sest tagumisel küljel oleval kannaosal ei ole mustrit.
11. Puntseldatud joonte vahele taguda kitsa joonpuntsliga diagonaaljooned.
12. Kand lõigatakse vastavalt kujule väikeste plekikääridega välja ja painutatakse kumerate otstega tangidega kanna kujuliseks.
13. Kanna kinnitamiseks asetatakse kand oma ettenähtud kohale, lüüakse teravaotsalise täpipuntsliga kaks auku kannast läbi, kuni teisele poole välja.
14. Saadud avad täidetakse eelnevalt valmistatud vasest traadiga ja needitakse kinni.
15. Lõpuks ehe puhastatakse, servad lihvitakse pehmeks, et ei oleks teravad ja kratsitakse matilt

Algallikad

- **Artla, T.** (2008). Fotod etnograafilisest esemest.
- **Kangur, K.** (2009). Rinnalehe valmistamise tehnoloogiline kirjeldus.
- **Kirme, K.** (1986). *Eesti sõled*. Tallinn: Kirjastus "Kunst."
- **Kirme, K.** (2000). *Eesti hõbe. 800 aastat hõbe- ja kullassepakunsti Eestis*. Tallinn.
- **Kirme, K.** (2002). *Eesti rahvapärased ehted. 13. sajand – 20. sajandi algus*. Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus.

Riina Rannula

Aet ja Jüri Kuuskemaa

on originaalesemed näituseks ette valmistanud ja koostanud esemetele annotatsioonid.

Aet ja Jüri Kuuskemaal on kolleksioneerimine kujunenud elustiiliks. Ihaldusväärseks on nad pidanud eelkõige Eestist pärinevaid esemeid ja kunstitöid. Perekonna vanavarakogule pani aluse Aeda ema, kunstnik Elgi Reemets. Aet ja Jüri on seda edendanud ja valdkonniti laiendanud. Aet ja Jüri abiellusid 1978. aastal ja nad on üles kasvatanud neli last.

Aet Kuuskemaa on hariduselt bibliograaf. Töötanud Ed. Vilde ja A.H.Tammsaare Muuseumides, Eesti Kunstimuuseumis, Eesti Rahvusraamatukogus. Aastast 1994 perefirma osaline. Eelistab kõike eestilikku.

Jüri Kuuskemaa on ajaloolase-kunstiajaloolase haridusega. Alates 1964. aastast töötab Eesti Kunstimuuseumis, praegu Kadrioru Kunstimuuseumi kuraatorina. Lemmikstiil: barokk.

Aet & Jüri Kuuskemaa

have prepared the original ethnographic items and provided them with descriptions.

Collecting art and folk art has become a lifestyle for Aet and Jüri, who find items of Estonian origin particularly desirable. The family art and antiques collection was begun by artist Elgi Reemets, Aet's mother. Aet and Jüri have advanced and enlarged it by different fields. Aet and Jüri were married in 1978 and have raised four children.

Aet Kuuskemaa was educated as a bibliographer. She has worked at the Edward Vilde Memorial Museum and the A.H.Tammsaare Memorial Museum, at the Art Museum of Estonia, and at the National Library of Estonia. She has been a partner in the family enterprise since 1994. Typically her preference is for all things Estonian.

Jüri Kuuskemaa was educated as a historian and art historian. He has been working at the Art Museum of Estonia since 1964, currently as curator in the Kadriorg Art Museum. His favourite style is the Baroque.

Tiia Artla

Antud näituse ettevalmistamine: üliõpilaste koolitus, kujundustööd, fotokogu ja näitusekataloogi koostamine, näituse montaaž.

Tiia Artla on Tallinna Ülikooli Matemaatika- ja Loodusteaduste Instituudi tööõpetuse osakonna lektor ja projektijuht.

Ta õpetab ülikoolis rahvakunsti aluseid ja eesti rahvuslikke käsitöetehnikaid, tikandeid, kangakudumist, juhendab tekstiilide loovtöid.

Juta Piirlaid

Antud näituse ettevalmistamine: üliõpilaste koolitus, kujundustööd, näituse montaaž.

Juta Piirlaid on Tallinna Ülikooli Matemaatika- ja Loodusteaduste Instituudi tööõpetuse osakonna õpetaja, Eesti Kunstnike Liidu ja Eesti Moeühenduse liige.

Ta õpetab ülikoolis tarbekunsti ajalugu ja eriala kunstiaineid: joonistamist, maalimist, disaini aluseid ja kunstilist kujundamist, moejoonistust, stiiliõpetust, eksperimentaalseid tekstiilitehnikaid.

Tiia Artla

Preparation of the exhibition: students' guidance, design works, photo collection's composing, compiling exhibition's catalogue, exhibition's assembling.

Tiia Artla is the lecturer and project leader in the Department of Craft in Tallinn University's Institute of Mathematics and Natural Sciences..

She is teaching the Fundamentals of Folk Art, Estonian National Handicraft Techniques, embroideries, weaving and giving the guidance in textile creative works.

Juta Piirlaid

Preparation of the exhibition: students' guidance, design works, exhibition's assembling.

Juta Piirlaid is the teacher in the Department of Craft in Tallinn University's Institute of Mathematics and Natural Sciences, member in Estonian Artists' Association and Estonian Union of Costume Artists.

She is teaching the History of Applied Art and art subjects by handicraft speciality: Drawing, Painting, Handicraft Design and Composition, Fashion Drawing, Style Study, experimental textile techniques.

Koostaja Tiia Artla

Tallinna Ülikool
2009